మీనాంబిక

[తెలుఁగు చరిత్రాత్మక నవల]

సాహిత్యవిద్యాప్రవీణ, ఉభయభాషా ప్రవీణ,

పి. గణపతిశాస్త్రి, [P. O. L.]

సంస్కృతాంధ్రపండితులు, వీరేశలింగాస్తికోన్నత పాఠశాల,

రాజమహేంద్రవరము.

ప్రచురణకర్తలు :

కౌతు బుక్కు డిపో.,

విద్యావిషయక ప్రకాశకులు

రాజమహేంద్రవరము

౧౯౪౫.

 [మూల్యము రు ౧-౪-౦

ప్రథమ ముద్రణము

శాక్స ముద్రణాలయము,
రాజమహేంద్రవరము.
1౯45

ఆముఖము

నాకుఁ జిన్నతనమునుండియు విజయనగరసామ్రాజ్య చరిత్ర పఠించుటయనిన నెక్కువ యిష్టము. అందును, నాయక రాజ్యస్థాపకుఁడగు విశ్వనాథనాయకుని చరితమన్న మఱింత యిష్టము. ఇందు, రాజభక్తి పారవశ్యమునఁ దండ్రితోఁగూడ బోరుటకు వెనుదీయని యీమహావీరుని చరిత మితివృత్తముగా దీసికొంటిని.

ఇందలి ప్రధానపాత్రములును నితివృత్తమును జరిత ప్రసిద్ధములే. ఒకటి రెండు పట్టుల నవలారచనమున కనుకూల మగునట్లు కొన్ని చిన్న చిన్న మార్పులు చేసితిని. ముఖ్యముగ నానాటిపరిస్థితులు కనులకుఁ గట్టునట్లు చేయుటకుఁ గొంత శ్రమపడితిని. ఫలితము సహృదయైక వేద్యము.

నానవలారచన విని, వెంటనే శ్రీ "రాతు" వారిది ప్రకటించుట కియ్యకొనిరి. వారి యెడల నే నెంతయు కృతజ్ఞుఁడను.

మహాకవి శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి కీనవల చూపితిని, వా రిది సాంతముగఁ జదివి, సాదరముగఁ బరిచయ వాక్యములు వ్రాసి యిచ్చిరి. కృతజ్ఞతానివేదనమాత్రమున వారిఋణము తీరదనుకొందును!

మన్మిత్రులు శ్రీ వారణాసి సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారీనవల వ్రాతప్రతియంతయుఁ జదివి, యక్షరస్ఖాలిత్యములు లేకుండ సరిచూచి యిచ్చినందులకు, వారియెడలఁ గృతజ్ఞుఁడను.

"మీనాంబిక" యున్నతపాఠశాలలలోని విద్యార్థుల కాంధ్రుల చరిత్రపై నాదరాభిమానములు గల్గించునని నా నమ్మిక.

పిలకా గణపతిశాస్త్రి.

పరిచయ వాక్యములు

శ్రీ పిలకా గణపతిశాస్త్రిగారు 'మీనాంబిక' అను గద్యకావ్యమునకు నన్ను పరిచయవాక్యములు వ్రాయవలసినదని యడుగుట వారికి నాయందుఁగలదయ. ఇందలికథ ఆంధ్రచరిత్రలో సుప్రసిద్ధమైన ఘట్టము. పరదేశనవలలు తర్జుమా చేయుట, పరదేశచరిత్రాంశము నల్లిబిల్లిగా నల్లుటకన్న నెంతయో యవసరమైన పని మనదేశపు పూర్వచరిత్ర మందఱకుఁ దెలియఁజేయుట. మనదేశమున ననేకులు యువకవులు పద్యములు, పాటలు వ్రాసి తమ కవితనము సార్థకమైనదనుకొందురు. నైకములైన యాంధ్రచరిత్ర కథాంశములు లోకమునకు తెలియవలసియున్నవి. పూర్వకాలపు తెలుగుల ఆచారము, తెలుగుసంఘము, రాజనీతి, ఆంధ్రులయౌన్నత్యము ప్రతిబింబించు గద్యగ్రంథములు వ్రాసి యాకథలను తమప్రతిభచే వెలిగించి రమ్యముగాఁ జూపుట ప్రతియాంధ్రకవియొక్కయువిధి. ఎంతసేపు వంగీయులను, హిందీయులను చూచి వారే కవులు, వారే నవలారచయితలు అనుకొని ఆపాత్తములు చేతఁబూని తిరుగుట సారస్వతీయమర్యాద యనుకొనుట కన్నఁ దెలుగుయువకవులు తమ మాతృభాషలో గద్యము నవలంబించి

దివ్యములైన రచనలు చేయవచ్చును. నేటి తెలుగుయువకవు లలో చక్కని తెలుగు వచనరచన చేయువారు చాలమంది కలరు. వారు గద్యప్రబంధము లేల వ్రాయరు? ఆకావ్యము లాంధ్రజాతి పూర్వాధునిక పరిస్థితుల నేల వస్తువుగా స్వీకరిం చవు? ఆధునికాంధ్రసంఘము వస్తువుగా స్వీకరించి రచన సేయు వారున్నారు. కాని వారు సంఘసంస్కారబుద్ధితో, విప్లవబుద్ధి తోఁ జేయుచున్నారు. అచ్చముగా రమ్యమైన సారస్వతబుద్ధితో చేయువారున్నారు. ఏయూహమైనను సారస్వతమున రమ్యత యుండవలయును. శ్రీ పిలకా గణపతిశాస్త్రిగారీమార్గము నవ లంబించి చాలమంది తెలుగుయువకవులు ఆధునికాంధ్రగద్య సారస్వతనిర్మాత లగుదురుగాక!

బెజవాడ
9-11-45

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ.

ప్రథమ ఖండము

౧

అది విజయనగరసామ్రాజ్యమున శ్రీకృష్ణదేవరాయల పరిపాలనకాలము. అప్పుడే సూర్యోదయమైనది. విజయనగర మహాసూర్యోదయకాంతులలో సద్యోవికసితములగు నరుణపద్మములవలె మెఱయుచుండెను. శైవవైష్ణవదేవాలయముల ధ్వజస్తంభముల చిఱుగంటలు నవోదయకాంతులలో బంగారు పిచ్చుకలవలె మెఱయుచు శ్రుతిమనోహరముగ ధ్వనించుచుండెను. మార్గమున నడచువారి కా దేవాలయములలో మాఱుమ్రోగుచున్న పురుషసూక్తనినాదములు గంభీరముగ వినవచ్చుచుండెను కొందఱప్పుడే దేవతాదర్శనము చేసి వచ్చుచుండిరి. సామాన్యముగ నెచ్చటఁ జూచినను ప్రజల సుఖములు కలకలలాడుచుండెను.

క్రమక్రమముగ బాటలలో బాలసూర్యునికిరణములు వడివడిగ ముందునకుఁ బరువెత్తసాగెను. రాజవీథిలో నచ్చటచ్చటఁ గొంచెము తొందరగఁ బోవుచున్న యాత్రికుల గుఱ్ఱముల డెక్కలచప్పుడులు "టకటక" మని ప్రతిధ్వనించుచుండెను. వారియొఱలలో నూరిన ఖడ్గములదంతపుఁబిడులాబాల భానునిప్రకాశములలో నస్పష్టముగఁ గానిపించుచుండెను. ఆ యాత్రికులతలపాగలకుచ్చులు మందమారుతములలో మెల్ల

మెల్లగ నెగురుచుండెను. మేడలపైనుండి చూచువారి కాతల పాగలు వడివడిగఁ బరువెత్తుచున్న పెద్దపెద్ద తెల్లతాఁచుల వలెఁ గానిపించుచుండెను.

ఇంతలో నొకవృద్ధుఁడు తెల్లని యున్నతాశ్వముపై స్వారి చేయుచుఁ దటాలున సార్వభౌముని సమాలోచనాభవన మునెదుట దిగెను. వెంటనే యావృక్కు నిలుచుబడియున్న పరిచారకుఁడు నడుమువఱకును వంగి, నమస్కరించి, యాగుఱ్ఱ మును బ్రక్కకుఁ గొనిపోయి నిలువఁబడెను. ఆవృద్ధుఁడు తొం దరతొందరగ నడచుచు, సింహద్వారము దాఁటెను. ఆతఁ డాద్వారము దాఁటినప్పుడు నడుములవరకును వంగి నమస్కరిం చిన ద్వారపాలకు లిరువురును, నొకనిమిషమువఱకును, నట్లే నిలువఁబడియుండిరి. ఆతఁడు వడివడిగ రెండు మూఁడు ద్వార ములు దాఁటి యింకను లోనికిఁ బోయెను. అచ్చట ద్వార పాలికగా నున్నయొకసుందరయువతి వెంటనే తనచేత నున్న ఖడ్గము నేలపై మోపి నమస్కరించి నిలువఁబడెను. వృద్ధుఁ డామెపై నొకసారి చూచి మెల్లమెల్లగ మేడమెట్లెక్కి యొక సమాలోచనామందిరమునఁ బ్రవేశించెను.

అది తెల్లని పాలరాళ్ళచే నిర్మింపఁబడిన యొకవిశాల మందిరము. ఆలోపలిమందిరమునం దెచ్చటను స్తంభము లేదు. పైకప్పు నేలాను తామరపూవువలె నిర్మింపఁబడెను. మందిరమధ్యభాగమున నున్న యొక యున్నతవేదికపై నాలు గైదు రత్నఖచితసింహాసనము లమర్పఁబడియుండెను. భూభాగ

మునం దంతటను జిత్రవిచిత్రములగు చిత్తరువులతోఁ గనులకు మిఱుమిట్లు గొలుపురత్నకంబళములు మెఱయుచుండెను. గోడలపైఁ జెక్కఁబడిన చిత్తరువులపై మెల్లమెల్లగ సూర్యకాంతి ప్రసరించుటచే వానిసౌందర్య మినుమడించుచుండెను. ఆవృద్ధుఁడాయున్నత వేదికపై నెక్కి యొకసింహాసనముపైఁ గూర్చుండి, యొకప్రక్కగా నున్నదంతపుఁబెట్టె తెఱచి యందున్న తాళపత్రగ్రంథము లన్నియు నొక టొకటిగఁ బరిశీలింపసాగెను. మెల్లమెల్లగ వీచుచున్న పిల్లగాలు లాభవనపరిసరమున నున్న తామరకొలనినుండి పద్మసౌరభము గొనివచ్చి యతని కఖండ నిర్వృతి కలిగించుచుండెను. ఆవృద్ధుఁడు తాళపత్రములలోని విషయములు చదువుచు, నప్పుడప్పుడు కనుబొమలు ముడిచి తీవ్రముగ నాలోచించుచుండెను.

ఆవృద్ధునికి డెబ్బది యెనుబది యేండ్లవయ స్సుండవచ్చును. అతనిశిరస్సంతయుఁ దెల్లగ నెరసి యుండెను. దట్టముగను, గుబురుగను, బెరిగిన యాతనికనుబొమ లొకదానితో నొకటి కలిసి చూపఱకు భయము గలిగించుచుండెను. ఆకనుబొమలపై నాతఁ డొకచిన్నకుంకుమబొట్టు పెట్టెను. అతని కన్నులు చిన్నవి; చూచుట కవి నల్లత్రాఁచుగనులవలెఁ గానఁబడును. అతనిపెదవులు ముఖములోనికి ముడిసికొని యప్రతిహతమగు నిశ్చయశక్తి నెఱిఁగించుచుండెను. అతఁడు వలెవాటుగ వైచుకొనిన జరీయుత్తరీయములోనుండి బక్కపలుచగనున్న వచ్చని బాహువులును వక్షస్థలమును గానవచ్చుచుండెను.

ఇంతలో మెల్లని పదధ్వని వినవచ్చెను. వృద్ధుఁడు కనుల ముడుతలలో నుండి మెల్లగఁ గనులెత్తి చూచెను. ఇంతలో ద్వారపాలిక సమీపించి "సార్వభౌములు విజయం చేయు చున్నారు. మహాప్రభూ!" అనెను. వెంటనే వృద్ధుఁ డాతాళ పత్రము లచ్చట నుంచి, సార్వభౌము నెదుర్కొని, లోనికిఁ గొనివచ్చెను. వృద్ధుఁడును, కృష్ణదేవరాయలును, నున్నత వేదికపైనున్న రత్నసింహాసనములపై నొకరి కొక రెదురుగఁ గూరుచుండిరి. వృద్ధుఁడు మరలఁ దాళపత్ర మొకటి చేతఁ బట్టు కొని చదువుచుఁ దీవ్రముగఁ గనుబొమలు విఱిచి యాలో చింపసాగెను.

కృష్ణదేవరాయలు సింహాసనముపైఁ గూర్చుండి, చదువుట కొక తాళపత్రసంపుట మిటునటుఁ దిరుగవేయుచు, "అప్పాజీ! తమశరీరములోఁ గొంచె మస్వాస్థ్యముగ నున్నదని తెలిసినది!" అనియెను. తిమ్మరుసుమహా ప్రధాని లోలోపలి నుండి పై కుబుకుచున్న దగ్గు పైకి రాకుండ నడఁచివేయుచు, ముఖమునకుఁ జేయి యడ్డము పెట్టుకొని, కొంచెము నెమ్మదిగ దగ్గి "మహాప్రభూ! శరీరములో నేమియు బాగుగ లేదు; కాని చోళపాండ్యరాజ్యముల పరిస్థితులు నానాఁటి కధ్వాన్నము లగుచున్నవి. ఏమి చేయుదు?" అనియెను.

"వీరశేఖరచోళుఁడు సామ్రాజ్యమునఁ గల్లోలములు లేవఁదీయుట మానలేదా?"

"అతఁడు చంద్రశేఖరపాండ్యుని దఱిమి యాతనిరాజ్య మాక్రమించుకొన్నాఁడు!"

"ఎవరి యాజ్ఞపైని?"

"ఇందాజ్ఞాపించుట కెవ్వరి కధికార మున్నది? కేవలము దురభిమానపూరితమగు నహంకారము!"

"ఎంతటి ధైర్యము!"

"ఇది యింతటితోఁ బోవునటులఁ గానిపించుట లేదు. దీనిలో నెంతో చాణక్యతంత్ర ముండ్నట్లున్నది!"

"ఏమి?"

"చంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు రాజ్యపాలనమున కసమర్థుఁడు"

"అప్పాజీ!"

"నాకు వేగులవారు పంపిన పత్రములనుబట్టి చూడ వాని ప్రవర్తనలో నేదో గొప్పలోటున్నట్లు గానవచ్చుచున్నది"

"మీయుపన్యాసమువలన నా కీవిషయములలో నంతరార్థము బోధపడుచుకొనుటకు వీ లిచ్చునది కాదు!"

"చంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు తమదగ్గన మపేక్షించుచున్నాఁడు. పిలిపింపుమని సెలవా?"

"పిలిపింపుఁడు"

వెంటనే మహాప్రధాని ద్వారమువైపు చూచెను. దూరమునుండి మంత్రికనుబొమల కదలికకై కనిపెట్టుకొనియున్న ద్వారపాలి చేతులు జోడించుకొని, వంగి నిలుచుండెను. మహాప్రధాని "మధురాప్రభువు చంద్రశేఖరపాండ్యులు" అని

యెను. ద్వారపాలిక వెంటనే మెఱపువలె నదృశ్య యయ్యెను. తిమ్మరుసుమంత్రి "ఇదిగో! ఇది పాండ్యస్థానాపతి పంపించిన పత్రిక. చిత్తగింపుడు!" అని రాయల చేతి కందించెను. రాయలాలేఖ యొక పావుగడియలో చదివి యొక్క నిట్టూర్పు విడిచిపెట్టెను. తిమ్మరుసు మెల్లమెల్లగ నొక్కొక్కపత్రమే తీసి, రాయల కెదురుగనున్న దంతస్తంభముపైనున్న బంగారుపళ్ళెరమున నుంచెను. రాయ లాపత్రముల నన్నిటిని క్రమక్రమముగ బరిశీలించెను. తరువాత నాపత్రము లన్నియు నెదురుగ నున్న యాబంగారుపళ్ళెరమునఁ బడవైచెను. మరల రాయల ముఖమునుండి, యప్రయత్నముగ నొకనిట్టూర్పు బయలు వెడలెను.

ఇంతలో గవాక్షములనుండి ప్రసరించిన నీరెండ రాయలసమ్ముఖమందున్న కుడ్యముపై బటుటచే నందున్న వరూధినీచిత్రము ద్విగుణీకృతసౌందర్యముచే మెరయఁ జొచ్చెను. రాయలపార్శ్వములనుండి యగరుధూమలతికలు మెల్లమెల్లగఁ బైకి లేచుచుఁ బిల్లతెమ్మెరలతోఁ గలిసి యావరూధినీచిత్రమువైపు ప్రసరించుచుండెను. సార్వభౌమునకు తానాఁ డాయగరుధూమమాలికలలో నేదో యొక వింతసౌరభము స్ఫురించెను. రాజ్యాంగపత్రములు చదువుటచే వసిగిన యాతనివిశాలనేత్రము లాయగరుధూమములతోఁ గలిసి పోవుచు, దివ్యమగు నావరూధినీసౌందర్య మవలోకింపసాగెను.

కుడ్యముపైఁ జిత్రించిన యావరూథిని యొక్క సన్నని పోఁకమ్రాని వెనుక నిలువఁబడి యొయ్యారముగఁ బ్రవరుని తనూవిలాసము కనుదోయితో జుఱ్ఱుకొనుచున్నది. ఆమెమెడలోని ముత్యాలహారములును, గర్ణభూషణములును, నీరెండ సోఁకుటచే మేలిమిబంగారు పూఁతపూసినట్లు మెఱయుచున్నవి. ఆవరూథినీప్రేమలాలిత్య మవలోకింపఁగనే సార్వభౌముని మనస్సులోని మధురస్మృతులన్నియు నగరుధూమలతలవలె మంథరమంథరముగఁ బైకెగసి పోసాగెను; ఆరోజులే వేఱు; అప్పుడు రాజ్యభార మాచక్రవర్తిపై నుండెడిది కాదు; ప్రతి దినమును గవితాగోష్ఠులతోడను, వల్లకీగానములతోడను, గడచిపోవుచుండెడిది. ఎప్పుడైన నప్పాజీయొద్ద కౌటిల్యునియర్థశాస్త్రము, బద్దెననీతి మొదలగు గ్రంథములు పఠించుచుండెడివాఁడు. అప్పుడప్పుడు సామ్రాజ్యజైత్రయాత్రలలోఁ బాల్గొనుచుండుటగూడ జరుగుచుండెడిది. ఇప్పటివలె రాత్రింబవళ్ళు సామ్రాజ్యవ్యవహారములలోఁ బడి యూపిరి సలుపకుండ నుక్కిరిబిక్కిరి కావలసినంత యవసర మప్పు డుండెడిది కాదు! ఆ రోజులలోఁ బెద్దనామాత్యులు తాము రచించిన నూతన చాటువు లన్నియు సార్వభౌమునికి వినిపించుచుండువారు. సార్వభౌముఁడుకూడఁ దాను రచించిన కవిత పెద్దనకవీంద్రులకు వినిపించువాఁడు. సార్వభౌమునికి సోమయాజుల మహాభారతకవితపైఁ గొంచె మభిమాన మెక్కువగ నుండెడిది. పెద్దన్నగారు "మహాప్రభూ! నన్నయభట్టారకులును, సోమయా

జులుగారును శారదాదేవియవతారము లే! కాని భట్టారకులకవి తలో నున్న ద్రాక్షామాధుర్యము సోమయాజులుగారి కవన ములో లేదేమో!" అని యనుచుండెడివారు. అప్పుడు సార్వ భౌముని కనులలోఁ జిన్ని చిన్ని చిఱునవ్వులు తాండవించెడివి. అంతే!

ఆరోజులలో నాగల యనున ర్తకి భరతవిద్యానైపుణిచే రాయలహృదయము చూఱగొన్నది. ఆమెపాదమంజీరములు ఘల్లుమని ధ్వనించినపుడెల్లఁ జక్రవర్తిహృదయములో క్షీర సాగరమథనము జరిగినటు లుండెడిది! చిత్రకారు లందఱును నామెనృత్యభంగిమలు చూచి, యాచిత్రములతో రాయల శయనాగార మలంకరించుచుండిరి. ఆమెసౌందర్యకాంతులలోఁ జక్రవర్తికివిశ్వమంతయు నొకనందనవనమువలెఁ గానిపించె డిది! ఆరోజులన్నియు గడచిపోయినవి! క్రమముగా సామ్రా జ్యము, పరిపాలనము, సైన్యనిర్మాకరణములు, జైత్రయాత్రలు మొదలగువానితో జీవిత మంతయుఁ జాలవఱకుఁ గడచిపోయిన ట్లున్నది. ఇప్పుడు చక్రవర్తికి సుమారేఁబదిసంవత్సరముల వయ స్సుండవచ్చును.

నిజముగ నాలోచించినచోఁ జక్రవర్తికి మనస్తాపము గలుగవలసిన యవసర మేమియు లేదు. చిరకాలమునుండి కాంక్షించిన రాయచూరుదుర్గముకూడ నాతనికైవశ మయి నది. సామ్రాజ్యమంతయు సుస్థిరమయినది. కటకము మొదలు కొన్ని, కన్యాకుమారివరకునుగల రాజు లందఱును, నాతని కరి

గాపులై, భయభక్తులతో సంచరించుచున్నారు. అందును నీ మధ్యఁ జక్రవర్తి కళావినోదములు తక్క, ఇదితరవిషయములు దరికి రానిచ్చుచుండుట లేదు. సామాన్యముగాఁ బెద్దనామాత్యులును, దిమ్మనామాత్యులును, సన్నిధి నున్నచో మహాప్రధానులుగూడ సార్వభౌముని దర్శించుటకు సందేహింతురు. మహాప్రధానులు సామ్రాజ్యమంతయుఁ గంటికి ఱెప్పవలెఁ గాపాడుచున్నారు. సామ్రాజ్యములో నేమూలఁ జీమ చిటుకు మన్నను నెఱునాఁ డది యాయనకుఁ దెలియవలసినదే! సామాన్యముగ నత్యంతముఖ్యములగు విషయములే చక్రవర్తి నిశ్చయింపవలసియుండును. అందును జక్రవర్తి కప్పాజీ యన్నఁ బితృభక్తి; ఆయనమాట వేదార్థము. ఆయనమూలముననే రాయల కెల్లప్పుడును గావ్యవినోదములతో నుల్లాసముగఁ బ్రొద్దు పుచ్చుటకు వీలిచ్చినది.

అయినను మహాప్రధానులు స్వతంత్రించి యేవ్యవహారమును నిశ్చయింపరు. ఒకవ్యవహార మేదైన నిర్ణయింపవలసివచ్చినచో, నాయన సాధకబాధకము లన్నియుఁ జక్రవర్తి కెఱిఁగించును. వారిరువురును సంప్రతించుకొన్నపిమ్మట, నేదైన నొకనిశ్చయమునకు వత్తురు; వారిరువురికిని నభిప్రాయభేదములుకూడఁ గలుగుచుండును. అభిప్రాయభేదము కలిగినప్పుడు సామాన్యముగఁ జక్రవర్తియభిమతానుసారముగనే జరుగుచుండును. ఒకొక్కప్పుడు తిమ్మరుసుమంత్రి పట్టుపట్టి తన యిష్టానుసారముగ నడిపించుచుండును. రాయల కప్పాజీ

రాజ్యాంగతంత్రజ్ఞుఁ డని తెలియును. అదియునుగాక, మహా మంత్రి మిక్కిలి యనుభవశాలి; వయోవృద్ధుఁడు. చక్రవర్తి కామందకీయ మంతయు నాయనయొద్దఁ బఠించినాఁడు. అందుచే మహామంత్రి వట్టుపట్టినప్పు డాతఁడు కా దనుట కెన్నడును సాహసింపఁడు. ఎట్టులయినను జక్రవర్తి సామ్రాజ్యపరిస్థితులు పరిశీలింపవలసిన యవసరము కలుగుచునే యున్నది. రాయల కసలు మహామంత్రిపైఁ గార్యభార మంతయుఁ బడవైచి, విశ్రమింప వలయునని యున్నది. కాని తిమ్మరుసు మంత్రి యామాట చెవి కెక్క నీయఁడు. ఒక్కొక్కప్పు డాయన "మహాప్రభూ! నేను బెద్దవాఁడ నయితిని. కుమారుఁడు ప్రాజ్ఞుఁడయినాఁడు. నాకు శ్రీ విశ్వేశ్వరుని సన్నిధానమున జీవిత శేషము గడపవలయునని యున్నది. నేను వయోవృద్ధుఁడను. కావున మీరే నాకు సెలవు దయచేయుంపవలసియున్నది" అని వాదించుచుండును. చక్రవర్తి మహామంత్రిమాటలు విని విశాలనేత్రములు నిశ్చలము లగునంతవరకును నొకనిమిష మాలోచించి, యేమియు బదులుపలుకక మాట్లాడ కూరకొనుచుండును.

కొంతసేపటికి ద్వారపాలిక మరల వచ్చి సవినయముగ వంగి నమస్కరించి, "మధురాప్రభువులు, శ్రీ చంద్రశేఖర పాండ్యులు దర్శనమునకై తమయనుమతికొఱకు నిరీక్షించుచున్నారు. మహాప్రభూ!" అనియెను. మహామంత్రి యంగీకారసూచకముగ హస్తసంజ్ఞ చేసెను. వెంటనే యామె చక్ర

వర్తియధిష్ఠించిన యున్నతవేదిక కెదురుగ నొకసింహాసనము వేసి చంద్రశేఖరపాండ్యుని లోనఁ బ్రవేశపెట్టెను.

అతఁడు లోనికి వచ్చి యిరువురికిని వంగివంగి నమస్కారములు చేసి, తనకు వేసిన సింహాసనముపైఁ గూర్చుండక, దానివెనుక చేతులు జోడించి నిలువఁబడెను. రాయలు కను రెప్ప వేయకుండ నాతనివైపు కొలఁదిక్షణకాలము చూచి, మరలఁ దాళపత్రములు పరీక్షింపసాగెను. మహామంత్రి ముకుతలు పడిన కనుబొమలెత్తి నఖశిఖపర్యంతమును నొక్కసారిగ నాతనిని బరిశీలించెను. అతఁ డంతగా నాజానుబాహువని చెప్పుటకు వీలులేదు. విశాలమగు నాతనియధరము క్రిందికి వ్రాలెను. శరీరము కొంచెము స్థూలముగ నుండెను. అతఁడు ధరించిన దుస్తులు మిక్కిలి యమూల్యము లైనవి. మెడలో నుజ్జ్వలము లగు నయిదారుపేటల ముత్యాలహారములు మెరయుసాగెను. ఉష్ణీష మప్పటి కప్పుడు తయారుచేయించిన దానివలెఁ గాని పించెను. సామాన్యముగ నాతఁడు నిలువఁబడినధోరణి చూచి నచో నేమియు నెఱుఁగని యమాయికునివలెఁ గాన్పించెను. కాని యుజ్జ్వలములగు చూపులుమాత్ర మాతఁడు మిక్కిలి లోకజ్ఞుఁ డనువిషయము వెల్లడి చేయుచుండెను. అతఁ డేదో చెప్పఁబోవువానివలె నోరు తెఱచి యట్లే నిలువఁబడెను.

చక్రవర్తి యట్లే ముఖ్యములగు తాళపత్రములేవో పరిశీలించుచుండెను. మహామంత్రి యాతనిపరిశీలనము ముగించెను. ఆతనిపెదవులపై నత్యాదరసూచకమగు చిఱునవ్వు

తాండవింపసాగెను. వ్రాయుట కింత సేపు పట్టినదిగాని, పాండ్యుఁడు, ద్వారముదగ్గఱనుండి మెల్లమెల్లగ వచ్చి, వేదిక కెదురుగనున్న సింహాసనము వెనుక నిలువఁబడుటయు, రాజమంత్రు లిరువురును నాతనిని బరిశీలించుటయు, నొక్కనిమిషములో జరిగిపోయెను!

మహామంత్రి యత్యాదరముగఁ బాండ్యుని గౌరవించుచు, "దయచేయుఁడు! తా మట్లు నిలువఁబడుట యేమియు బాగుగ లేదు!" అనియెను. పాండ్యుఁడు తన కింత గౌరవము జరుగునని మొట్టమొదటఁ దలఁచి యుండలేదు. మహామంత్రి సామంతప్రభువుల నీవిధముగ గౌరవించుట యసాధారణము. అందుచే నాతఁడు మిక్కిలి సంతసించి, "మహాప్రభూ! కూరుచున్న నొకటియుఁ గూరుచుండకపోయిన నొకటియునా? నాకు సార్వభౌములకటాక్షవీక్షణమున్న నంతే చాలును! తాము చూపించిన గౌరవమున కందలముపై నెక్కినటు లానందించుచున్నాను!" అని బదులు పలికెను. మహామంత్రి "సార్వభౌములు తమవినతిపత్రమంతయు సావధానముగఁ బరిశీలించినారు. తమరు చక్రవర్తులసముఖమున విన్నవించుకొనవలసిన దేమైన నున్న విన్నవించుకొనవచ్చును." అనియెను.

పాండ్యుఁడు—విన్నవించుకొనుట కేమున్నది ప్రభూ! ఏలినవారి చలువవలన మే మందఱము సుఖముగ రాజ్యములు పరిపాలించుకొనుచున్నాము. ఇంతలో వీరశేఖరచోళుఁ డింత దురన్యాయము తలపెట్టినాఁడు!

మహామంత్రి—అవును. ఆవిషయము లన్నియు మీరు మీవినతిపత్రికలో నివేదించుకొనియే యున్నారు.

పాండ్యుఁడు—దీనిలో నేను కేవలమును నిరపరాధిని మహాప్రభూ!

మహామంత్రి—ఆవిషయము సార్వభౌములు గుఱుతించియే యున్నారు. కాని యీన లీవివాద మెందులకు వచ్చినది?

పాండ్యుఁడు—ఏవివాదము మహాప్రభూ!

ఈసమాధానముతో మహామంత్రికి బాగుగఁ జిరాకు కలిగెను. కాని యతఁ డది యేమియుఁ బయికిఁ గనఁబడనీయ లేదు. కొంచె మాఁగి, ప్రశాంతముగ "మీకును, వీరశేఖర చోళునకును, కలిగిన వివాదము." అని సమాధానము చెప్పెను.

పాండ్యుఁడు—వివాద మే మున్నది ప్రభూ! వివాద మేమియు లేదే!

మహామంత్రి—మరి యాతఁ డూరక పుణ్యమునకు మీపై దండెత్తి వచ్చినాఁడా!

పాండ్యుఁడు—నాసామంతులలోఁ గొందఱికి నే నవినఁ గిట్టదన్న విషయము తమ రెఱిఁగిన దే కదా ! వీరశేఖరచోళుడు పొరుగువచ్చు చూచి యోర్వలేక, రహస్యముగ వారితోఁ గలిసి కుతంత్రములు నడపి, హఠాత్తుగ మధురపైఁ బడినాఁడు. అతఁడు మధుర ముట్టడించినప్పుడే నా కీవిషయమే తెలిసినది

కాదు! నేనును నాకుటుంబమును రహస్యసురంగముగుండ గోటదాటి యీవలఁబడి ప్రాణములు దక్కించుకొంటిమి ఇంత కంటె నే నేపాపమును నెఱుఁగను మహాప్రభూ!

ఈప్రత్యుత్తరము వినునరికి మహామంత్రికన్నులలోఁ దీక్ష్ణదృష్టి యొక్క వచ్చెను. అతని పెదవులపైఁ దాండవించు చున్న చిఱునవ్వు మెల్లమెల్లగ నదృశ్యమైపోయెను. చంద్రశేఖరపాండ్యుని కాతనిముఖభంగిమ చూచునరికి నాలుక యెండి పోసాగెను. మహామంత్రి యొక్కనిమిష మట్లు తీక్ష్ణముగఁ జూచి, "ఇదిగో! నేను చెప్పున దొక్కమాట వినుఁడు! మీ రీవిషయమున సత్యగోపనము చేసినచో మీకే ముప్పు గాని మరియెవ్వరికిని గాదు! జరిగిన వ్యవహారమంతయు నామూలా గ్రముగ సార్వభౌమునికి విన్నవించుకొనుఁడు? చక్రవర్తి కరు ణార్ద్రహృదయులు! చేతులు కాలినపిమ్మట నాకులు పట్టుకొని నచో నేమియుఁ బ్రయోజన ముండదు! నేను మీక్షేమ మాలోచించి చెప్పుచున్నాను బాగుగ నాలోచించుకొనుఁడు" అనియెను.

తనకు మొదట జరిగిన గౌరవమును బట్టి, మహామంత్రి యీవిధముగ మాట్లాడునని పాండ్యుఁ డనుకొనలేదు. ఆకార ణమువలనఁ బాగ జిమ్ముచున్నటు లున్నమహాప్రధాని బొమ ముడి చూచునరి కాతనికాళ్ళు వణఁకసాగెను అతఁడు మొదటఁ దన కేదో మూడనున్నదని భయపడెను. కాని వెంటనే ధైర్యము తెచ్చుకొని, కాళ్ళు సలువఁ దొక్కుకొని "దీనిలో

సత్యగోపన మేమున్నది ప్రభూ! తరతరములనుండియు మీ యన్నము తినుచుండు మేము స్వామిద్రోహము చేసిన నింకఁ బుట్టగతు లుండునా? తమరు నాపైఁ గిట్టనివా రేమేమి బోధించిరోగాని, నే నేపాపమును నెఱుఁగను. దీనిలో నేమైనఁ దోసాయున్నఁ దల గొట్టించి, కోటవాకిటఁ గట్టింపుఁడు!" అని పలికి యతిదీనముఖముతోఁ జేతులు నలుపుకొనుచు నిలుచుండెను. మహామంత్రి యాతనివైపే చూడసాగెను.

పిమ్మట తిమ్మరుసు కొంచెము శాంతించి "సరే దానికేమి! వీరశేఖరచోళుని శిక్షించుటకై శ్రీకోట్యము నాగమనాయనింగారిని గళవాయిగాఁ బంపుచున్నాము. మీరు వారికాజ్ఞావిధేయులై వారికిఁ దగువిధమున సహాయము చేయవలసినది. వారికిఁ జేదోడు వాదోడుగ నున్నచో, మీకుఁ దప్పక మథురారాజ్యము లభింపఁగలదు. సార్వభౌము లాశ్రితపక్షపాతులు. మారి ప్రభువువారికి వేళ యతిక్రమించుచున్నది!" అనెను. తిమ్మరుసుమంత్రి పలికిన యీమాటలు వినునంతవరకును చంద్రశేఖరపాండ్యునికి మనసు మనసులో లేదు. అతనియెదురుగనున్న గోడలును, చిత్తరువులును, గిరగిరఁ దిరుగుచున్నట్టులఁ గానిపించెను. కాని తిమ్మరుసుమంత్రిమాటలు విన్నతరువాత నవియన్నియు నిశ్చలత వహింపఁజొచ్చెను. చంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు మరల సవినయముగఁ జేతులు జోడించి "చక్రవర్తులును, మహాప్రధానులును, గరుణాసముద్రులు! మే మెన్నిజన్మములు సేవచేసినను, దమఋణము తీర్చుకొనఁ

జాలము!" అని చెప్పి భూమివఱకును వంగి నమస్కరించి వెనుకకుc దిరుగకుండ, మెల్లమెల్లగ వెనుక కడుగులు వేసికొనుచుc బోయి ద్వారముదాcటి యచ్చటినుండి రాజవీధిలోc బ్రవేశించెను.

ఆతcడు నిష్క్రమింపcగనే చక్రవర్తి "ఎంతకృత్రిమ ప్రకృతి!" అనెను మహాప్రధాని తల పంకించుచుc "దనమెడలోని యురులు తానే బిగించుకొనుచున్నాcడు. వీని కిట్లు జరుగవలసినదే!" అనెను. ఇంతలో సమీపముననున్న చక్రవర్తి భవనమునుండి మధ్యాహ్నభోజనకాలము సూచించు శంఖధ్వని గంభీరముగ మ్రోcగసాగెను. పిమ్మట వైతాళికులు నూఱువీణల తంత్రీస్వనములలోc దమకంఠస్వరములు కలిపి, మృదుమధురముగc జక్రవర్తి శౌర్యసాహసములు ప్రశంసించుచుc గళ్యాణరాగములో గీతములు పాడసాగిరి. మెల్లమెల్లగ నాగానము రాజమంత్రుల హృదయకుహరములలో నానంద తరంగములు మేలుకొలుపసాగెను. వా రిరువురును నల్లన లేచి తమతమ భవనోన్ముఖులగు హృదయములతో సమాలోచనామందిరము వీడి పోసాగిరి. ఆమందిరకుడ్యములపై నున్న చిత్రములలోc గొన్ని వారివైపు కనుఱెప్పలు వేయకుండc జూచుచున్నట్లుతే నీరవముగ నిలువcబడెను. ఆవీణారవము మెల్లమెల్లగ మందమై మహాకాశములోc గలిసిపోయెను.

అది పెద్దనామాత్యుని భవనము. విజయనగరములో నయ్యది శ్రీకృష్ణస్వామి దేవాలయమున కుత్తరభాగమున నున్నది. పెద్దనామాత్యుని భవనముచుట్టును నొకవిశాలమగు నుద్యానవన మున్నది. పెద్దన, భవనమునకు వెనుకనున్న మాలతీలతామండపమున నమర్చిన తూఁగుటుయ్యాలలోఁ గూర్చుండెను. గుబురుగాఁ బెరిఁగిన రెండుమూఁడు పెద్దపెద్ద తీయమావులపై మాలతీలత లల్లించి, యామంటప మేర్పరుపఁబడెను. మామిడికొమ్మనుండి వ్రేలాడుచున్న బంగారుగొలుసుల తూఁగుటుయ్యెలపైఁ గూర్చుండిన పెద్దన యాయుద్యానమునఁ బచ్చికబయళ్ళపై వ్రాలిన శిశిరాతపముల సౌందర్య మీక్షించుచుండెను.

అప్పటికొక జాము పొద్దుకంటె నెక్కువ యుండదు. సూర్యకిరణము లుద్యానావరణము దాఁటి మెల్లమెల్లగఁ బసిరి వచ్చికలపైఁ బ్రవహించుచుండెను. ఆకిరణములలో రంగురంగుల సీతాకోకచిలుక లెగిరి కనులకు విందొనర్చుచుండెను. కొంచెముదూరముగ నొకటి రెండు నెమిళ్ళు పురులు విప్పుకొని, యొయ్యారముగ నడచుచు, నాడుచుండెను. ఆయుయ్యాలకు రెండువైపులను రెండు బంగారుపంజరములు వ్రేలాడుచుండెను. ఒకదానిలో నల్లని మైనాగోరువంకయు, రెండవదానిలో నొక పంచరంగుల రామచిలుకయు నుండెను. పెద్దన

ప్రక్కనున్న సువర్ణపేటికలో నొక బంగారుగంటమును బసుపు పూసిన కొన్ని లేత తాళపత్రములును మిలలాడుచు మెఱయుచుండెను. ఇంతలో స్ఫురద్రూపి యగు నొక యువకుఁ డా తూఁగుటుయ్యాల దగ్గఱ కరుదెంచెను. అతఁడు వలెవాటుగా వైచుకొనిన సరిగంచుల జరీయుత్తరీయమునుండి మెడలోని ముత్యాలహారముల కాంతులు తొంగితొంగి చూచుచుండెను. అప్పుడే సూర్యబింబ మొకింత వ్రాలినది. ఒక కిరణలేశము పై వ్రాలుటచేఁ బెద్దనామాత్యుని మకరకుండలమాణిక్యములు ధగధగ లాడఁజొచ్చెను.

వచ్చిన యువకుని జూచి పెద్దన సరసను గూర్చుండుమని సంజ్ఞ చేసెను. కాని యాయువకుఁ డట్లు చేయక సవినయముగఁ గవీంద్రుని పాదములం స్పృశించి, పసిరిపచ్చికల గుబురుపైఁ గూర్చుండెను. ప్రకృతిసౌందర్యములోఁ దేలిపోవుచున్న పెద్దనకను లిప్పు డిప్పుడే మేలుకాంచినట్లు కానవచ్చుచుండెను. అతఁ డొక్కక్షణకాల మూఁగి, యాయువకునివైపు చూచి "చెవ్వప్పనాయకుఁడు రాలే దేమి?" అని ప్రశ్నించెను. ఆ నూతనుఁడు "నాయనగారితోఁ గలిసి దక్షిణదేశమునకుఁ బోయినాఁడు" అనెను. కవి మఱల నొకనిమిష మూఁగి "విశ్వనాథా! అన్నటులు పాండ్యరాజ్యవ్యవహార మే మాఱునదో తెలియునా?" అని ప్రశ్నించెను.

"అదే! ఆవ్యవహారమే మనవి చేయుచున్నాను. సార్వభౌములు నాయనగారిని బిలిచి నిలుచుచున్నపాటున మధుర

పైకి దండెత్తి వెడలవలయునని యాజ్ఞాపించినారు. చెవ్వప్ప నాయకుడును రామభద్రనాయకులుం గూడ వారికి సహాయులుగా నేగినారు."

"అంత తొందరగా మధురపై దండెత్తి పోవలసిన యవసర మేమి కలిగెనదో?"

"వీరశేఖరుఁడు హఠాత్తుగాఁ బైఁబడి పాండ్యరాజ్యమాక్రమించుకొన్నాఁడట! అపైఁ బాండ్యుఁడు సార్వభౌముల యెదుట మొఱ పెట్టుకొన్నాఁడట! అందుచే వా రీవిధముగ నాజ్ఞాపించినారు."

"అబ్బా! పాండ్యవ్యవహారము లంతవరకును ముదిరినవా!"

"ఇఁక నాలసించినచో హద్దుమీఱి పోవునని చక్రవర్తి తత్క్షణమే నాయనగారిని బయలుదేఱవలయునని యాజ్ఞాపించినారు."

"మరి నీవు పో లేదేమి?"

"నేను వారిని ప్రార్థించితిని. కాని వారు నాప్రార్థన మంగీకరింప లేదు. నన్ను విజయనగర సైన్యములకు దళవాయిగా నుండ నియమించినారు!"

ఈసమాధానముతోఁ బెద్దనామాత్యుని ముఖముపై చిఱున వ్వుదయించెను.

"చెప్పవేమి! సార్వభౌములు నిన్నింక దక్షిణరాజ్యములకు దళవాయిగా నియమింతు రన్నమాట! మీనాయకుఁగా

రింకఁ బుణ్యతీర్థములు సేవించుకొనవచ్చు నన్నమాట! ఇన్నా ళ్ళకు వారికోరిక నెఱవేఱుకాలము సమీపించినది!”

ఈమాటలకు విశ్వనాథనాయకుఁ డేదో యస్పష్టముగా సమాధానము చెప్పి, మాట్లాడ కూరకుండెను. మరల నిరువు రును, కొంతసేపటివఱకును, నేమియు మాట్లాడ లేదు. పెద్దనా మాత్యునిదృష్టి మరల సాంధ్యాతపముల వైపునకు మఱలెను. ఎదురుగ నీరెండలోఁ బసిరిపచ్చికలగుబురులలో నాహార మేఱు కొని తినుచున్న పాలపిట్ట రెప రెప ఱెక్క లాడించినది. ఆపసిరి పచ్చిక పై నొకసారిగఁ బాలు గుమ్మరించినట్లు కానుపించినది! పెద్దన యాసాంధ్యావలోకనములో నొకనిమిష కాలము మై మఱచెను. ఇంతలో నాతని కేదో జ్ఞాపకము వచ్చుటచే మరల మెల్లగ నిట్లు పలికెను.

“అన్నట్లు మధురస్థానాపతి వీరరాఘవనాయనింగారు కూడ మీనాయనగారితో బయలు దేరిరా?”

“బయలు దేరి రనియే యనుకొందును.”

“ఆయన నాకు బాల్యమిత్రుఁడు. సార్వభౌముల కాయ నయెడల గౌరవాదరము లెక్కువ. రాజధాని కరుదెంచి నప్పటినుండియు నాయన ప్రతిదినమును న న్నొకసారియైనఁ జూడకుండ నుండ లేదు. వారిది గౌరవప్రతిష్ఠలుగల వంశము. నీ వాయన నెఱుఁగుదువా?”

“నా కంత బాగుగఁ బరిచయము లేదు. మానాయ నగా రాయన నెఱుఁగుదురు.”

"ఆయనదగ్గఱ నాగాంబిక యను నొక కన్యయున్నది. ఆయన నిన్నుఁ జూచినప్పటినుండియు నాపిల్లను నీ కీయవల యునని యువ్విళ్ళూరుచున్నాఁడు. నాతో నొకటిరెండుమాఱు లావిషయము ప్రస్తావించినాఁడు. నే నీవిషయము మీనాయన గారితోఁ బ్రస్తావించవలెనని యాయనకోరిక. నేను ముందు నీతో సంప్రతించిన తరువాత నాయనతో మాట్లాడవలయునని యనుకొన్నాను. నేను, మీనాయనగారింత తొందరగ మద్రు రకు బయలుదేఱుదురని యనుకొనలేదు. వీరరాఘవనాయనిం గారింకను బయలుదేఱి యుండరనియే నాయూహ—నరే దానికేమిగాని—ఈసంబంధము విషయమున నీయభిప్రాయ మేమి?"

"దీనిలో నాయభిప్రాయమున కే మున్నది. అంతయు నాయనగారి యిష్టము."

"నాగాంబ చక్కనిచుక్క. మంచివైణికురాలు. అంగు ళులలో నమృతమాధుర్య మున్నది. సంస్కృతాంధ్రములలో ద్రాక్షామధురమగు కవిత్వము చెప్పఁగలదు. కావుననే వీర రాఘవనాయనింగారామెను నీవంటివిద్వాంసుని కిచ్చి వివా హము చేయవలయునని యుబలాటపడుచున్నాఁడు. మీనా యనగారికి వేఱుగ నేమైన నభిప్రాయ మున్నదా?"

"ఏమో! నాకుఁ దెలియదు. ఒకటి రెండుసంబంధము లేవో వచ్చినప్పుడు "నా కింకను నొకటిరెండు సంవత్సరములు

గడచిన తరువాత వివాహము చేసికొనవలయునని యున్నది" అని యున్నాను. అప్పటినుండియు వారీ విషయమునఁ దూష్ణీంభావము వహించినారు. అంతే!"

పెద్దనామాత్యుఁ డాపై నేమియు మాట్లాడలేదు. ఒకటి రెండు నిమిషములవఱకు నాతఁ డేదో యాలోచించి, యొక సారి విశ్వనాథుని ముఖవైఖరి పరీక్షించినాఁడు. ఆపిమ్మట 'సరే! చెవ్వప్పనాయకుఁడు మధుర వెళ్లినాఁడుగదా! ఇది యేదో తుదముట్టునవఱకును మనము పాఠ మాపివేయుటయే మంచిదని నాయభిప్రాయము. ఏమందువు?' అనెను.

విశ్వనాథనాయకుఁడు 'సరే! మీయిష్టము! పోనిండు— నేనప్పుడప్పుడు వచ్చి సోమయాజులభారతములోఁ గలిగిన సందేహములు తీర్చుకొనుచుందును. శ్రీ తిమ్మకవీంద్రులు వచ్చువేళ యైనది. నాకును వాహ్యాళికాలము సమీపించినది. సెలవు.' అని నమస్కరించెను. పెద్దన ముసిముసినవ్వులు నవ్వుచు 'శీఘ్రమేవ కళ్యాణసిద్ధిరస్తు!' అని యాశీర్వదించెను. విశ్వనాథనాయకుఁడు 'అదిగో! తిమ్మకవీంద్రులు వచ్చుచున్నారు!' అని చెప్పి మెల్లమెల్లగ నచటినుండి వెడలిపోయెను.

మెల్లమెల్లగ ముక్కుతిమ్మకవీంద్రులు తూఁగుటుయ్యాలవైపు వచ్చుచుండిరి. ఆయన నడచి వచ్చుచుండఁ గపోలములపై మణికుండలములు మెల్లమెల్లగఁ జలించుచుండెను. ఆయన ఆజానుబాహువు; మిక్కిలి బలాఢ్యుఁడు. కప్పుకొనిన కాశ్మీర

శాలువనుండి వ్రేలాడు దక్షిణప్రకోష్ఠముపై నొకసింహతలాట మిటుకునటు కదలుచుండెను. ఆయనకు వయ స్సించుమించుగ నేఁబదియేండ్లుండును. కాని, పైకిమాత్ర మంతకంటెఁ బది పదునైదువత్సరములు చిన్నవానివలెఁ గానవచ్చుచుండెను. ఆయన పార్శ్వమున స్ఫురద్రూపిణి యగునొక తాంబూల కరండవాహిని నడచి వచ్చుచున్నది. ఆమె వామభుజముపై నొకబంగారుపళ్ళెరమును, దానిలో బంగారునగిషీ చేసిన యొక తాంబూలకరండమును నున్నవి.

తిమ్మనార్యుఁ డల్లంతదూరమున నుండగనే పునుగు, జవ్వాది, పచ్చకర్పూరము మొదలగు సుగంధద్రవ్యముల పరిమళభారముచే నచ్చటిపిల్లతెమ్మెర లల్లల్లన మూర్ఛిల్లుచు లుండెను. ఆంధ్రకవితాపితామహుఁ డెదురేగి, తోడ్కొనివచ్చి యాతనిని దనసరసను గూర్చుండఁ బెట్టుకొనెను. తాంబూల కరండవాహిని కుడిచేతితో నుయ్యాలగొలుసు పట్టుకొని, యొయ్యారముగ నిలువఁబడియుండెను. అప్పు డప్పు డామె వా రిరువురికిని, జుట్టిచిలుక లందిచ్చుచు, మరల నుయ్యాల గొలుసు పట్టుకొని నిలువఁబడుచుండెను. ఆమెపేరు మల్లిక. అంతలో సమీపమున నున్న బొండుమల్లెపందిరులపై నుండి చల్లచల్లని పిల్లగాలులు వీచి, యాకపుష్పహృద్యయములు జల్లు మనిపించినవి. తిమ్మకవి యానందపారవశ్యముచే నేత్రాంతములు కుంచించి "ఆహా! ఏమిమల్లికాసౌరభము!" అనెను. ఆ మాటపైఁ బెద్దనామాత్యుఁడు చిఱునవ్వు నవ్వి "విశేషించి,

మీకు మల్లికాసౌరభమన్న నెక్కువ పక్షపాత మనుకొందును" అనెను. మల్లిక ఆమాటలలోని శ్లేష గ్రహించి, సిగ్గుచే దటాలునఁ గనుఱెప్పలు వాల్చి వేసినది. తిమ్మకవి "మీ శ్లేషవలన నెవరి కెవరిమీఁదఁ బక్షపాత మున్నదో తెలియుచునే యున్నది" అనియెను. ఆమాటపై నిరువురును జిఱునవ్వులు నవ్వుకొనిరి.

అంత నిరువురును గొంచెము మెల్లనికంఠస్వరములతో గుసగుస లాడుకొనఁ జొచ్చిరి. తాంబూలకరండవాహిని 'తా నాసమీపమున నుండుట యుచితము కాదని, తాం బూలకరండ మాతూఁగుటుయ్యాలపైఁ బెట్టి మల్లెపూవు లేఱు కొను నెపమున నచ్చటనుండి కదలి యొక మల్లెపందిరికడ కేగెను. మరల వా రిరువురికంఠస్వనములును గొంచెము గట్టిగ వినఁ బడసాగెను. పెద్దన "అన్నట్టిది యెవరికూఁతురు?" అని ప్రశ్నించెను.

"శ్రీవిరాజితము కూఁతురు."

"మనమధురలో నున్న శ్రీవిరాజితమే!"

"అవును."

"ఇది యిచ్చటికి కెట్లు వచ్చినది."

"శ్రీవిరాజితము మధురా రాజ్య మల్లకల్లోలముగ నున్నదని రాజధానికి వచ్చి వేసినది."

పెద్దన "అటులనా!" అని యూరకుండెను. మరల నొక నిముషముండి "మీరు నాగమనాయునింగారు వీరశేఖరచోళుని పై దండెత్తిపోయిన విషయము తెలియునా?" అనియెను.

"ఎవ్వడు?"

"అంతయు నీమధ్యనే జరిగినది."

"చంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు సార్వభౌమునియొద్ద కరు దెంచి మొఱ పెట్టుకొనెనా?"

"అవును. ఆపిమ్మట నే సార్వభౌములు నాగమనాయ నింగారిని వీరశేఖరచోళునిపై దండెత్తి పోవ నాజ్ఞాపించినారు."

తిమ్మరివి యూపైఁ గొంచెముసేపు మాట్లాడకూర కుండెను. ఆపిమ్మట మరలఁ దాంబూలకరంకములోని తాం బూలపుఁజిలుక యొకటి నోట వేసికొని నములుచు "ఏమైనను- నాకు - మరలఁ బాండ్యునికి రాజ్యము లభించునని తోఁచదు" అనియెను.

"ఏమి?"

"మహామంత్రికిఁ బాండ్యునియెడల నిసుమంతైనను సద్భావము లేదు"

"కాని సార్వభౌములు పాండ్యునికిఁ దిరుగ రాజ్య మిప్పింతుమని వాగ్దానము చేసినారఁట?"

"కావచ్చును."

"సార్వభౌములు వాగ్దానభంగము చేయుదురా?"

"నే ననునది కాదు. నా కిందులో నేదో చాణక్యతంత్ర మున్నటులు కానవచ్చుచున్నది."

అతరువాతఁ బెద్దనామాత్యుఁడు, "మీరు మహాప్రధా ను ఁ జా స హితులు కావు నీ రా జ్యా గవ్య వహార

ములు మీకుఁ దెలిసినంతగా నాకుఁ దెలియుట కవకాశము లేదు." అనెను. ఆపిమ్మట నాసమీపముననున్న విరూపాక్ష దేవుని దేవాలయమునుండి సాయంకాలసేవాసూచకమగు శంఖ స్వరము వినవచ్చెను. ఆతరువాత నొక్కటొకటిగ ఘంటా స్వనములుకూడ శాంతగంభీరముగ మాఱుమ్రోఁగసాగెను. తిమ్మకవి యొకనిమిషమువఱకును మౌనముగ నుండి "మతి సంధ్యాసమయమైనది. నాకు సెలవు దయచేయుఁడు." అని చెప్పుచుఁ దూఁగుటుయ్యాలపైనుండి లేచెను. ఇంతలో మల్లిక దూరమునుండి వారు సంభాషణము ముగించుట చూచి తాను గుచ్చిన మల్లెదండలలో నొకటి పెద్దనకును, రెండవది తిమ్మనకును నిచ్చి మరల తాంబూలకరండకము ధరించి యొయ్యారముగ నిలువఁబడెను. వా రిరువురును నామె యిచ్చిన పుష్పగుచ్ఛము లందుకొని, మెల్లగ నుద్యానవనము దాఁటి నడచి పోసాగిరి. వారివెనువెంటనే మల్లికకూడ నడచిపోయెను. క్రమముగా నుద్యానవనముననున్న నీరెండ కరగి యదృశ్యమై పోయెను.

3

నాగమనాయకునికి రామభద్రనాయకుఁడు కొంచెము దూరముచుట్టము. అయినను వా రిరువురును బాల్యమిత్రులు. ఇరువురును దమరాజభక్తివలన సార్వభౌముని యనుగ్రహము నకుఁ బాత్రులై క్రమక్రమముగ సున్నతోద్యోగము లందఁ గలిగిరి. నాగమనాయకుఁ డిప్పటిపఱకును ధనాగారాధికారిగా నుండి, యిప్పుడు దక్షిణరాజ్యములకుఁ బ్రధానసేనాధిపతిపద మందినాఁడు. ఆరోజులలో సేనాధిపతికి దళవాయి యనువ్యవహారము. అట్లే రామభద్రనాయకుఁడుకూడ క్రమక్రమముగా దాక్షిణాత్యసైన్యములలో నొకసేనానాయకపద మందఁ గలిగినాఁడు. ఆరోజులలో దళవాయిక్రిందియుద్యోగులకు సేనానాయకు లను వ్యవహార ముండెడిది. రామభద్రనాగమనాయకులకు బంధుత్వములో బావమఱఁదుల వరుస. అధికారభేద మున్నను, బాల్యస్నేహమువలన వా రొకరి నొకరు 'బావా!' యని పిలుచుకొనుచుండిరి.

నాగమనాయకుని కెంతకాలమునకును సంతానము కలుగలేదు. తుద కాతఁడు సార్వభౌముని యనుజ్ఞవడసి, శ్రీకాశీవిశ్వనాథునిసన్నిధిని నివసించుచు, ననేకదేవబ్రాహ్మణ పూజ లొనరించినాఁడు. కాని యెంతకాలమునకును నాతనికి సంతానము కలుగలేదు. పిమ్మట దక్షిణతీర్థయాత్రలఁ ముగించుకొని మధురలో మీనాక్షీసుందరేశ్వరులను సందర్శించు

కొని, యచ్చట నొకసుందరమగు గోపురమును మండపమును నిర్మించినాఁడు. ఆపిమ్మట బ్రాహ్మణుల కనేకాగ్రహారము లిచ్చినాఁడు. అయినను ప్రయోజనము లేకపోయెను. ఈసారి యాతఁడు వారణాసి కేగి యాదేవుఁడు తనపైఁ గటాక్షింపకున్నచో గంగలో దిగి, ప్రాణత్యాగ మొనర్చుకొనవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. ఆతనిదీక్ష చూచి యాతనితోఁ గాశీ కరుదెంచిన మిత్రు లందఱును మిగుల భయపడిరి. ఎట్టకేల కాతనితపస్సు ఫలించినది. ఒకనాఁడు కాశీవిశ్వనాథుఁ డాతనికిఁ గలలోఁ గనఁబడి, నీ కచిరకాలములో నొక మగపిల్లవాఁడు కలుగునని యానతిచ్చెను.

ఆకల వచ్చినప్పటినుండియు నాతనికిఁ గలిగిన యానందమునకు మేర లేదు. మఱునాఁడు విశ్వనాథదేవాలయమున కనేకమాణిక్యరాసు లర్పించి, భక్తియుక్తముగ దేవబ్రాహ్మణసమారాధనము లాచరించెను. తరువాత రాజధానికి వచ్చి శ్రీవిరూపాక్షదేవునకును, శ్రీరామస్వామిదేవునకును మౌక్తికరాసులు కానుకలుగా నర్పించెను. ఆపిమ్మటఁ గొంతకాలమున కాతని కొకకుమారుఁడు కలిగెను. ఆతనికి నాగమనాయకుఁడు విశ్వనాథనాయకుఁ డని పేరుపెట్టెను. ఆబాలుని జూచి యాతఁ డప్పుడప్పు డమితభక్తితో శ్రీవిశ్వనాథునికి నమస్కరించుచుండువాఁడు. శ్రీవిశ్వనాథుఁ డాతని కీబాలుని గటాక్షింపకున్నచో నాతని ధనకనకవస్తువాహనాదు లన్నియు నన్యాక్రాంతములు కావలసినవేకదా! ఆతఁడు సంపాదించిన ప్రాసా

దములు, ఉద్యానవనములు మొదలగున వన్నియు నేమి కావలయును! అదియునుగాక, పుత్రులు లేనివారికిఁ బున్నామనరక యాతనలు తప్పవుగదా! పుత్రుఁడు కలిగినప్పటినుండియు నాతని కీజీవలోకమునఁ బునర్జన్మము కలిగినట్లు లుండెను. అప్పటినుండియు నాతఁడు ధనకనకవస్తువాహనాదు లతిజాగరూకతతోఁ గూడఁబెట్టుచుండెను. క్రమక్రమముగ నాతనికి సార్వభౌమునికొలువు చాలించుకొని సామ్రాజ్యమున నేదైన నొక సామంతరాజ్యమున కాధిపత్యము సంపాదించి, మహామండలేశ్వర బిరుద మందవలయు నను కోర్కె జనించెను. కాని యది సమకూరుటెట్లు? అది యెప్పటికిని సమకూర నేరని మనోరథము. అయినను నాతని కుత్సాహభంగము కలుగలేదు. ఎప్పటి కప్పుడావిషయము తీవ్రప్రయత్నము లొనర్చుచునే యుండెను.

సార్వభౌమునికిఁ గొంచెము పెద్దతనము వచ్చినప్పటినుండి దక్షిణాపథమున రాజ్యాంగవ్యవహారములు తిన్నగ నడచుట లేదు. సామాన్యముగ సామంతరాజు లన్యోన్యమును గలహించుచు, నొకరిరాజ్యము లొకర పహరించుచుండిరి. కాని తిమ్మరుసుమంత్రినీతిచాతుర్యమువలన దక్షిణసామ్రాజ్యమున కేకొఱతయు రాకుండఁ గడచిపోవుచున్నది. అయినను నీపాండ్య చోళరాజ్యములకలహ మొకనాలిదుమారమువలె రేగి, క్రమక్రమముగఁ జిలికి చిలికి, గాలివాన యగునేమో యను భయము గలిగించినది. అందుచేఁ దిమ్మరుసుమంత్రి ప్రత్యేక

ముగ నాగమనాయుని సీదక్షిణరాజ్యాక్రమణ మణంచివేయుటకుఁ బంపించెను. నాగమనాయకునకు ఇది తనమనోరథసిద్ధి కనుకూలించునేమో యనునాశతో నీపనికి సిద్ధపడెను.

దక్షిణయాత్రకుఁ బోవునపుడు నాగమనాయకుఁడు రామభద్రనాయకుని బ్రోత్సహించి తనవెంట రావలసినదని కోరెను. కొన్ని కుటుంబవ్యవహారములవలన మొదట నాతఁడు నాగమనాయకు ననుసరించుట కిష్టపడలేదు. కాని మిత్రానురోధము వలనఁ జిట్టచివరి కంగీకరించి వెంట బయలుదేరెను. నాగమనాయకుఁడు కుమారునిగూడ వెంటఁ గొనవలెనని తలఁచినాఁడు. కాని చక్రవర్తి యాతనిని రాజధానినుండి కదపుట కిష్టపడక పోవుటచే నప్పటికి మాట్లాడ కూరకుండెను. కాని యవసరము వచ్చినప్పు డేదైన నొకమిష పెట్టి యాతనిని దక్షిణమునకుఁ గొనపోవలయునని నిశ్చయించెను. ఆతఁడు కుమారునివిషయము మహాప్రధానులకుఁగూడఁ గొంత చూచాయగా విన్నవించెను. ఆయన "దాని కేమి! అవసరము కలిగినచో మీకుమారుని దప్పక దక్షిణమునకుఁ బంపించెదను" అని ధైర్యము చెప్పెను. అందుచే నాతఁడు వెడలిపోవునపుడు కుమారుని బిలిచి, "నేను మహాప్రధానులతో నీవిషయము చెప్పితిని. వా రవసరము వచ్చినప్పుడు నిన్ను తప్పక పంపించెద మన్నారు. నాకుఁ శరీరములో బూర్వమున్నంత దార్ఢ్యము లేదు. దాక్షిణాత్యులను విశ్వసించుటకు వీలులేదు. దక్షిణాపథమునుండి వార్తాహరుఁడు రాఁగనే తత్క్షణము బయలుదేఱి రమ్ము. అప్పు డప్పుడు రామ

భద్రముమూమయ్యగారింటి కేగి వారియోగక్షేమము లరయు చుందుము. రాత్రివేళఁ గొంచెము పెందలకడ నింటికిఁ జేరు కొనుచుందుము. వారమువారమును దప్పకుండ యోగక్షేమ ము లెఱిగించుచుందుము. నే నింక నాలస్యము చేయుటకు వీలులేదు" అని చెప్పి వెడలిపోయెను.

విశ్వనాథనాయకుఁడు తండ్రివాక్యములు సావధాన ముగ నంగీకరించి 'సరే' యని విజయనగరపురబహిర్ద్వారము వఱకును దండ్రిని సాగనంపి, యాయన యిఁక రావల దను టచేఁ దిరిగి తనభవనమునకు మఱలెను. విశ్వనాథుఁడు 'సరే' యన్నాఁడుగాని, యాతనికి నిజముగ దక్షిణాపథమునకుఁ బోవుట కిష్టము లేదు. తండ్రియాజ్ఞ మీఱుటకు వీలు లేక పోవుటచేఁ గేవలమును గత్యంతరము లేక 'సరే' యన్నాఁడు. పైగఁ బ్రధానామాత్యులు కూడ దీని కంగీకరించినచో నిఁకఁ జెప్పెడి దేమున్నది! విశ్వనాథనాయకుని కీదక్షిణాపథప్రయాణ మిష్టము లేకపోవుట కొక కారణ మున్నది.

ఆకథ యిది: రామభద్రనాయకునికి ముక్తాంబిక యనియు, మీనాంబిక యనియు నిద్దఱు కుమార్తెలు గలరు. రామభద్రనాయకుఁడు ముక్తాంబికను చోళస్థానాపతికిచ్చి వివాహము చేసెను. చోళస్థానాపతి మహైశ్వర్యవంతుఁడు. అందుచే రామభద్రనాయకుఁడు వారికిఁ దగినమర్యాదలు నడ పింపలేక పోయెను. అందుచే వియ్యపురాం డ్రిద్దఱికిని గ్రమ క్రమముగ మనస్పర్థలు పెరిఁగెను. ఆయాక్రోశము మన

స్సులోఁ బెట్టుకొని, అత్తవారు ముక్తాంబను బుట్టినింటికిఁ బంపుట మానివేసిరి. ఎప్పుడైన రామభద్రనాయకుఁడు వెళ్ళి "కాదు; కూడ" దని పట్టుపట్టినచోఁ బంపించెడువారు. ఒకప్పు డాతఁడు వెళ్ళినను గూడ నేదో సాకుచెప్పి పంపకుండఁ దప్పించుకొనుచుండిరి. ఇది యంతయు నాతనికి మిక్కిలి మనోవైకల్యహేతు వయ్యెను. అందుచే నాతనికి రెండవకుమార్తె పెండ్లిమాట యనిన భయము కలుగుచుండెను.

రామభద్రనాయకునికి రెండవకుమార్తె యనినఁ బ్రాణము. అందఱును మొదటిపిల్లకంటె రెండవపిల్ల చక్కనిదను చుండువారు. రామభద్రనాయకునికి మీనాక్షీసుందరేశ్వరు లిష్టదైవతములు. అందుచే నాతఁడు రెండవకుమార్తెకు మీనాంబిక యని పేరు పెట్టెను. ఆమెనేత్రములుకూడఁ బేరునకుఁ దగినట్లు మిగుల దీర్ఘములుగ నుండెను. అందుచే నందఱును నామెను జూచి "వీరి యింట సాక్షాత్తుగ మీనాక్షీదేవి యవతరించినది" అని యనుచుండువారు.

సామాన్యముగా నాయకవంశజులయిండ్ల నాఁడుపిల్లలందఱికిని పదునాలుగు పదునేనేండ్లవయస్సు వచ్చునరికి వివాహములు చేయుట యలవాటు. రామభద్రనాయకునికిఁ బెద్దపిల్లవివాహమువలనఁ గలిగిన మనోవైకల్యమునుబట్టి మీనాంబికవివాహమన్న భయము కలిగెడిది. అందుచేఁ బదునారేండ్లు నిండినను గూడ మీనాంబికకింకను వివాహము చేయలేదు. ఆమెవివాహ మాలస్యమగుట కింకొకకారణముకూడ నున్నది.

రామభద్రనాయకునికిఁ గావలసినంత సంపత్తి యున్నది. అతని కింకఁ గుమారులు కలుగుదురను నాశ లేదు. అందుచే నాతఁడు తనకుమార్తె నొకసంపన్నుని కిచ్చి వానిచుట్టును దిరుగుటకన్న, సామాన్యుఁడగు నొకయోగ్యవరున కిచ్చి, వాని నింట నుంచు కొనుట మంచిదని తలఁచెను. అదియుఁగాక యాతనికిఁ గ్రమ క్రమముగా వార్ధకముకూడ వచ్చుచున్నది. కాలు సేతులు వంగినతరువాత నీయాస్తిపాస్తులన్నియుఁ జూచువా రెవరు? కావున నల్లు నిల్లరికముంచుకొనుట యావశ్యక మైనది.

ఈకారణముననే యాతఁడు తన మేనల్లుఁడగు చెన్నప్పనాయకు నింటఁ బెట్టుకొని, యాతనికి విద్యాబుద్ధులు గఱపించెను. చెన్నప్పనాయకుని తల్లిదండ్రులు సామాన్యసంసారులు రామభద్రనాయకుఁడు తనచెల్లెలిభర్త యనుభవించు దారిద్ర్యబాధలు చూచి, జాలిపడి, నాగమనాయకునితోఁ జెప్పి, యాతని కొత్తరామాసైన్యములో నొకయుద్యోగ మిప్పించెను. చెన్నప్పనాయకునికిఁ బదునాలుసంవత్సరములు వచ్చినప్పటినుండియు, నింటఁ బెట్టుకొని చదువు చెప్పించెను. కాని రామభద్రనాయకునిభార్య యగు వేంకటాంబకు మీనాంబికను జెన్నప్పనాయకుని కిచ్చి వివాహము చేయుట యిష్టము లేదు. మీనాంబికకుఁ బదునాలవసంవత్సరము వచ్చినప్పుడు వేంకటాంబ భర్తతోఁ గుమార్తెవివాహమునుగూర్చి ప్రస్తావించినది. అతఁ డప్పుడు చూచాయగాఁ దనయభిప్రాయ మాలోచింగించినాఁడు. వేంకటాంబ "పెద్దదానికిఁ గొంచె మున్న

సంబంధము చేసి, రెండవదాని కీవిధముగఁ జేసినచోఁ బెద్దదె నప్పు డది యేమవదా? ఉన్నయిద్దఱిలోను నీవిధముగఁ బక్ష పాతము చేయుట న్యాయముకాదు! దీనికిఁగూడ బాగుగ నాలోచించి కొంచె మున్న సంబంధము చేయుఁడు!" అనియెను. అప్పై రామభద్రనాయకుఁడు "మనము చెవ్వప్ప నింట నుంచు కొనుచున్నప్పు డిదియంతయు వానిదేకదా! అప్పు డిఁక వాని యాస్తిపాస్తులతో నవసర మే మున్నది?" అనియెను. అప్పై నామె "ఏమో! నా కిది యేమియు బాగుగ లేదు! నాచిట్టి తల్లి భర్త నందఱును నిల్లఱికపుటల్లుఁడు, ఇల్లఱికపు టల్లుఁడు!" అని పిలిచినచో నేను సహింపలేను. కావలసినచో మీ మేనల్లు నకు మీయాస్తియంతయు నిచ్చివేయుఁడు. దాని నొకచక్కని వరున కిచ్చి వివాహము చేయుఁడు! చెవ్వప్పకు దాని నిచ్చి వివాహము చేసినచోఁ జూచినవా రందఱును గాకిముక్కునకు దొండపండు కట్టఁబెట్టినారని యాడిపోసికొందురు. అసలు మీకటువంటిపిల్లను దీసికొనిపోయి, యట్టివాని కీయవలె నని యెట్లు తోఁచినది?" అనియెను.

రామభద్రనాయకుఁ డామెమాటల కేమియుఁ బ్రత్యుత్తర మీయక యేదో పనియున్నదని మిషపెట్టి వీథిలోనికి వెడలిపోయెను. అన లాతఁడు మిక్కిలి మితభాషి. అప్పై నాఁడు వారితో వాదించుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదని యాతని యభిప్రాయము అప్పటినుండియు నాతఁ డీవిషయమున వేరొ కొంబతో నెప్పుడును బ్రస్తావింపలేదు. మఱియొకవిధముగ

యు క్తియు క్తముగఁ బని సానుకూలపడునట్లు చేసికొనవలెనని యాతఁ డనుకొనెను.

కాని వేంకటాంబమాత్రము తనమనస్సులో నెట్లయి నను చెవ్వప్పనాయకుని సంబంధము తప్పిపోవలయునని యను కొనుచుండెడిది. ఆమె నిరంతరమును నట్లు ధ్యానించుచుండుట వలన నెవరినైన యొకయోగ్యుఁడగు వరుని వెదుకవలయునని కూడ భావించెడిది. ఆసమయములో నామెమనస్సునకు విశ్వ నాథనాయకుని మనోహరాకృతి గోచరించెడిది. అప్పు డామె "ఔను! విశ్వనాథనాయకునికిని, మీనాంబికకును వివాహము చేసినచో నిరువురిదాంపత్యమును గన్నులపండువుగ నుండును. కోట్యము నాగమనాయనింగారితోఁ దులతూఁగఁజాలినవా రీరాజధానిలో నెవ్వ రున్నారు? విశ్వనాథనాయకునివంటి యల్లుఁడు సామాన్యముగ దొరకునా? అందచందములలో నిరు వురును నొక రొకరిని మించున ట్లుందురు!" అని యనుకొను చుండెడిది!

ఒకటి రెండుసారు లామె రామభద్రనాయకునితో నీవిషయము ప్రస్తావించినది. అప్పు డాతఁ డామాటలు విని, ద్విగుణీకృత మగుప్రశాంతభావముతో నటు నిటుఁ బచారు చేయుచుఁ దన కావిషయములో సంబంధము లేనట్లు మాట్లాడ కూరకొనుచుండువాఁడు. వేంకటాంబ కాతనియౌదాసీన్యము చూచిన మతి పోవుచున్న ట్లుండెడిది! అప్పు డామె "నేను చెప్పుమాటలు కొంచెమైనను జెవినిఁ బెట్ట రేమిపాపము?"

అని గద్దించి యడుగుచుండెను. అప్పు డాతఁడు "సరే! దాని కేమి! చూతము లే! ఇంతకును కళ్యాణతారవచ్చినప్పు డే దియు నాగదు! ఊరకే మన మనుకొనుచుందుముగాని, మనలో నే మున్నది? ఏది యెట్లు జరుగవలసియున్నదో యట్లు జరిగితీరును. కాని యన్యథా మార్చుట కెవ్వరికిని శక్తి లేదు గదా!" అని చెప్పి యప్పటికిఁ దప్పించుకొనుచుండెను.

భర్త కోట్యమువారిసంబంధమువిషయమున నౌదాసీన్యము వహించినకొలఁదియు వేంకటాంబకు వారిసంబంధములో నెక్కువ సుగుణములు కానఁబడఁజొచ్చెను. అందువలన విశ్వనాథనాయకుఁ డెప్పుడైన వారియింటికి దయచేసినప్పు డామె యాతనిని క్రొత్తయల్లునివలె గౌరవించుచుండెడిది. ఇంతియే గాక, యే మంచితీర్థమో తెప్పించుమిషపై మీనాంబిక యాతనియెదుటఁ బడునట్లు చేయుచుండెడిది. క్రమముగా నీ విధములగు దోహదములవలన మీనాంబికావిశ్వనాథుల కొకరొకరిపైఁ బ్రేమలతాంకురము లల్లుకొనసాగెను. రామభద్ర నాయకుఁడు సామాన్యముగ రాజ్యవ్యవహారములపై నే మధురకో, తంజాపురమునకో, రాయచూరు దుర్గమునకో పయనమయి పోవుచుండువాఁడు. అట్లు పోవునప్పుడు, సామాన్యముగ సైన్యములోఁ బ్రధానోద్యోగియగు చెవ్వప్పనాయకుని గూడ వెంటఁ గొనిపోవుచుండువాఁడు. అందుచే రామభద్ర నాయకునికిఁగాని, యాతని మేనల్లునికిఁగాని, యీవిషయమున ననుమానింప వలసినంత యవకాశ మెప్పుడును గలుగ లేదు.

అదియునుగాక, వేంకటాంబకూడ భర్తను మోసగింపవలయు నన్న దురుద్దేశముతో నెప్పుడును బ్రవర్తింపలేదు. అట్లు ప్రవర్తించుట కేవల మవివేకమని కూడ నామెకుఁ దెలియకపోలేదు. కాని యామె విశ్వనాథుని జూచినప్పు డెంతో యాప్యాయముగ నుండెడిది! అందుచే నాతనిని మిగుల గౌరవముగఁ జూచెడిది. మీనాంబికావిశ్వనాథుల నొకదృష్టితోఁ జూచినపు డామెకుఁ దెలియకుండగనే, హృదయాంతరాళమునుండి యొక యానందతరంగ ముద్భవించుగఁ బైకిఁ బొంగి, కనుగొలుకుల నుండి యానందబాష్పాంకురములు ప్రవహింపఁ జేసెడిది!

విశ్వనాథనాయకునికి మొట్టమొదట మీనాంబికను జూచినపుడామెలో నేమియు విశేష మగపడలేదు. కాని మీనాంబిక మొదట నాతనిని జూచినపుడు వంచిన శిరస్సు మరి పైకెత్తలేక పోయినది! ప్రథమదర్శనదినమునుండియు వారిలో సజ్జాతిములగు రాగాంకురములు మెల్లమెల్లగ నిరిక లెత్తసాగెను. క్రమక్రమముగ విశ్వనాథనాయకునిహృదయ దర్పణమున మీనాంబికాసౌందర్యము ప్రతిబింబింపసాగెను. నడచుచున్నప్పుడుగూడ నాతని నెవరో వెన్నంటి వచ్చు చున్నట్లు పొడకట్టెడిది. ఆవిధముగఁ గొంతికాలము జరిగిన వెనుక విశ్వనాథనాయకునకుఁ దనకు మీనాంబికయం దను రాగము కలిగినట్లు విదిత మయ్యెను. కుస్తీపుస్వారి చేయు చున్నప్పు డెప్పుడైనఁ దనయశ్వము రామభద్రనాయకుని యింటిముందుండిపోవుట తటస్థించినయెడల, విశ్వనాథనాయ

కునిముఖ మప్రయత్నముగ నాయింటిగవాక్షముల వైపు తిరుగు
చుండెడిది. అంతటఁ గొంతకాలము పోయినతరువాత నాతఁడే
యేదో యొకమిష కల్పించుకొని, రామభద్రనాయకుని గృహ
మున కేగి, మీనాంబిక నొక్కసారి కనులారఁ గాంచి,
యానందించెడివాఁడు. క్రమముగ నాతనికి మీనాంబికాదర్శ
నము లేనిరోజులు దుస్సహములై పోయెను. ఈకారణముచేతనే
రాజధాని విడిచిపెట్టుట యనిన నాతనికి గుండెలలో రాయి
పడిన ట్లుండెను. కావుననే తండ్రి తన్ను మధురకు రమ్మని
పిలిచినప్పు డేమియు ననలేక మాటవరుసకు 'సరే' యన్నాఁడు.

కాని 'సరే' యన్న యుత్తరక్షణములో నాతని మనో
రంగములోఁ దెర తొలగించి వచ్చిన 'భామ' వలెఁ దళుక్కు
మని మీనాంబిక ప్రత్యక్షమైనది! ఆతఁడు తనమనోనేత్రము
లతో నామెసౌందర్య మాలోకించుచు, మెల్లమెల్లగఁ దనభవ
నమునకుఁ జేరుకొన్నాఁడు. మార్గమున దృశ్యము లన్నియు
నాతని కస్పష్టములై పొగమంచులో నదృశ్యములై పోవు
చున్నట్లు కన్పట్టెను. ఆతని కామెయుజ్జ్వలరూప మొక్కటే
తనతో నడచి వచ్చుచున్నట్లు తోఁచెను. ఆయాలోచనా
పరంపరలలో మునుఁగుటవలన నాతఁ డశ్వము నదలించుట
మానివేసెను. అందుచే నది యడుగులలో నడుగులు వైచు
కొనుచు మెల్లమెల్లగ నడువసాగెను. అప్పటి కింకను బాగుగఁ
బ్రొద్దు వాలలేదు. అందుచే నతఁ డొకసారి రామభద్రనాయ
కునిగృహమున కేగి, మీనాంబికను దర్శింప వలయునని తలఁ

చెను. కావున నాలోచనలలోఁ గూరుకొనిపోవుచున్న ముఖము పైకెత్తి, చబుకుతో నొకసారి యశ్వము నదలించెను. అది యాతని నొకనిమేషములో స్వగృహమునకుఁ గొనిపోయెను.

౪

విశ్వనాథనాయకుఁ డింటికిఁ జేరుకొనఁగానే పన్నీరు కలిపిన యుష్ణోదకమున జలక మాడెను. ఆపిమ్మట మోకాళ్ళ వఱకును వ్రేలాడు నొకజరీయంగీయు, నిట్టూర్పు సోఁకినంత మాత్రమున నిటునటుఁ గదలాడు నొకచలువమడతయు ధరించెను. ఆపిమ్మట శిరస్సుపై రత్నములు పొదిగిన యొకయుష్ణీషము తాల్చెను. తరువాత నిలువుటద్దము నెదుట కేగి, తన వేషసౌందర్యము పరిశీలించుచుండెను. ఇంతలో దాసి యొకతె కస్తూరీతిలకపేటికఁ గొనివచ్చి యాతనిసన్నిధి నుంచెను. ఆతఁడది యందుకొని, యొకబంగారుశలాకతో నుదుటిపైఁ దిలకము దిద్దికొనియెను. ఆసమయమునఁ గస్తూరీతిలకరేఖ మాతనిముంగురుల కంటుకొనెను. అది తుడిచివేయుట కొకవస్త్రము తెమ్మని దాసితోఁ జెప్పవలయునని యనుకొని, యాతఁ డామెపైపు చూచెను. అంతవఱకును నిశ్చలముగ నాతనిసౌందర్య మీక్షించుచున్న యాదాసి తటాలునఁ గనుఱెప్పలు సమీపగవాక్ష

మునుండి తానవచ్చుచున్న భవనోద్యానమువైపు తిప్పివేసెను. కాని మరల నాతనివైపు చూచి, యాతనియుద్దేశము గ్రహించి యొక చిన్నయుత్తరీయము తెచ్చియిచ్చెను.

ఎదురుగనున్న నిలువుటద్దములో నాతనియాణిముత్యములచొక్కట్లు మిలమిల మెఱయఁజొచ్చెను. ఆతఁడు తనసౌందర్య మొకనిమేషమువఱకును గనుఱెప్ప వేయకుండఁ జూచెను. ఆపిమ్మట దాసి యాతఁడు కూరుచున్నసింహాసనము వెనుక నొక బంగరుపళ్ళెరముతో నెఱ్ఱనినిప్పులు తెచ్చి యుంచి వానిపై ఘుమఘుమ లాడునగరుదంతపుఁ గంధపుబొడి చల్లెను వెంటనే మంథరమంథరములగు ధూమలతలు అల్లిబిల్లిగ నల్లుకొనుచుఁ బైకి లేవసాగెను. ఆతనియెదురుగ నున్న దర్పణములో నాయెఱ్ఱనియంగారములు, ఆబంగరుపళ్ళెరము, అల్లిబిల్లిగ నల్లుకొనుచుఁ బైకి లేచుచున్న యాధూమమాలికలు, ఆమాలికలలో నొక వింతసోయగముతో వెలుఁగుచున్న యాతనిముఖము; ఆయెఱ్ఱనినిప్పులవెలుఁగులు ప్రతిఫలించిన యాయాణిముత్యములచొక్కట్లు మొదలగున వన్నియుఁ దళ త్త్విశత్కాంతు లీనుచుఁ బ్రకాశించుచుండెను.

విశ్వనాథనాయకునిది పురుషులనుగూడ మోహింపఁ జేయఁగల సౌందర్యము. ఆతనిగరుడనాసికయు, విశాలనేత్రములును జూచినవారి కాతఁ డొకయసామాన్యపురుషునివలెఁ గాన్పించును. ఆతనివయస్సు సుమా రిరువదియైదేండ్లుండును. వ్యాయామమువలనఁ గండలు తేరిన యాతనిశరీరము చూచిన

వారికి సామాన్యముగ నాతనికి ముప్పదియేండ్లవయస్సుండ వచ్చునని యనిపించును. అతనిశరీరవర్ణము బాగుగ తెలుపు కలిసిన పసుపురంగుతో నిగనిగ లాడుచు, మిసమిసలాడు నూత్నయౌవనమును సూచించుచుండెను. ఏదేని కార్యతత్పరతలో నున్నప్పుడు తప్ప సామాన్యముగ నాతనివిశాలనేత్రములు కలలు గనుచున్నట్లుండును. అతఁడు మితభాషి; ఎవరితోనైన రెండువాక్యములలోఁ జెప్పవలసిన మాట నొకపదములోఁ గాని, వాక్యముతోఁగాని ముగించును.

అలంకారము ముగించిన వెనుక నాతఁడు సింహాసనమున కల్లంతదూరములో నున్నపాగా తొడుగుకొని, మెల్ల మెల్లగ వీధిగుమ్మమువైపు నడువఁదొడఁగెను. దాసి కనురెప్పలు "వజ్రముత్యాలహారము కూడఁ దెత్తునా?" అనియెను. అతఁడు వీధివైపు చూచుచు "ఔను! అన్నట్లు మఱచిపోయితిని." అనియెను. వెంటనే యామె లోపలికి యొక వెండిపళ్లెరములో ముప్పేటముత్యాలహారమును, తాంబూలపుఁజిలుకలును, గొనివచ్చి యాతనిపార్శ్వమున నిలువఁబడెను. అతఁడాముత్యాలహారము మెడలో వేసికొని తాంబూలము నములుచుఁ గొంచెము తొందరగ సింహద్వారము సమీపించెను.

నాగమనాయకునిభవనమునకును, రామభద్రినాయకునిభవనమునకును నడుమ నయిదారువందలబారలకంటె నెక్కువ దూర ముండదు. అందుచే సామాన్యముగ నాతఁడు వారియింటికి నడచియే పోవుచుండును. ఈనాఁడుకూడ నాతఁ

డప్లే చేయుఁదలఁచెను. ఆతఁడు వీథిలోనికి వచ్చి పది పదునేను బారలదూరము నడచెను. ఎదురుగనున్న శ్రీకృష్ణస్వామిదేవాలయముపై నున్నమాణిక్యభూషితమగు బంగారుచక్రము, సాయంకాలశిశిరాతపకాంతులలోఁ దళతళ మెరయుచుండెను. దేవాలయగోపురపుగూళ్ళలో నివసించుపారావతములు ఱెక్కలతో 'టపటప' మని ధ్వనిచేయుచు నటు నిటు నెగిరి మరల దేవాలయగోపురముపై వ్రాలుచుండెను.

ఆతఁ డింకను బదిబారలదూరము నడచెను. ఎదురుగ నాతని కొక పెద్దజనసమూహము కానవచ్చుచుండెను. క్రమక్రమముగ జను లందఱు నచ్చటఁ బోఁగుపడుచుండిరి. వారిలోఁ జాలమంది దేవాలయముల కేగి దేవతాదర్శనము చేసికొనుటకు బయలుదేరినవారే! మరికొందఱు సరోవరతీరముల విశ్రమించుటకై బయలుదేఱినవారు; కొంద ఱేవేవో పనులు చూచుకొనుటకై బయలుదేఱినవారు. కాని వా రందఱును నొకరి నొకరు త్రోసికొనుచు నశ్వముపైఁ గళ్ళెములు బిగించి, కూర్చుండిన యొకవింతమానిసివైపు చూచుచుండిరి. ఆతఁడు చూచుటకుఁ దెల్లగ సున్నమువలె నుండెను. ఆతనియొత్తువెండ్రుకలగడ్డము గుండెలో గ్రుచ్చుకొనుచున్నట్లుండెను. లోఁతుగ నున్నయాతనికనుగూండ్లలోఁ బిల్లికన్నులవంటి కన్నులు కానవచ్చుచుండెను. ఆతనిముం దున్నరాజభటు లాతనియశ్వమున కొకింత త్రోవ చేయఁ బ్రయత్నించుచుండిరి. జనులు రాజభటుల యొత్తిడివలన నాత్మణాసునఁ గొంచెము దారి యిచ్చు

చున్నను, ఉత్తరక్షణమున మరలఁ దేనెటీఁగలవలె గుమిఁగూడుచుండిరి. విశ్వనాథనాయకుఁడు మెల్లమెల్లగ నాజనసమూహము సమీపించెను. ఇంతలో నాతనిసమీపమున నున్నకొందఱు "హూణస్థానాపతి" యని గుసగుస లాడుకొనుచుండిరి. దానినిబట్టి విశ్వనాథుఁ డాతఁడు "బుడతకీచుల రాయబారి" యని తెలిసికొనెను.

దూరమున నశ్వముపై నున్న హూణస్థానాపతి విశ్వనాథనాయకుని జూడఁగనే తటాలున గుఱ్ఱము దిగి యాతనికి సవినయముగ నమస్కరించెను; విశ్వనాథుఁడుకూడ యథోచితముగ నాతనికిఁ బ్రత్యభివాదన మొనరించెను. ప్రజ లందఱును విశ్వనాథుని జూచి "దళవాయి శ్రీవిశ్వనాథనాయసింగారు" అని యనుకొనుచు నాతనికి దారి యిచ్చుచు, దూరముగఁ దొలఁగి నిలుచుండిరి. హూణస్థానాపతియు, విశ్వనాథనాయకుఁడును వా రిచ్చిన దారినిబట్టి తమతమ గమ్యస్థానములకు బయలుదేఱిరి. క్రమక్రమముగ జను లందఱును గుంపులు గుంపులుగ నచ్చటినుండి వెడలిపోయిరి.

విశ్వనాథనాయకుఁ డాజనసమూహము దాఁటి రామభద్రనాయకునిభవనమునఁ బ్రవేశించెను. కృపాణధారులైన ద్వారపాలకు లాతనికి నమస్కరించి నడుములవఱకును వంగి నిలువఁబడియుండిరి. విశ్వనాథుఁడు క్రమక్రమమున నంతర్భవనమున కరిగెను. అచ్చట నొక పంజరమున వ్రేలాడు రామచిలుక యాతనిని జూచి "బావ! బావ!" యని పలుకసాగెను.

దానిపలుకుల కాచావడిలో వ్రేలాడు ధాన్యగుళుచ్ఛములపై వ్రాలుచు ధాన్యపుగింజలు తినుచున్న పిచ్చుకలన్నియుఁ "కిచ కిచ" మని ధ్వనిచేయుచు నొక్కపెట్టున నచ్చటినుండి యెగసిపోయెను.

చిలుక కేకలు విని యాతనిరాక యెఱిఁగిన కొందఱు దాసీ లచ్చటికి వచ్చి తగిన మర్యాదలు చేయసాగిరి. ఇంతలో రామభద్రనాయకుని భార్యయగు వేంకటాంబ యచ్చటికి వచ్చి "ఇదిగో! మాయింటికి దారి తప్పి వచ్చినట్లున్నావు!" అనియెను. విశ్వనాథనాయకుఁ డొకసారి కంఠము సవరించుకొని "కాదమ్మా! ఈమధ్య నన్ను రాజధానిలో నున్నపౌజున కంతటికిని దళవాయిగా నేర్పరిచినారు. అందుచేత—ఆవనితొం దరలలో నూపిరి యాడకపోవుటచే రామభద్రముమామయ్య గారిదర్శనము చేసికొన లేకపోయినాను. ఇంతలో నాయన మధుర వెళ్ళినారని తెలిసినది. పోనీ! ఒకసారి చూచి పోద మని యిటు వచ్చితిని." అని సమాధానము చెప్పెను.

"ఏమో! నాయనా! ఈదక్షిణరాజ్యకల్లోల మెప్పటికి ముగియునో!"

"దీనిలో నేమియు భయపడ నవసరము లేదు! వారీయల్లకల్లోలము లన్నియు నొక్కత్రుటిలో నడఁచివేయఁగలరు. మానాయనగారును, వారును, దలఁచుకొన్నచో వారియెదుట నెవ్వ రాఁగఁగలరు?"

'ఇది యంతయు ముగియునప్పటి కెంతకాలము పట్టునో?'

"అంతయు ననుకూలముగ నడచినచో రెండుమాన ములకాలముకంటె నెక్కువ పట్టదు."

"అంతవఱకును వారు మధుర విడిచి వచ్చుటకు వీలుండ దన్నమాట!"

"అల్లకల్లోలములు కొంచెము శాంతించినచో నప్పు డప్పుడు వచ్చుచుఁ బోవుచు నుండవచ్చును."

సంభాషణ మీవిధముగ సాగుచుండెను. విశ్వనాథ నాయకుఁడు వేంకటాంబ యడిగినవాని కేవేవో సమాధాన ములు చెప్పుచుండెను. కాని యాతనిమన స్సాసమాధానము లలో లేదు. సామాన్యముగ నాతఁడు వచ్చినప్పుడెల్ల నేదో విధముగ నొకసారి మీనాంబికాదర్శనము చేయవలయునని యువ్విళ్ళూరుచుండువాఁడు. అందుచేత నీనాఁడుకూడ మీనాం బికాసాక్షాత్కృతి యగునేమో యను తహతహతో నాతని జ్ఞానేంద్రియము లన్నియు నట్టుడికిపోవున ట్లుడికిపోవుచుండెను. వేంకటాంబ తాను చావడిలోనికి వచ్చునపుడు, ప్రవేశించిన గుమ్మముతలు పోరువాకిలిగా నుంచి వచ్చెను. ఇచ్చటికి వచ్చి నపుడు మీనాంబిక సామాన్యముగ నాతలుపుచాటుననుం డియో యాతనివైపు చూచుచుండుటలవాటు. వేంకటాంబిక చావడిలోఁ బ్రవేశించిన ద్వారము విశ్వనాథనాయకుఁడు కూర్చున్న సింహాసనమునకు సరిగ నెదురుగ నున్నది. అప్పు డప్పు డాతఁ డావైపు చూచుచుండెను. విశ్వనాథనాయకుఁ

డిక్కడికి వచ్చి యప్పుడే యొకగడియ దాటినది. ఎంత సేపటికిని నామె రాకయే లేదు!

కొంత సేపటికి మొదట విశ్వనాథనాయకుని కతిమృదులములగు పదధ్వను లేవో వినవచ్చెను. ఆతనిసర్వేంద్రియములును నొక్కసారిగ శ్రవణద్వయిలో విలీనమై పోయెను. ఆపదధ్వనులలో ఘల్లుఘల్లుమని మ్రోగిన ప్రతిచిఱుమువ్వయుఁ బాదసౌందర్యముతోఁ గలిసి యాతనియెదుట నాట్య మాడఁ జొచ్చెను. ద్వారముప్రక్కన నిలువఁబడిన వేంకటాంబ కాయలికిడి లేశమైనను వినిపింపలేదు! తరువాత నాతనియెదురుగ మెల్లమెల్లగ నీటిలోనుండి తేలుచున్న గండుమీనులవలె రెండు నేత్రము లగపడెను. ఆతఁ డొకక్షణకాలము వానిసౌందర్యము తనివిదీరఁ గ్రోలెను. అంతే! ఉత్తరక్షణములోఁ దటాలున నీటిలో మునిఁగిన మీనద్వయివలె నామెనేత్రము లదృశ్యములై పోయెను. ఆతనిశరీర మొక్కసారిగ నాపాదమస్తకమును జల్లుమనియెను! తాంబూలరాగముచే సుందరములగు నాతనిపెదవులపై నొకమందహాసము చిందులు ద్రొక్కసాగెను. ఆతని ముఖ మపరిమేయానందముతో సముజ్జ్వల మయ్యెను.

వేంకటాంబ యాతనిముఖభంగిమ చూచి యాద్వారముదరికి మీనాంబిక వచ్చియుండునని యూహించెను. వారిరువురి ముగ్ధప్రేమవిలాసములును జూచియుఁ జూడనట్లు చూచుచున్న యామెహృదయమున నొక్కసారిగ వాత్సల్య

తరంగ ముప్పొంగెను. ఆమె యొకసారి గొంతు సవరించుకొని "అమ్మా! అంబికా! బావ వచ్చి యెంతసేపైనదో చూచితివా! ఈపాటికిఁ గొంచెము ఫలాహార మేమైనఁ దేవలదా? తల్లీ!" యనియెను. ఆమె వచ్చువఱకును విశ్వనాథనాయకుఁడును వేంకటాంబయు మరల నేమియు మాట్లాడుకొనలేదు. నాలుగైదునిమేషములు గడచిపోయెను. విశ్వనాథనాయకుఁడు మీనాంబిక శరీర సౌందర్య మంతయుఁ దనివితీరఁ గ్రోలవచ్చు ననునుత్కంఠతో నామెదర్శనమున కెదురుచూచుచు, మరలఁ దనయుత్కంఠ వేంకటాంబ కనిపెట్టివేయు నేమో యను సంకోచముతో నప్పుడప్పు డటునిటుఁ జూచుచుఁ గూరుచుండెను.

ఇంతలో మీనాంబిక దక్షిణహస్తమున బంగారుపళ్ళెరమున నుంచిన భక్ష్యములఁ గొని మెల్లమెల్లగ లోనఁ బ్రవేశించెను. ఆమెవెనుక నొకదాసి క్షీరమును, నుదకమును గొని వచ్చెను. మీనాంబిక విశ్వనాథునికను లొకసారి పైకెగసి, తటాలున మరలఁ గ్రిందికి వ్రాలిపోయెను. మీనాంబికశరీర వర్ణ మెఱ్ఱగాఁ గ్రాగిన పాలవలె నుండును. నేత్రము లంతగా విశాలములు గాకపోయినను దీర్ఘములై కనుగొనల వంపులు దేఱి చూపఱహృదయముల గాలములవలెఁ గ్రుచ్చుకొను చుండెను. ఆమెకు లోనికి వచ్చుసరికి ముచ్చెమటలు పోయుచున్నటు లుండెను. అందుచేఁ గనుబొమలకుఁ గొంచెము పైభాగమున నున్నసిందూరతిలకము చెమ్మగిల్లెను. దాడిమీఫలారుణమగు నామెధరించిన చెంగావిపట్టుదువ్వలువ శరీరసౌంద

ర్యముపై కెగఁ జిమ్ముచుండెను. ఆమెకర్ణములఁ కలంకరించు కొనిన బంగారుజూకాల చిఱుముత్తియములు కపోలములపై నస్పష్టముగఁ బ్రతిబింబించెను. ఆమె యొక్కొక్కయడుగు వేయుచు, నమీపించుచున్నప్పుడు కాలియందెలును, జడగంట లును నేక తాళమున నొక్కమాఱుగ మ్రోగుచుండెను.

చావడిలో నడుగు పెట్టఁగనే యామె యధరముపై, నస్పష్టమగు నొక చిఱునవ్వుదయించెను. దాసి పాలును, మంచితీర్థమును, నాతనిదగ్గఱఁ బెట్టి, మరల నీవలకు వచ్చి ద్వారముకొద్ద నిలుచఁబడెను. మీనాంబిక సిగ్గుపడుచుఁ దాను తెచ్చినపళ్ళెర మాతనియొద్ద నుంచి, లోనికిఁ బోవఁదలఁచెను. కాని వేంకటాంబ యామెతో "అమ్మా! వెళ్ళకువుగాని లే! బావ ఫలహార మయినంతవఱకును నొకనిమిష ముండి, యాతని కేమేమి కావలయునో కొంచెము చూచి, మఱి వెళ్ళుము." అనియెను. ఆమె గత్యంతరము లేనిదానివలె సిగ్గు పడుచు నొకమూలగా నిలువఁబడెను. విశ్వనాథనాయకుని ఫలహారము పూర్తి యయిపోయెను. ఫలాహారము ముగించిన తరువాత నాతఁడు సుగంధద్రవ్యములు చేర్చుటచే దూరము నకుఁగూడ ఘుమఘుమలు పరిమళించుచున్న యాక్షీరములు త్రాగి యాపిమ్మటఁ గొంచెము మంచితీర్థము పుచ్చుకొనెను. వెంటనే మీనాంబిక మరల లోనికేఁగఁ బోయెను.

విశ్వనాథుఁ డామెవైపు క్రీగంటఁ జూచుచు వేంక టాంబవైపు చూచి చిఱునవ్వు నవ్వుచు, "మీనాంబిక లోనికిఁ

పోవుచున్నట్లున్నది. ఈవేళ నాకేమియు నాఁకలి తీఱలేదు. ఇంకను గొన్ని భక్ష్యములు తినవలయునని యున్నది.'' అనెను. వేంకటాంబ యాతని చమత్కృతి గ్రహించి మీనాంబికతో "చూచితివా! పాపము! నీ వెప్పుడు తెచ్చినను నాతని కాఁకలి తీఱుట యనునది యుండదు. ఇంకను గొన్ని భక్ష్యములు తీసికొనిరా!'' అనెను. మీనాంబిక కపోలములు సిగ్గుచే నెఱ్ఱవడెను. ఆమె మరల లోపలికేగి కొన్ని భక్ష్యములు గొనివచ్చెను. విశ్వనాథుఁడు పళ్ళెరమువైపును, నామె కపోలములవైపును, మరలఁ జూచుచు "ఈవేళ మీనాంబికను జాల శ్రమ పెట్టినాను. ఊరక నే నట్లంటినిగాని నాకివి యన్నియుఁ గావలెనా? మీనాంబికకూడఁ గొంచెము సాయము చేసినచో నే నివి తినఁగలను. లేకపోయినచో నివి యన్నియుఁ దినుట నాతరమా!'' అనెను. మీనాంబిక లోలోపలనుండి పొంగిపొంగి పొరలి వచ్చుచున్న చిఱునవ్వాఁపికొని, యాచావడిమూలగ నట్టులే నిలువఁబడియుండెను. వేంకటాంబ విశ్వనాథునిమాటపై "అమ్మా! ఎంతటివాఁడవు! ఇంతపఱుపును దెప్పినతరువాత నా కక్కఱలే దంటువా! చాలులే నీగడుసుఁదనము.'' అనెను.

విశ్వనాథుఁడు "అక్కఱలే దనుచున్నానా? నేనొక్కఁడ నివి యన్నియుఁ దినలేను; నాకు మీనాంబిక సాయము కావలెనని యన్నాను. అంతే!'' అనెను. కాని మీనాంబిక యాతని దగ్గఱకు రాలేదు. విశ్వనాథుఁడు మరల "మీనాంబిక వచ్చి నాకు సాయము చేయనిచో నే నొక్క భక్ష్యమైన ముట్టను!

ఏమైననునసరే!" అనియెను. కాని మీనాంబిక తల వంచుకొని యట్లే నిలువఁబడిపోయెను. వేంకటాంబ "చాలులే! నాయనా! గడుసువాఁడవు కావున నాచిట్టితల్లి నీవిధముగ నాడించుచున్నావు!" అనెను. విశ్వనాథుఁ డంతటితో నూఱకుండక "ఓహో! తెలిసినది! నేను స్వయముగ వచ్చి తనచేయి పట్టుకొని తీసికొనివచ్చి నాసరసను గూర్చుండఁ బెట్టుకొనవలయును గాఁబోలును!" అని చెప్పి లేచి, యామెదగ్గఱ కేగి, యామెకుడిచేయి పట్టుకొనఁబోయెను. కాని మీనాంబిక యొక్కత్రుటిలో నాతనికి దొరకకుండఁ దప్పించుకొని లోనికిఁ బాఱిపోయెను! వేంకటాంబ యాయిరువురి ముగ్ధ ప్రేమమును, లోలోపల నానందించుచు "మంచిపని జరిగినదిలే! ఇంత గడుసుఁదనము చేసినందులకు నీ కిట్లు జరుగవలసినదే!" అని వేళాకోళము చేసెను!

విశ్వనాథనాయకుఁడు మరల వచ్చి స్వస్థానమునఁ గూర్చుండి, యప్పు డప్పుడొకటి రెండు భక్ష్యములు నోట వేసికొని నములుచు, వేంకటాంబయడుగువాని కుత్తరము లిచ్చుచుండెను. సంభాషణావశమునను, నామె, యాతనినూతనోద్యోగమును గూర్చియు, మధురదండయాత్రను గూర్చియు, నేవేవో ప్రశ్నలడుగుచుండెను. అతఁడు మాటిమాటికిని ద్వారము వైపు చూచుచు నట్లే యామె కేవేవో ప్రత్యుత్తరము లిచ్చుచుండెను. అతని కీమధ్య వచ్చిన యున్నతోద్యోగముచే నామె లోలోపల నెంతో సంతసించుచు "నా కితఁ డల్లుఁడైనచో నెంత బాగుండును." అని యనుకొనసాగెను. వా రిరువురును

నావిధముగ నత్యాసక్తితో నుల్లాసకొనుచుండఁ, జావడి మూలమూలలలో సంధ్యాంధకారము లెల్లమెల్లగ దాఁగి కొనసాగెను. ఇంటిలో దాసి యుచ్చట బంగారుసెమ్మె యమర్చి, దానిపై నొకదీప ముంచెను. విశ్వనాథుఁ డదిచూచి యుల్లము లేచి, వేంకటాంబకడ సెలవుగైకొని యింటికి బయలు దేఱెను. వేంకటాంబ యాతనిని సింహద్వారమువఱకును సాగ నంపి "మీమామయుఁ జెవ్వప్పయుఁగూడ లేకపోవుటచే యిల్లంతయుఁ జిన్నబోయిన ట్లున్నది. కొంచెము నీ వప్పుడప్పుడు వచ్చి మమ్ములను బలుకరించి పోవుచుండుము!" అనియెను. విశ్వనాథుఁ 'డటులనే అమ్మా!' యని యామెకడ సెలవుగైకొని వెడలిపోయెను.

నాగమనాయకుఁడు రామభద్రచెవ్వప్పనాయకులను దోడుచేసికొని యొకముప్పదివేలసైన్యముతో మధురపైకి బయలుదేఱెను. ఈముప్పదివేలసైన్యములోను, సింహముమించుగఁ బండ్రెండువేలవఱకును నాశ్వికసైన్యమే! ఆమిగిలినదానిలోఁ బదివేలకుఁబైగాఁ గాల్బల ముండెను. ఆమిగిలినదానిలో నేనుఁగులు, శతఘ్నిశకటములు, వృషభశకటములు మొదలగునవి

యుండెను. ఈసైన్యమాతయు బయలుదేఱుచున్నప్పు డొక మహాసంగరము కదలిపోవుచున్నట్టుండెను. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు సైన్యసమీకరణాదివిషయములలోఁ జాలక్రొత్తమార్పులు తెచ్చిపెట్టెను. రాయలసైన్యములు కదలిపోవునపుడు, వానికిఁ గావలసినసరకులు సమకూర్చుటకు వందలకొలఁది వణిజులు తమతమ యాపణములతోఁ గదలిపోవుచుండిరి. రాజధానిలో దొరకు నమ స్తవస్తువులును నాసేనానివేశములలో లభించుచుండెను.

నాగమనాయకుఁడు దక్షిణదండయాత్రలవిషయము లలో బాగుగ నాఱితేరిన చేయి. కావున నాతఁడు సైన్యములను బగలు ప్రయాణము చేయనీయక రాత్రిమాత్రమే ప్రయాణము చేయనిచ్చుచు, నతిరహస్యముగ మధుర సమీపించెను. పగలు సామాన్యముగ నాతఁడు సైన్యముల కడవులలోనే విడుదు లేర్పాటు చేయించుచుండెను. ఈముప్పదివేలసైన్యమును నొక్కసారిగ మధురపై బయలుదేఱుచున్నదని తెలియకుండఁగ నాతఁడు సైన్యము మూఁడుభాగములు చేసి, వానిలో నొకదానికిఁ దా నాధిపత్యము వహించి మిగిలిన రెండుభాగములకును, రామభద్రచెవ్వప్పనాయకులను సైన్యాధిపతులనుగా నొనర్చి, యీమూఁడుసైన్యములును, రహస్యముగఁ బ్రయాణములు చేసి, మధురకుఁ నాలుగుక్రోశములదూరమున నున్న యొక యరణ్యమునఁ గలిసికొనున ట్లేర్పాటు కావించెను.

ఈముప్పదివేలసైన్యము సురక్షితముగ నీమధురాసమీపమున నున్నయరణ్యమునకుఁ జేరుకొన్నది. ఇంతవఱకును

నీసేనాధిపతులు మువ్వురును దమ సైన్యముల నతిరహస్యముగ నడపించుచు, శత్రువుల కనుమానము గలుగకుండఁ బ్రవర్తింపఁగలిగిరి. నాగమనాయకుఁడుగూడఁ బ్రత్యేకముగఁ దనకు రామభద్రదేవప్పనాయకులు చూపిన తోడ్పాటున కెంతయు సంతసించెను. ఈయరణ్యమున కీసైన్యమంతయు గడచినరాత్రి చేరుకొనెను. సైన్యమంతయు దీర్ఘప్రయాణముచే నలసిపోయెను. అందుచే నాగమనాయకుఁడు సైన్యమునకుఁ గొంత విశ్రాంతి యిచ్చి పిమ్మట సాయంత్రము మధురపైఁ బడవలయునని యాలోచించుచుండెను.

అప్పటి కర్ధరాత్రి యైనది. ఆనాఁడు ఫాల్గుణ శుద్ధ దశమి. ఆకాశమున నెక్కడను మేఘమనుమాట యైనఁ గనుపట్టుట లేదు. దిశావకాశమంతయుఁ దెల్లని పొగమంచుముసుఁగుచే నవగుంఠిత మయ్యెను. పొగమంచుమూలమున సేనానివేశమంతయు నొక్కసారి తిలకించుటకు వీలులే కుండెను. సైనికు లందఱును నిద్రించుచుండిరి. అప్పు డప్పుడు గజబృంహితములును, హయహేషలును వారినిద్రలకు భంగము గలిగించుచుండెను.

నాగమనాయకుఁడు మేలుకొని తా నున్నగుడారమున నటునిటుఁ బచారు చేయుచు సైన్యము లన్నియుఁ బరిశీలించుచు నేమేమో యాలోచించుచుండెను. అతఁ డాజానుబాహువు; అతనికి సుమా రఱువదియేం డ్లుండవచ్చును. శరీరము ముదుతలు వడి శుష్కించియున్నను, నాతనిచూపులలో వార్ధక

మెచ్చుటను గానవచ్చుటలేదు. సామాన్యముగఁ దెల్లగా నరసిన బొద్దుమీసములగుబురులో నాతనిపెదవులు కానరాకుండెను. నన్నవియుఁ జిన్నవియునగు నాతనినేత్రములనుండి సూదుల వంటికన్నుచూపులు బయలువెడలుచుండెను. వృద్ధుఁడైనను నాతనినడు మొక్కింతయైనను వంగలేదు. ఆతనియొడిలో రత్నములపిడిగల యొక దీర్ఘకరవాలము వ్రేలాడుచుండెను. ఆతఁ డిటునిటుఁ బచారుచేయుచున్నప్పుడు తెల్లగా నరసిన శిరముపై నలరారు నిక్షిప్తముకుచ్చు గాలికిఁ గొంచె మిటు నటుఁ గదలాడుచుండెను. అటు నిటు నడచుచున్నప్పుడు సూదివలె మొనదేలియున్న యాతనిసువ్వనాసిక దట్టముగ నావరించుకొని యున్న పొగమంచులో గుచ్చుకొనుచున్నట్లుండెను. చామన చాయగనున్న యాతనిశరీరముపై నొకయంగీ దట్టముగ నంటి పెట్టుకొనియుండి చలి వేయకుండ గాపాడుచుండెను.

ఒకగడియసేపటినుండి ప్రకృతియంతయు నిశ్శబ్దముగనున్నది. మరల నానిశ్శబ్దతకు భంగము గలిగించుచు నొకటి రెండు తల క్రిందువక్షులు రెపరెప ఱెక్కలాడించుచుఁ గీచుకీచుమనియఱచినవి. ఆ రెక్కలాడించునప్పుడవి యింతకుఁబూర్వమునుండి వ్రేలాడుచున్నచెట్టులకొమ్మ రెమ్మలనుండి మంచుబిందువులు రాలుచుఁ జిటపటమని ధ్వని చేసినవి. ఇంతలో నాగమునాయకుని కంటఁ గొంచెము ప్రాన్వకాయుండెను, స్థూలాకృతియునగు

నొకవ్యక్తి యాతనికి నమస్కరించి నిలువఁబడెను. నాగమ నాయకుఁడు "ఎవరు రామభద్రనా?" అనెను.

"ఔను నేనే!"

"వేగులవారు తిరిగి వచ్చిరా?"

"వచ్చినారు"

"శత్రువులప్రయత్నము లెట్లున్నవి?"

"వారు కొందినాలు యుద్ధసన్నాహము చేయుచున్నట్లే తనఁబడుచున్నది. మనరాక చాలకాలమునకుఁ బూర్వమే వారికిఁ దెలిసిన దేమో!"

"అట్లెన్నటికిని జరిగి యుండదు!"

"ఎందుచేత?"

'శత్రువులకు మనరాకయే తెలిసినచో మనల నింత సమీపమువఱకును రా నిచ్చునా?'

"ఒకవేళ దృఢముగాఁ గోటలో నిలఁబడి మనల నెదిరింపవలయునని తలఁచె నేమో!"

ఈప్రశ్నపై నాగమనాయకుఁడు చిటికెనవ్రేలిగోటితో మీసములు దువ్వుచు నొకటి రెండు నిమిషములవఱకును నాలోచించి విచారు చేయుట యాపి, రామభద్రనాయకుని కేసి చూచుచు నిట్లనియెను.

'ఆత్మరక్షణార్థమే ప్రయత్నించినను, ఇంకను జాల దూరమునుండి ప్రయత్నించుట శ్రేయస్కరము కాదా?"

"నిజమే కాని, వా రేయుత్తుపై నిట్లు చేసిరో యని నేను కంగారు పడుచున్నాను."

నాగమనాయకుండు మరల నిం కొకనిమిషమువఱకును సమాధానము చెప్పకుండ నాగి, "వారేమాత్రము సైన్యము సన్నాహము చేసిరో తెలిసినదా?" అని ప్రశ్నించెను.

"తెలిసినది; ఇరువదివేలవఱకును నుండవచ్చునని యుంచనా వేయఁబడినది కాని సైన్య మంతయు నతిత్వరితముగ సమకూర్పఁబడినటులు తోఁచుచున్నది. అందుచేత సమస్తసంభారములను సిద్ధపఱచుకొనుటకు శత్రువునకు వీ లిచ్చినదో లేదో!"

'ఈసైన్యమంతయు నెటువైపున నున్నదో?'

'తూరుపుద్వారమున'

'అటులైనచో సైన్య మంతయు మూఁడు విభాగములు చేసి, యొక్కసారిగఁ బ్రాక్పశ్చిమోత్తరదిశలనుండి కోటముట్టడించున ట్లాజ్ఞాపించెదను."

రామభద్రనాయకుఁ డీవాక్యమున కేమియుఁ బ్రత్యుత్తర మీయ లేదు. నాగమనాయకుఁ డిట్లు పలికినపిమ్మట బోనులోఁ బెట్టఁబడిన పులివలె నూటిమాటికిని దొందరతొందరగ నటునిటుఁ బచారు చేయసాగెను. పరిచారకుఁ డొకఁడు కాగడా చేతఁ బట్టుకొని వారిరువురికిని గొంచెముదూరముగ నిలువఁబడెను. ఆకాగడాయొక్క హెచ్చుతగ్గులతో మండుచుఁ గదలునప్పుడు నాగమరామభద్రనాయకులనీడలు నేలపై నటునిటుఁ గదలసాగెను అప్పు డప్పుడు నాగమనాయకునిమెడలో వ్రేలాడుచున్న బంగారురుద్రాక్షమాలికలును, మొలలోనున్న

రత్నములపిడియుఁ దళతళ మెఱయసాగెను. క్రమక్రమముగా వెన్నెల యరణ్యచ్ఛాయలలో లీనమయి పోవుచుండెను. చంద్రబింబము చెట్లసందున నణఁగి మణఁగియుండి మెల్లమెల్లగా నస్తమించుచుండెను. దూరమున రాఁబోవు వసంతసూచకముగ నొకకోయిల కువకువ లాడెను. క్రమక్రమముగ సేనానివేశమందంతటను పెద్దపెద్ద కాగడాలు వెలిగింపఁబడెను. కొన్నిమృగములా వెలుఁగులకు బెదరి యటునిటుఁ బరువెత్తఁ దొడఁగెను. వాని కాళ్ళక్రిందఁబడి పండుటాకులు గలగల ధ్వనింప మొదలిడెను. ఇంతలో నొకభటుఁ డొకబ్రాహ్మణుని గొనివచ్చి నాగమనాయకునియెదుట నిలిపెను. నాగమనాయకుఁ డాతనినిజూచిన తోడనే నమస్కరించి, "సోమయాజులుగారూ! మేము మీ మాటకై యెదురుచున్నాము." అనియెను.

సోమ—కోట ఛేదించుటకు శుభముహూర్తము సమీపించినది. ఇఁక రెండుగడియలపిమ్మటఁ బ్రయాణమునకు శుభముహూర్తము కుదిరినది. కావున సైన్యము లన్నియు సిద్ధపడున ట్లాజ్ఞాపింపుఁడు!

నాగ—మనము రెండుగడియలతరువాత బయలుదేఱి నచో నించుమించుగఁ గనుచీఁకటివేళకుఁ గోటదరికిఁ జేరుకొనఁ గలము. మీముహూర్తము బాగున్నది!

ఆబ్రాహ్మణునిశిరస్సంతయు ముండితమై యుండెను. వెనుక గోష్పాదమంత శిఖ వ్రేలాడుచుండెను. వాసికుండలములు బరువుగ వ్రేలాడుచుండుటచే రెండుచెవులతమ్ములును

రెండు పెద్దరంధ్రములుగ మారిపోయెను. కుడిచేతియనామిక పై నొకనాగాంగుళీయకము మెఱయుచుండెను. వానిరెండుకనుల చివరిభాగములును పైకనుతెప్పలచే గప్పఁబడి యుండెను. నాగమనాయకుఁడు తన ఖడ్గ మాబ్రాహ్మణునిపాదములపై నుంచి, సాష్టాంగనమస్కార మాచరించెను. ఆబ్రాహ్మణుఁడేవో మంత్రములు మెల్లమెల్లగ నుచ్చరించుచు "విజయీభవ!" అని యాశీర్వదించెను. నాగమనాయకుఁడు లేచి, రామభద్రనాయకుని బిలిచి, సైన్యము లన్నియుఁ బ్రయాణమునకు సర్వసిద్ధముగ నుండున ట్లాజ్ఞాపింపుము" అని చెప్పెను.

వెంటనే రామభద్రనాయకుని యాజ్ఞప్రకారము భేర్యాదియుద్ధవాద్యము లన్నియు సైన్యము లన్నిటికిని వినఁబడునంత యుచ్చైస్స్వనముతో మ్రోతమే మ్రోయింపఁబడెను. నాగమనాయకుఁ డొకవిభాగమునకును, రామభద్రనాయకుఁ డొకవిభాగమునకును, దేవప్పనాయకుఁడు మఱియొకవిభాగమునకును, నాయకులైరి. వారియాజ్ఞప్రకారము మూఁడు సైన్యములును గొంతిదూరమువఱకును నొక్కవైపునకు నడచి యాపిమ్మట భిన్నభిన్నమార్గములు పట్టి నడువసాగెను. నాగమనాయకునిసైన్యము పటముగఁబోయి మధురానగరమును దూర్పుద్వారమున ముట్టడింప వలయుననియు, నాపిమ్మటఁ దేవప్పనాయకునిసైన్య ముత్తరమున ముట్టడింపవలయుననియు నటుతరువాత రామభద్రనాయకునిసైన్యము రహస్యముగఁ బశ్చిమద్వారము నెదుర్కొనవలయుననియు నిశ్చయింపఁబడెను.

ఆ సైన్యములు బయలుదేఱునపుడు పెద్దపెద్ద ధూమరేఖలును, వెలుఁగులును నాకాశమున మెఱయఁ జొచ్చెను. అరణ్యమృగము లన్నియు సూర్యోదయభ్రాంతిచేఁ దమతమ నెలవులు వీడి, భరీభాంకారములవలనఁ గంగారుపడుచు నటునిటుఁ బరువెత్తఁదొడఁగెను. సైన్యాధిపతు లందఱును బెద్దపెద్ద యేనుఁగులపై నెక్కి, సైన్యమధ్యమునుండి సైన్యములన్నియు జాగ్రత్తగఁ బరిశీలించుచుఁ దమక్రిందియధికారులకాజ్ఞ లిచ్చుచుఁ బ్రోత్సహించుచుండిరి. సైన్యసంచాలన మంతయు సాధ్యమైనంతవఱకు రహస్యముగ నుంచుట కేర్పాటు గావింపఁబడెను. ఆ సైన్యము లన్నియు నరణ్యమును విడిచి, యొక విశాలమార్గముగుండ నడువఁదొడఁగెను. అప్పటి కింక రెండు గడియలరాత్రిమాత్రమే యున్నది. మధుర యొకక్రోశము కంటె నెక్కువదూర ముండదు. అప్పటి కప్పుడే మూఁడు సైన్యములును భిన్నభిన్నమార్గములఁబట్టి తమతమ నిర్దిష్ట ద్వారములవైపునకు బయలుదేఱినవి. మూఁడువైపులకును బోవుచున్న యీమూఁడుసైన్యములును, గాగడాలవెలుతురువలన దూరదూరమునకు మూఁడుకాంతిప్రవాహములవలెఁ గానుపించెను. సైన్యము లన్నియు సాధ్యమైనంతవఱకు నిశ్శబ్దముగ నడచుచుండెను. చాల కిరుప్రక్కలను గంభీరముగఁ గీచురాళ్ళ మ్రోఁత వినవచ్చుచుండెను. దూరాకాశమున మెఱయు నానక్షత్రసమూహ మంతయు నిశ్శబ్దముగ నాసైన్యములను దిలకించుచున్నట్లు కానఁబడెను.

చోళులును పాండ్యులును జాలకాలమునుండి, తంజా పుర మధురారాజ్యములను పాలించుచుండిరి. అప్పు డప్పు డా రెండురాజ్యములును కలహించుటయూ, మరల సంధులు చేసికొనుటయుఁగూడ సామాన్యమైపోయెను. విజయనగర సామ్రాజ్యము ప్రబలమై శ్రీకృష్ణదేవరాయలు దక్షిణమం తయు నాక్రమించుకొనినపిమ్మటఁగూడ వారి లోలోపలి యం తఃకలహము లవ్విధముగనే యుండిపోయెను. కాని, వారు రాయలు వృద్ధుఁ డగునంతవఱకును బరస్పరరాజ్యముల కాసిం పక సుహృద్భావముతో మెలఁగుచుండిరి. చక్రవర్తి వృద్ధుఁ డైనపిమ్మట మరల వారియంతఃకలహములు తల లెత్తఁదొడఁ గెను. అవి చిలికిచిలికి గాలివాన లగునేమో యనుభయము కలుగుచునే యుండెను. కాని తిమ్మరుసుమంత్రిచాకచక్యము వలన నవి యింతవఱకును దుష్పరిణామములుగాఁ బరిణమింప లేదు.

ఈమధ్య వీరశేఖరచోళుఁడు చంద్రశేఖరపాండ్యుని దరిమివేసి, మధురారాజ్య మాక్రమించుకొనుట కొక ప్రధాన కారణ మున్నది. చంద్రశేఖరపాండ్యునితండ్రి రాజ్యము చేయుచున్నంతవఱకును పాండ్యరాజ్యప్రజ లాతనియెడలఁ గడుంగడు విముఖులై యుండిరి. దీనికిఁ గారణ మాతనియసా మర్థ్యమా; ఇంతియకాదు; ఆతఁడు నిత్యమును వారాంగనా

లోలుఁడై యుండెను. అంతటితో నాఁగక యప్పు డప్పు డాతఁడు సామాన్యసంసారుల సంసారములకూడఁ బడఁగొట్టుచుండెను. దానిచే రాజధానిగనున్న మధురలో నాతనియెడల విముఖత్వము మరింత యెక్కువై పోయెను. మధురలో నున్న కొందఱు బ్రాహ్మణులు పోయి యీతనిదురాచారము లన్నియుఁ దిమ్మరుసుమంత్రితోడను, రాయలతోడను మొఱపెట్టుకొనవలయుననికూడ తలఁచిరి. ఇతనిక్రిందియధికారులుకూడ రాజ్యవ్యవహారములు తిన్నగాఁ జూడక, లంచగొండులై ప్రజలను బీడించుచుండిరి. సమీపారణ్యములనుండి బందిపోటుదొంగలు వచ్చి, పట్టపగలే మధురాపురపరిసరములనున్న పల్లెటూళ్ళన్నియు దోఁచుకొనఁ దొడఁగిరి. ఈయన్యాయము లెక్కువైన కొలఁదిని చోళరాజునకుఁ బాండ్యరాజ్యముపై మక్కువ యెక్కువ కాఁజొచ్చెను. మంత్రు లీపరిస్థితు లన్నియుఁ గనిపెట్టి రాజుతోఁ గుమారుఁడగు చంద్రశేఖరపాండ్యునికి రాజ్య మిచ్చి పట్టాభిషేకము చేసినచో నీయనర్థము లన్నియుఁ జాలవఱకుఁ దొలఁగిపోఁగలవని చెప్పిరి. మొట్టమొదట నాతఁడు రాజ్యము కుమారుని కిచ్చుట కిష్టపడ లేదు. కాని మొదటికే మోసము వచ్చునని మంత్రులు భయపెట్టుటచే నెట్టెట్లో విధిలేక కుమారునికిఁ బట్టము గట్టి, రాజ్యపాలనమున రహస్యముగ జోక్యము కలిగించుకొనుచుండెను; కాని యచిరకాలముననే యాతఁడు వ్యాధిగ్రస్తుఁడై మరణించెను.

చంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు రాజ్యమునకు వచ్చిన నాలుగైదుసంవత్సరముల వఱకును, మరలఁ బాండ్యరాజ్యము ప్రశాంతస్థితిలోనికి వచ్చినట్లే కనఁబడెను. కాని, యాతఁడు పూర్వపురాజున కౌరసుఁడు కాఁడనియుఁ దండ్రి కొంతకాలము నకును సంతానము కలుఁగనపు డాతఁడు రాజ్య మన్యాక్రాంత మయిపోవునేమో యనుభయముచేఁ దనయుంపుడుకత్తె కప్పుడు పుట్టిన శిశువును దెచ్చి, భార్య కిచ్చెననియు, ఆమె యంతకుఁ బూర్వము తొమ్మిదినెలలనుండియుఁ దాను గర్భిణినని నటించిన దనియుఁ, బ్రవాదములు బయలుదేరెను. "వీనిలో సత్యాసత్యములమాట యెటులున్నను నివి యన్నియుఁ బాండ్యరాజ్యమున దావాగ్నులవలె నలముకొనియెను. మంత్రులకుఁగూడఁ జాల మందికి— రా జౌరసుఁడు కాఁడేమో యనుననుమానము దృఢమయ్యెను. ఈయదను కనిపెట్టి చోళాధిపతియగు వీరశేఖర చోళుఁడు పాండ్యరాజ్యమున నింకను నంతఃకలహములు లేవఁదీసెను. కొందఱు 'చంద్రశేఖర పాండ్యుఁ డౌరసుఁడు కాఁడు కనుక నాతనిపినతండ్రికుమారునికిఁ బాండ్యరాజ్యము సంక్రమింపవలసియున్న' దనిరి. మరికొంద ఱతఁ డౌరసుఁడే యనిరి. అన తేదైన సదను దొరకినచోఁ బన్ను లెగఁబెట్టవలయునని చూచుచున్న కొందఱు పాళియగాండ్రు పాండ్యునికిఁ బన్ను లిచ్చుట మానివేసిరి. పాండ్యుఁడు వారిని శిక్షింపవలయునని తలఁచినపు డింకను గొందఱు వారిపక్షములలోఁ జేరుచుఁ గోరంతలు కొండంతలు చేయుచుండిరి. ఈవిధముగఁ బన్నులు

రాకపోవుటచేఁ బాండ్యుఁడు విజయనగరము తో పేష్కాను (ధనాగారమున) కుఁ గట్టవలసిన కప్పములు తగినసమయము నకుఁ గట్టలేకపోవుచుండెను. కావున రాజధానియగు విద్యానగరమునుండి మాటిమాటికిని గబురులు వచ్చుచుండెను. పాపము! పాండ్యుఁడు తుద కమూల్యములగు తనముత్యాల హారము లమ్మి కప్పములు గట్టవలసివచ్చుచుండెను. ఈవిధముగఁ బ్రధానమంత్రి కాతనిపై ననుగ్రహము తప్పిపోసాగెను.

అదియుఁగాక చంద్రశేఖరపాండ్యునికిఁగూడఁ దండ్రి దురభ్యాసము లన్నియు నలవాటయ్యెను. జనకునికిఁ జంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు లేక లేక కలిగెను. ఆకారణముచేఁ దండ్రి యాతని నెక్కువగ గారాబము చేసి పాడుచేసెను. పాండ్యునికిఁ బదునెనిమిదివత్సరములు వచ్చునంతవఱకును, దండ్రి యాతని దనతోఁ గొనిపోవుచుండెను. చిన్నప్పటినుండియుఁ దాను మద్యము త్రాగునపుడు తనకుమారునికిఁగూడ నొకస్వర్ణపాత్రలోఁ గొంచెము మద్యము పోసి యిచ్చుచుండువాఁడు. వాఁడది త్రాగి, మైమఱచి, నవ్వుచుఁ బ్రేలుచు గంతులు వైచుచుండువాఁడు. రాజోద్యోగు లెవ్వరైన నిట్టిది చూచునపుడు యువరాజు చుఱుకుదన మధికముగఁ బ్రశంసించుచుండువారు! ఈవిధముగ మద్యమును, దానికి సహకారులగు నితరదుర్గుణములనుగూడఁ జంద్రశేఖరుని కలవాటైపోయెను. ఈవిషయములలో నాటినికిఁ దండ్రికి వచ్చినంత యపకీర్తి రాలేదు కాని మొత్తముమీఁదఁ దండ్రికిఁ దగినకుమారుఁడని యనిపించుకొన్నాఁడు!

ఈదురభ్యాసములవలనఁ గొంద ఱాతని నతిసులభముగ లోఁబఱచుకొనఁ గలిగెనువారు. అట్లు లోఁబఱచుకొని యాతనితో మైత్రిచేయువా రందఱును కేవలమును స్వార్థపరులై పాండ్యుని కపఖ్యాతి తెచ్చుచుండిరి. మఱికొందఱు వీరశేఖర చోళుని కాతనిరాజ్యములోని యానుపానులన్నియుఁ జెప్పుచుండిరి. ఈవిధముగఁ బాండ్యుని కెటు చూచినను శత్రువులే కాని హితైషు లెవ్వరును లేకుండిరి. ఇటులుండ గోరుచుట్టుపై రోఁకటిపో టన్నటులు పాండ్యునికిని జోళునికిని రాజ్యపుసరిహద్దువిషయమున నొకతగాదా వచ్చెను. చోళుఁడు పాండ్యుని పరిస్థితు లన్నియు బాగుగ నెఱిఁగినవాఁడు గావున, నన్యాయముగ నాతనిరాజ్య మాక్రమించుకొనఁ దలఁచెను. పాండ్యుఁ డాతని కొకయంగుళము భూమియైన నెక్కువ యీయ ననెను. చోళుఁ డట్లయైనచోఁ దత్క్షణము దండెత్తి వచ్చుచున్నామని సందేశము పంపించెను. పాండ్యుఁ డేమియుఁ జేయలేక మంత్రులను సలహా యడిగెను. వారు మాఱుమాటాడక చోళుఁ డడిగినదంతయు నిచ్చివేయుమని సలహా చెప్పిరి చోళుఁ డిపు డెత్తివచ్చినచోఁ బాండ్యునికి మొదటికే మోసముకలుగునని వారికి బాగుగఁ దెలియును! పాపము! పాండ్యుని కిపు డేమి చేయుటకును బాలుపోలేదు. మొదట నాతఁడు మంత్రులతో నాలోచింపకుండఁ దొందరపడి యొకయంగుళము నేలయైన వీరశేఖరచోళుని కీయ నన్నాఁడు. మఱియిప్పుడు మంత్రులు దానికిఁ గేవలమును వ్యతిరేకముగ సలహా చెప్పిరి. ఆతఁ డిపు డేమి చేయవలయును?

మొదటఁ జంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు మంత్రులయుప
దేశము వినక యుద్ధముచేసి ప్రాణములు విడుచుట మేలను
కొన్నాఁడుకాని సేనానులుగాని, మంత్రులుగాని యుద్ధమను
మాట తలపెట్టనీయకైరి. వీరశేఖరచోళుని జూచినచో విఱుచు
కొని మీఁదఁబడున ట్లున్నాఁడు తుద కాతనికి ఖడ్గము నేలపైఁ
బాఱి, దానిపైఁబడి ప్రాణములు విడువవలయునను బుద్ధి పుట్టి
నది. ఏమియుఁ జేయుటకుఁ దోఁపక యాయుద్ధాలోచనాలవల
కును సందేహాదోళాందోళితమానసుఁడై యుంగాను పడినాఁడు.
ఇంతలో వీరశేఖరచోళుని ప్రబలసైన్యముతో దండెత్తి వచ్చు
టకుఁ దగుప్రయత్నము లన్నియు నొనర్చుచున్నాఁడని తెలిసి
నది. మంత్రులును, ప్రధానపౌరులును, చోళునికి సంధిరాయ
బారము పంపవలసినదని యొత్తిడిచేయసాగిరి. చివరి కాతఁడు
చేయునది యేమియు లేక చోళుని యిష్టప్రకారము సంధి చేసి
కొనుట కంగీకరించుచు సమూల్యములగు కానుక లిచ్చి,
యొక రాయబారిని బంపించెను.

దానితో మధురపౌరు లందఱును మిక్కిలి సంతసించిరి.
చోళుని సంధిరాయబారమునకుఁ బూర్తిగ నంగీకరించుటవలన
నిఁక నేవిధమగు యుద్ధభయమును లేకుండ సుఖపడవచ్చునని
తలఁచిరి. చంద్రశేఖరపాండ్యునికిఁగూడ హృదయమునుండి
కొండంతభారము దించిన ట్లయ్యెను. ఆతఁడు సుఖముగఁ దన
సౌధోపరిభాగమునుండి పౌరులయుత్సవములు చూచుచు వార
కాంతానృత్యములతో నైమటబడి యానందించుచుండెను. ఇం

తలో ద్వారపాలిక వచ్చి చోళస్థానాపతి వచ్చిన విషయ మెతి
గించెను పాండ్యుం డావార్త విని మొదట విసుగుకొనెను.
కాని యచ్చటినుండి లేచి, ప్రక్కనున్న యొక మందిరములోనికిం
బోయెను. వచ్చిన చోళస్థానాపతినోట మాటరాలేదు. ఆతఁడు
మాట్లాడఁబోయెనుగాని కొంతసేపటివఱకును మాట్లాడలేక
పోయెను పాండ్యుఁ డాతని స్వస్థపరచి లోలోపలినుండి పొంగి
పొరలి వచ్చుచున్న యాందోళనముతో "రాయబార మే
మైనది?" అని యడిగెను.

"వీరశేఖరచోళుఁడు సంధిరాయబారమును కంగీకరించి
నాఁడు —"

"అయినచో నీకింత భయ మెందులకు?"

"కాని నేను తంజాపురము విడిచిన మరునాఁడే యొక్క
పెద్దసైన్యముతో మధురపైకి దండెత్తి వచ్చుచున్నాఁడని
విన్నాను!"

"నిశ్చయమే?"

"ఆ! నిస్సంశయముగా నిశ్చయమే! దీనిలో నిసుమంతై
నను సనుమానము లేదు! సైన్యములు సాయంకాలములోపుగ
మధుర ముట్టడించుట నిశ్చయము!"

'ఎంత ముష్కరత్వము!'

చంద్రశేఖర పాండ్యుని చేతిలో నున్న మద్యపాత్రి తటా
లున నేలఁగూలెను. ఈసంగతి నిమిషములో మధురయంతయుం
గార్చికిపోయెను. పట్టణమంతయు నాలుగువైపులనుండియు

దహించుకొని పోవుచున్నట్లు కానవచ్చెను. ముఖ్యముగా [illegible] రాజ కుటుంబములో నెవ్వరికిని ముఖమున [illegible] లేదు క్రమముగా పట్టణమున మూర్తిమంతముగా [illegible]ల మహాంధకారము వ్యాపింపసాగెను. పాండ్యుఁ డతిత్వరితముగఁ బురరక్షణకు వలయు నేర్పాటు లన్నియుఁ జేయించెను. సాయంకాలము కాకుండగనే శత్రువు పట్టణము ముట్టడించెను. కాని యంధకారము వ్యాపించుటచే యుద్ధము క్రమక్రమముగ నాపి వేయఁబడియెను.

రాత్రి చంద్రశేఖరపాండ్యుని కొక కునుకైనఁ బట్టలేదు. వీరశేఖరచోళుఁ డెంతపని చేసినాఁడు! ఒకవంక సంధి రాయబారమున కంగీకరించుచు నింకొక వైపున మధురపైకి దండెత్తివచ్చునా? వీరశేఖరచోళుఁ డింత ద్రోహియని తెలిసి యుండినచోఁ దాను శ్రీకృష్ణదేవరాయలసహాయముతో నాత్మ రక్షణము చేసికొనెడివాఁడే! ఇప్పు డేమి చేసిన నేమిలాభము? కోటలో నొకవారము రోజులకు సరిపోయిన యాహారసంపత్తి గాని, యాయుధసంపత్తిగాని లేదే! అతఁడనుక్షణమును గోట బురుజులవైపు చూచుచు నానివెనుక నున్నయాభయంకర శత్రుసైన్యముల యావేశము భావించుచుండెను. అతనిశరీర మంతయుఁ జెమ్మటలతోఁ దడిసిపోయెను. అప్పటి కర్ధరాత్రి దాటినది. పరిసరమం దంతటను గీచురాళ్ళు గంభీరముగ 'గీ' పెట్టుచుండెను. అతఁడు సౌధోపరిభాగమున నొంటరిగ సంచరించుచుండెను. అతనికి దగ్గరగ నున్న యొకగదిలో నొకటిరెండు

దంతపుసింహాసనములును, నేలపై నొకరత్నకంబళమును గాన వచ్చుచుండెను. గదిమధ్య నాగాకారముగనున్న యొక స్తంభముపై నొకవిశాలమగు పళ్ళెరము గానవచ్చుచుండెను. ఆగదిలో మూలగ సన్ననిదీపము వెలుగుచుండెను. అతనిదృష్టి యాలోచనాశూన్యముగ నటునిటు దిరుగుచు నెదురుగనున్న గదిగోడపైఁ బడెను. ఆగదిగోడపైఁ బురుగులకై పొంచియున్న యొకబల్లి తటాలున నొకపురుగును నోటఁ గరచుకొని, యొకటి రెండుసారులు చప్పరించెను.

పాండ్యుఁ డాదృశ్యము చూచుచు నట్లే నిలువఁబడియుండెను. ఇంతలో దళవాయి చీకటిలో నిలువఁబడి యాతనికి నమస్కరించెను. చంద్రశేఖరపాండ్యుఁ డాతనివైపు కనులు శూన్యదృష్టితోఁ జూచి, మరలఁ జటుక్కున నిద్రనుండి లేచినవానివలెఁ గంగారుపడుచు, రుద్ధకంఠముతో నిట్లనియెను.

"ఏమైనది?"

"అంతట కేమున్నది! కేవలము మీయాజ్ఞలకొరకై వేఁచియున్నాము."

"నీ వే మందువు?"

'అనుట కే మున్నది! కేవలము నిష్ఫలముగ జననాశన మెందులకని—'

'ఛీ! నేను వానితో నేవిధములగు సంధిరాయబారములకును నంగీకరింపఁజాలను. యశో వా మృత్యుర్వా—అంతే!''—

"కాని యంతఃపురమునఁ జిసిపాపలును బిల్లలును—"

"అంతఃపురమంతయు నీరాత్రిజ్వాలాప్రవేశ మొనర్చుటకు సిద్ధముగ నున్నారు. రేపటితో వీర శేఖరచోళుఁడు నా యంతమో లేక నేను వాని యంతమో చూడవలయును. అంతే!"

"చిత్రము! మఱి నేను దేవర వారికడ సెలవు తీసికొందును."

"జయాపజయములు దైవాధీనములు! నా కింక మన జయమువిషయమున నాశ పోలేదు."

"చిత్తము."

దళవాయి వెడలిపోయెను. ఆసిమ్మట నొకటి రెండుగడియలలోపల తంజావూరు సైన్యానికిఁ గొంచెము సందడి పట్టెను. పట్టణమంతయుఁ బ్రకృతితోఁబాటొకటి రెండుగడియలు గాఢముగ నిదురపోవుచున్నటులు కానుపించెను. తరువాత దూరమున బురుజులకు రెండువైపులందును గంభీరహేషారవములును నశ్వహేషారవములును గన్నుకమునుగ ధణమగుచుఁ బౌరులమనస్సులు కలఁచివేయ సాగెను. ఆపిమ్మట శతఘ్నిగర్జనలతోఁ బట్టణమంతయు మారుమ్రోఁగసాగెను. పాండ్యచోళబలములు రెండును నొండొంటితో డీకొనెను. క్రమముగాఁ దెల్లవారునరికి సంకులసమరము ప్రారంభ మయ్యెను. మొదటఁ జోళుని సైన్యములు బాగుగ ముందునకుఁ జొచ్చుకొనివచ్చి, కోటబురుజులపై కెగఁబ్రాక మొదలుపెట్టెను. అది చూచి

పాండ్యసేనాధిపతి పాండ్యపతాక మెగుర వేయుచు గట్టిగ కేకలు వేయుచు సైన్యమును పురికొల్పసాగెను. కొంత సేపటికిఁ జోళసైన్యము దూరముగ వెనుకకుఁ దగ్గి కోటబురుజులసమీపమునకుఁగూడ రా వెరచుచుండెను. పాండ్యసైన్యము మహావీరావేశముతో "హరహర మహాదేవా!" యని యరచుచుండెను.

ఇంతలోఁ బాండ్యసైన్యమునఁ బిడుగువంటి వార్త యొకటి వ్యాపించెను. మొదట నీవార్త దళవాయిచెవిని బడెను. సైన్యము వెనుకనుండి సైన్యమును బ్రోత్సహించుచు నత్యుత్సాహముతో విధికృత్యములు నిర్వర్తించుచున్న యా దళవాయి యీవార్త వినగనే నిర్ఘాంతపడిపోయి నిలువఁ బడెను. వెంటనే యాతనికడనున్న సహాయసేనాధిపతి యా వార్త యేమని ప్రశ్నించెను. దళవాయి "ఏమున్నది! చంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు సకుటుంబముగ మధుర విడిచి పారిపోయెనని తెలిసినది!" అనియెను. దానితో నచ్చటనున్నవా రందఱికిని చేతులు నఱికివేసి నట్లయ్యెను. ఎవ్వరికిని గూడ నిఁక యుద్ధము చేయుట కిష్టము లేకపోయెను. క్రమక్రమముగ నిది సైన్యమంతయు వ్యాపించెను. కొంతమంది సైనికు లిది విని యెవరికిఁ దోఁచిన దిక్కునకు వారు పారిపోఁ దొడఁగిరి. పాండ్యసైన్యమంతయు నొక్కక్షణములో విచ్ఛిన్నమై పోవునటులఁ గానుపించెను. పాండ్యదళవాయికిఁ గనుల నీరు గిఱ్ఱునఁ దిరిగెను. ఇతఁ డనవసరముగ జననాశ మెందులకని తలఁచి వీరశేఖర

చోళునకి "మధురకోట వశపరచుకొనవచ్చుననియుఁ దమ్ముఁ గరుణింపవలసినదనియు" రాయబార మంపెను.

వీరశేఖరచోళుఁ డింత సులభముగ మధుర స్వాధీన మగునని కలలోనైనఁ దలఁపలేదు. అందుచేత నతఁడు మహో త్సాహముతో మధురలోఁ బ్రవేశించెను. సైనికులు రెండు మూఁడురోజులవఱకును మధుర దోచుకొని, తప్పతాగి బాట లప్రక్కలఁబడి తందనాలు ద్రొక్క సాగిరి. వీరశేఖరచోళుఁడు మధురలోఁ బ్రవేశించి పిమ్మటఁ దత్క్షణమును పాండ్యుని బం ధింపవలెనని తలఁచెను. ఆకారణమువలనఁ బాండ్యునికుటుంబ మునకొరకై మధురయుఁ దత్పరిసరప్రదేశములును గాలించి వెదకించెను. క్రమక్రమముగ నాతనికిఁ బాండ్యుఁడు సకుటుంబ ముగ విజయనగరము చేరినట్లు తెలిసినది. దీనితో నాతనివిజ యోత్సాహ మంతయు నువ్వెత్తుగఁ బొంగినతరంగమువలె నేలమట్ట మైపోయెను. ఏమైనను సరేయని, యాతఁడు చోళ పాండ్యములు రెండును దనగుప్పిటఁ బెట్టుకొని రక్షించుకొనుచు నాత్మరక్షణకై తగిన కట్టుదిట్టములు చేసికొనసాగెను.

మొదట నాతఁడు పాండ్యుని సకుటుంబముగ సంహ రించి రెండురాజ్యములును దానే యేలుచు విజయనగరాధీశుని గప్పములతోఁ దృప్తిపఱచుచుఁ గ్రమక్రమముగ సర్వస్వా తంత్ర్య మనుభవింపవలయునని తలఁచినాఁడు. కాని యొకఁ డొకటి తలఁచుటయు, దైవము వేఱొకటి తలఁచుటయు జరిగి నది! పాండ్యుఁడు తలవూపు వాఁడుగాండ సకుటుంబముగ విద్యా

నగరమునకుఁ బాఱిపోయి యాతనిప్పై మఱల దండెత్తి వచ్చు చున్నాఁడని తెలిసినది! వీరశేఖరచోళుఁ డంతటితో నిరుత్సాహపడి యూరకొనలేదు. మహామంత్రికిఁ గొన్ని యమూల్యములగు కానుకలు పంపించి విజయనగరసామ్రాట్టును దన్ను సామంతప్రభువుగ నొనర్పవలసినదని ప్రార్థించెను. కాని తిమ్మరుసు మంత్రి యారాయబారి నవమానించి, కానుకలు గైకొనకుండఁ ద్రిప్పి పంపివేసెను. అంతటితో నూరకొనక, సార్వభౌముని కరుణాప్రసాదము కావలసివచ్చినచోఁ బాండ్యుని రాజ్యము పాండ్యుని కప్పగించి మఱిమాట్లాడవలయునని కబురంపించెను.

చోళుఁ డింక నేమి చేసిన నేమి మూడునో యను భయముతోఁ బాండ్యచోళరాజ్యములు రెండును గట్టుదిట్టముగఁ బరిపాలించుచు, స్వరక్షణార్థై వలయు ప్రయత్నములన్నియు నొనరించుకొనుచుండెను పాండ్యరాజ్యము జయించినప్పటినుండియుఁ బాపమాతనికి నిద్దురయే లేదు ఇంకను బాండ్యరాజ్యము జయించి, యొకమాసమైనదో లేదో! అప్పుడే కృష్ణదేవరాయలు మధురపైకి బ్రహ్మాండమగు సైన్యము పంపించుచున్నటులు లోకప్రవాదము బయలుదేఱెను. వీరశేఖరచోళుఁ డీప్రవాదము విన్నప్పటినుండియు, విజయనగరమునకుఁ జారులను బంపి యచ్చటివృత్తాంతములు తెలిసికొనఁ బ్రయత్నింపసాగెను కాని యెంత ప్రయత్నించినను గేవలప్రవాదములే కాని సత్యవృత్తాంతము లేమియుఁ

చెదరక, కోటలో నిలఁబడి, సామ్రాజ్యసైన్య మెంతయున్నను దప్పక జయింపఁగలనను ధీమాతో నుండెను. అతనిధైర్యము చూచి, మంత్రులు కొంద ఱత్యాశ్చర్యనిమగ్ను లైరి. తుద కొకనాటిప్రాతఃకాలమునఁ గోటలోహాకవాటములు శత్రువుల శతఘ్నీగోళప్రయోగమున ధామ్మని దద్దరిల్లెను. దానితో నిరుసైన్యములకును జరుగు మహాఘోరాహవనాటకమునకునాందీప్రస్తావము సమాప్తమైపోయెను.

౭

క్రమక్రమముగ యుద్ధము భయంకర స్వరూపముఁ దాల్చుచుండెను. యుద్ధము ప్రారంభమై యిప్పుడే మూఁడు రోజులు కావచ్చినది. ఈమూఁడురోజులును విద్యానగర సైన్యము క్రమముగ వెనుకకు నెట్టివేయఁబడెను. వీరశేఖరుఁడు స్వయముగఁ గోటబురుజుపైనుండి యుద్ధగతి యంతయుఁ బరిశీలించుచుండెను. అతఁడు తన దగ్గఱ నాయుధాగారములలో నున్న పెద్దఫిరంగు లన్నియుఁ దెప్పించి, కోటబురుజులపై నెక్కించి, నిరంతరముగ నగ్నిగోళవర్షము కురిపించుచుండెను. మొదట మూఁడురోజులును విజయనగరసైన్య మాధాటి కాఁగలేక వెనుకకుఁ దగ్గుచు, దూరదూరమునుండి కోటగోడలపై

నగ్నివర్షము కురిపింపసాగెను. చోళసైన్యములు తమకుఁ గలిగిన ప్రథమజయముచే నుప్పొంగుచు, శత్రుసైన్య మంతయుఁ జీకాకుపఱచుచుఁ జెల్లాచెదరు చేయుచుండెను. ఆసమయములోఁ బెద్దపిడుగు పడినటు లొకశతఘ్నిగర్జనము వినఁబడెను. ఈమూఁడురోజులనుండియు నట్టిభయంకరనాద మెవరును వినియుండలేదు! అందుచేఁ జోళసైన్య మంతయు నిర్ఘాంతపడి యొకనిమిషమువఱకును నాశతఘ్నిగర్జనమువైపు దృష్టి మరల్చెను. వెంటనే యాశతఘ్నినుండి బయలువెడలిన యగ్నిగోళము ఘామ్మని మధురకోటగోడకుఁ దగిలెను. దానితో నాగోడయంతయు దద్దరిల్లి గజగజ వణఁకిన ట్లయ్యెను. ఆదెబ్బ తగిలినప్రదేశమునకుఁ జాలదూరమువఱకును గోటగోడ బీటలు తీసెను.

ఆసమయముననే వీరశేఖరచోళుఁడు కోటబురుజులవెనుక నిశ్చలముగ నిలువఁబడి యుద్ధగతి యంతయుఁ బరిశీలించుచుండెను. ఈశతఘ్నిధ్వని వినఁబడగనే యాతనిశోత్రములు గింగురుమని మాఱుమ్రోఁగెను. ఒక యరగడియవఱకును నాతని శ్రవణములకు శబ్దగ్రాహకశక్తి సంపూర్ణముగ నశించిపోయెను! నిర్ఘాంతపడి యాతఁడ ట్లే యాశబ్దము వచ్చినవైపు చూచుచుండెను. వీరశేఖరచోళుఁడు మిగుల బలిష్ఠుఁడు. బుగ్గలవరకును బెరిగిన యాతనిమీసములు వడితిరిగి యుంగరములు చుట్టుకొనెను. ఆతఁడు తనచిఱుగడ్డము కొనగోళ్ళతో దువ్వుకొనుచుఁ గనుఱెప్ప వేయకుండ సైన్యములవైపు చూచుచుండెను. గుం

నగ్నివర్షము కురిపింపసాగెను. చోళసైన్యములు తమకుఁ గలిగిన ప్రథమవిజయముచే నుప్పొంగుచు, శత్రుసైన్య మంతయుఁ జీకాకుపఱచుచుఁ జెల్లాచెదరు చేయుచుండెను. ఆసమయములోఁ బెద్దపిడుగు పడినటు లాశతఘ్నిగర్జనము వినఁబడెను. ఈమూఁడురోజులనుండియు నట్టిభయంకరనాద మెవరును విని యుండలేదు! అందుచేఁ జోళసైన్య మంతయు నిర్ఘాంతపడి యొకనిమిషమువఱకును నాశతఘ్నిగర్జనమువైపు దృష్టి మరల్చెను. వెంటనే యాశతఘ్నినుండి బయలువెడలిన యగ్నిగోళము ధామ్మని మధురకోటగోడకుఁ దగిలెను. దానితో నాగోడయంతయు దద్దరిల్లి గజగజ వణఁకిన ట్లయ్యెను. ఆదెబ్బ తగిలినప్రదేశమునకుఁ జాలదూరమువఱకును గోటగోడ బీటలు తీసెను.

ఆసమయముననే వీరశేఖరచోళుఁడు కోటబురుజులవెనుక నిశ్చలముగ నిలువఁబడి యుద్ధగతి యంతయుఁ బరిశీలించుచుండెను. ఈశతఘ్నిధ్వని వినఁబడగనే యాతనిశ్రోత్రములు గింగురుమని మాఱుమ్రోఁగెను. ఒక యరగడియవఱకును నాతని శ్రవణములకు శబ్దగ్రాహకశక్తి సంపూర్ణముగ నశించిపోయెను! నిర్ఘాంతపడి యాతఁ డట్లే యాశబ్దము వచ్చినవైపు చూచుచుండెను. వీరశేఖరచోళుఁడు మిగుల బలిష్ఠుఁడు. బుగ్గలవరకును పెరిగిన యాతనిమీసములు వడితిరిగి యుంగరములు చుట్టుకొనెను. ఆతఁడు తనచిఱుగడ్డము కొనగోళ్ళతో దువ్వుకొనుచుఁ గనుఱెప్ప వేయకుండ సైన్యములవైపు చూచుచుండెను. గుం

డ్రముగను, విశాలముగను నున్న యాతనివిసీం నేత్రములలోం బెద్దపులికనులలో నున్నంత భయంకరత్వము కాసపించుచుం డెను. నేరేడుపండువలె నున్న యాతనిశరీరముపై సూర్యకాంతులు ప్రసరించి మిలమిల లాడుచుండెను. రాత్రి యంతయు నిద్దుర లేకపోవుటచే వానికన్ను లెఱ్ఱగ నుండెను.

ఇంతలో దళవాయి యరుణగిరి రొజుకొనుచు నాతని దగ్గఱకు వచ్చి నిలువంబడెను. వీరశేఖరుం డాతని జూచి కను బొమలు ముడిచి, యాతని నాపాదమస్తకమును బరీక్షించి యిట్లనియెను.

"ఏమి? సైన్యమును విడిచి యిచ్చటి కెందుకు వచ్చితివి?"

"ఏమున్నది! అనుకొనినంత పనియు నయిపోయినది!"

వీరశేఖరుండు "ఏమది?" యనునభిప్రాయము సూచించు కనులతో నాతని బ్రశ్నించెను. అది విని యరుణగిరి "ఇప్పుడు మీారు విన్న యీాభయంకరగర్జన మేదో యెఱుంగుదురా?" అనియెను.

"తెలియలేదు."

"ఇది యొకభయంకరమగు శతఘ్ని. దీనిని మనవా రందఱును శరభసాళ్వ మందురు. దీనిని రాయలు రహస్యముగ బుడతకీచులచేం దయారు చేయించెనని తెలిసినది. విజయ నగరపువేగులవారివలన నా కీవిషయములన్నియుం దెలిసినవి. దీనిధాటి కెటువంటికోటగోడ యైనను బటాపంచలై పోవలసి నదే! మనదురదృష్టమువలన శత్రువులు దీనిని మొట్టమొదట

మనమీఁదనే ప్రయోగించినారు. ఇఁక మన మీకోట సంరక్షించుట దుర్ఘటము."

ఈమాటలు వినఁగనే వీరశేఖరునిముఖము జేవురించెను. అతనిధోరణి చూచి యరుణగిరి కొంచెము తెల్లఁబోయెను. వీరశేఖరుఁ డరుణగిరివైపు తీక్ష్ణముగఁ జూచి "నీ వింత పిరికిపంద వనుకొనలేదు!" అనెను. అరుణగిరి దక్షిణహస్త మప్రయత్నముగ మొలలో నున్న కటారిపైఁ బడెను. కాని యాతఁ డాత్మనిగ్రహ మవలంబించి దండ కట్టుకొని నగర్వముగ నిలుపఁబడి, అధరాంతరముననడఁగిపోయినచిఱునవ్వుతో "నావిషయ మింతేనా మీరు గ్రహించినది?" అనెను. ఇంతలో మఱియొకసారి ఫిరంగి పేలెను. దానితోఁ గోటయంతయుఁ బునాదులవఱకును దద్దరిల్లెను. వారు చూచుచుండగ నాశతఘ్నిగోళము తగిలిన ప్రదేశమునఁ గోటగోడ యాయిదాఱుబారలవరకును సంపూర్ణముగ నేలపైఁ గూలిపోయెను!

దానితోఁబాటు వీరశేఖరుని మనమున దృఢముగ నిలువఁబడిన నాత్మవిశ్వాసస్తంభముగూడ నొక్కనిమిషములో నేలఁ గూలెను. అతఁ డాశతఘ్నిగోళము వచ్చినదిక్కు మొగంబై, జాగ్రత్తగ నాప్రదేశము పరిశీలించెను. కనుచూపుమేరలో నున్నయొక చిన్నగుట్టపై బ్రహ్మాండమగు నొక ఫిరంగి కానఁబడెను. ఆఫిరంగివెనుక రాళ్ళగుట్టపై నిలువఁబడిన కొందఱు మనుష్యు లాఫిరంగిలో మందు కూరుచున్నారు. జాగ్రత్తగఁ బరిశీలించినపిమ్మట నాతని కాఫిరంగిప్రక్క మఱి

రొక శతఘ్నియు, దానివెనుక మఱికొందఱు మనుష్యులును గూడఁ గానఁబడిరి. ఇంతలోఁ జెవులు గింగురుమను గంభీర నిర్ఘోషముతో మఱియొక శతఘ్నిగోళము కోటతలుపునకుఁ దగిలెను. దానితోఁ గోటతలుపు బ్రద్దలై విడిపోలేదుకాని, యాలోహకవాట మాగోళపుదాకిడికి మొఱపెట్టినట్లు గట్టిగ ధ్వనించెను.

కోటగోడ కొంత పడిపోవుట చూచి శత్రుసైనికు లుప్పొంగుచున్న తరంగములవలె నురకలు వైచికొనుచు ముందునకు వచ్చుచుండిరి. అది చూచి, వీరశేఖరుఁ డరుణగిరిహస్తము పట్టుకొని సానునయముగ "అరుణగిరీ! నేను తొందరపడి నిన్ను తూలనాడితిని! నన్ను మన్నింపుము." అనియెను. ఆమాటలు వినుసరి కరుణగిరికిఁ గంఠము గద్గద మయ్యెను. ఆతఁ డొక్కనిమిష మేమియు మాట్లాడలేదు. తరువాత గొంతు సవరించుకొని "ఇందు మన్నించుట కేమున్నది! కాని యువ్వెత్తుగఁ బొంగివచ్చుచున్న యారాయలసైన్యము చూడుఁడు! మన మిఁక నొకనిమిషమైన నాలస్యము చేయుటకు వీలులేదు!" అనియెను. వీరశేఖరుఁ డొకసారి యాశత్రుసైన్యము చూచెను. ఇఁక నొకక్షణకాల మాలస్యము చేసినను గూడ లాభము లేదు! రక్తోత్పలమువలె నెఱ్ఱవారిన యాతని కన్నులనుండి రెండుకన్నీటిబిందువులు రాలి కపోలములపై దిగజాఱెను. వెంటనే యాతఁ డాకన్నీరు తుడుచుకొనెను. క్షణములో మరల నాతనికనులలో నపూర్వగాంభీర్యము ప్రత్యక్ష

మయ్యెను. ఆతఁడు క్షణకాలము మరల శత్రుసైన్యము చూచి మెల్లగా నరుణగిరివైపు మొగము త్రిప్పి యిట్లనెను.

"తత్క్షణమే పోయి యంతఃపురమున కగ్నిప్రవేశప్రయత్నములు చేయుము. తిరిగి వచ్చునప్పుడు నాయిందిరనీలమును గూడఁ దోడ్కొని రమ్ము. మన మిద్దఱమును గలిసియే యుద్ధమునకుఁ బోవుదము."

"సంధికై ప్రయత్నింపఁ గూడదా?"

వీరశేఖరుఁడు మరల నొకసారి శత్రుసైన్యమువైపు చూచి, "కొంచెము మించుమించుగ సమానులతో సంధి పొసఁగునుగాని, యీపరిస్థితులలో వారు మనతో సంధికి వత్తురా? అవియన్నియు నింతకుఁబూర్వమే పాసిగిపోయినవి! ఇఁక వాని ప్రస్తావనవలన నేమియు లాభము లేదు. నీవు తత్క్షణమే పోయి రావలయును"అనియెను. అరుణగిరి "మన మీక్షణమునఁ దంజాపురమునకుఁ బోయి యచ్చటినుండి యుద్ధమో, సంధియో యేదోయొకటి—అని యేదో చెప్పఁబోయెను. వీరశేఖరుఁడు తీవ్రముగ నాతనివైపు చూచి "ఇఁక నట్టియుపాయములవలన లాభములేదు! మృత్యువు కోఱలలోఁ జిక్కినపిమ్మట నిఁక తప్పించి పోవుట యెక్కడికి? ఒకసారి మనసు నిబ్బరము చేసికొనుము. ఇఁక మారుమాటాడకుము" అనియెను. అరుణగిరి యిఁక మాఱుమాటాడక యక్కడనుండి బయలుదేఱి, తొందరగ రాజభవనమువైపు వెడలిపోయెను.

అరుణగిరి వెడలగనే వీరశేఖరుఁ డొకసారి యుద్ధరంగమున కేగి సైనికుల నందఱను బ్రోత్సాహించి వచ్చెను. శత్రుసైనికులు కోటగోడ పడిపోయినవిషయము గమనించి, పెద్దపెద్ద కేకలు వైచికొనుచు, నావైపునకు వచ్చుచుండిరి. మధురాసైనికులు ప్రాణములకుఁ దెగించి, పోరాడుచు శత్రువు లొకయడుగైన ముందునకు రాకుండఁ జూచుచుండిరి. వీరశేఖరుఁడు బాగుగ గుఱిచూచి ముందుముందునకుఁ జొచ్చుకొని వచ్చుచున్న సైనికులపై నగ్నిగోళవర్షము గురిపించెను. ఆశతఘ్నిగోళములవర్షమున కా సైనికులు దూది యేకినపుడు తుత్తునియలై యెగిరిపోవు తూలికలవలె వెనుకకుఁ బడిపోవుచుండిరి. ఇంతలో మరల హృదయవిదారకమగు శరభసాళ్వధ్వని వినఁబడెను. ఒక శతఘ్నిగోళ మింతకుఁబూర్వము పడిపోగా మిగిలిన యుత్తరభాగముపైఁ బడియెను. అది తగిలినతరువాత నావఱకున్న కోటగోడ మఱికొంత పడిపోయి యొక పెద్దదారి యేర్పడెను. ఈపరిస్థితులలో నాతఁ డొకసారి సైన్యములోఁ బ్రవేశించి సైనికులఁ బ్రోత్సాహించెను. కాని యాతని కీసైనికులఁ బ్రోత్సాహించు కార్యము మిక్కిలిఁ గష్ట మనిపించెను. ఇఁకఁ దానుకూడ వచ్చి వారిసరసనే సాహాయ్యము చేయుచుఁ బోరాడవలయునని నిశ్చయించి మరలఁ గోటబురుజుపై కెక్కి యరుణగిరివచ్చు మార్గము చూచుచు నిలువఁబడెను.

అరుణగిరి యాతనికి వరుస కన్నగా రగును. ఇద్దఱును బాల్యమిత్రులు. కావుననే వీరశేఖరుఁ డాతనికి దళవాయి పద

మిచ్చెను. ఒక్కసారిగా నాతనికి బాల్య మాదిగా నడచిన వృత్తాంతము లన్నియుఁ గన్నులకుఁ గట్టిన ట్లయ్యెను. ముందు రాఁబోవు యుద్ధమునుం డాతనికి గతజీవిత మంతయు స్వప్న ప్రాయమునుగఁ గానుపింపఁ దొడఁగెను. ఆపిమ్మట నాతనిదృష్టి రాజభవనముపైఁ బడెను. అయ్యుత్తరక్షణమున నాతనిహృదయ మున నొకవజ్రాఘాతము జరిగెను. తనయంతఃపుర మంతయు నొక్కనిమిషములో నీఱ భస్మమై పోవనున్నది! ఎవరో వృద్ధు లును, బాలబాలికలునుదక్క నందఱును నొక్కనిమిషములో మరణింప నున్నారు! అతఁడు వారిసుఖము లన్నియుఁ దలఁచు కొని యా వేదన భరింపలేక కుడిచేతితో నొకసారి హృదయ మదిమి పట్టుకొనెను! అతనిది సామాన్యముగ మాటిమాటికిని గన్నుల నీరు నించు స్వభావము కాదు. కాని యాయంతఃపుర మున నగ్నిప్రవేశ మొనరింప నున్నవారి వేదనలు తలఁచుకొనఁ గానే యాతనికనుగొలుకులనుండి వేడి కన్నీరు ప్రవహింపఁ జొచ్చెను. అతనిమన స్సేవో స్మృతులలోఁబడి నిదురించిన ట్లయ్యెను. ఇంతలో రాజభవనమువైపునుండి యొక పెద్ద ప్రేలుడుశబ్దము వినఁబడెను. తటాలున మేలుకొనినవానివలె నాతఁ డావైపునకుఁ జూచెను. ముందుగ బ్రహ్మాండమగు ధూమరేఖ యాకసమువైపున కెగసినది! ఆపిమ్మట నొకపెద్ద యగ్నిజ్వాల కనఁబడినది! రాజభవనద్వారముదగ్గఱనుండి యరు ణగిరి యొకయశ్వముపై నెక్కి తొందరతొందరగ నాతనికేసి వచ్చుచున్నాఁడు! అతనివెనుక సింద్రీసిలమును నాతనియశ్వ మెక్కి యింకొక రౌతు వచ్చుచున్నాఁడు.

అతఁడు తొందరతొందరగ బురుజుదిగి యరుణగిరి కెదురుగఁ బోయెను. ఇద్దఱిముఖములనుండియు నొక్కమాటయైన వెలువడలేదు. కాని వీరశేఖరచోళుఁడు నిమిషమాత్ర మాతని ముఖ మవలోకించి "యంతయు నయిపోయినదా?" అనెను. అరుణగిరి వంచిన తల యెత్తకుండగనే "యంతయు నయిపోయినది!" అనియెను. వీరశేఖరుఁ డొకటి రెండు నిమిషము లట్లే నిలువఁబడెను. అతనికను లొక్కసారిగ నాఁకొన్న బెబ్బులికనుల వలె మూఱిపోయెను. వీరశేఖరుఁడు తనయింద్రనీలముదగ్గఱకు వచ్చి దానివీవుపై మెల్లగఁ దట్టి "ఇందా! ఇదే! నా తుది యుద్ధము! దీనితో నీకష్టములును, నాకష్టములును గట్టెక్కును లే!" అనెను. దానికే మర్థమయినదో, యది యేమి చెప్పదలఁచినదోగాని, యది మెల్లగఁ దోఁక యాడించుచు నకిలించెను. వీరశేఖరచోళుఁడు గుఱ్ఱ మెక్కుటకు ముందు "అరుణగిరీ! బహుశః ఇది మన తుదికలయిక" అనియెను. ఇరువురికంఠములును నొక్కసారి గద్గదము లయ్యెను. "అరుణగిరి యేమియు మాటాడలేక యొకనిమేషమువఱకును నీరవదృష్టితో నాతనివైపు చూచెను. వీరశేఖరచోళుఁ డాతనిని గాఢముగఁ గౌఁగలించుకొని హృదయమునకు హత్తుకొనియెను. ఇంతలోఁ బ్రళయభీకరగర్జనముతో నింకొక శతఘ్నిగోళము దుర్గకవాటమునకుఁ దగిలెను. దానితో దుర్గద్వారము తుత్తునియలై పడిపోయినధ్వని యయ్యెను. వా రిరువురును దటాలున గుఱ్ఱము లెక్కి యొకసారి పరస్పరముఖములవైపు చూచుకొని విద్యుద్వేగముతో రణరంగమున కుఱికిరి!

ఆకాశమున శతఘ్నీముఖములనుండి బయలువెడలిన ధూమము మెల్లమెల్లగ నెగురుచు మేఘశకలములవలెఁ గానుపించెను. దిశాంతముల గ్రద్దలును రాబందులును వలయాకారముగఁ దిరుగుచుండెను. అప్పు డప్పు డాకాశమున గ్రద్దల కూతలు వినిపించుచుండెను. శతఘ్నులు పేలునపుడెల్ల నా చుట్టుపట్టులఁ జెట్లపైనున్న కాకులు 'కావుకావు' మని యఱచుచు నాలుగుదిక్కులకును బారిపోవుచుండెను. భూమిపైఁ బోరువారియరవులును, మరణించుచున్న వారి మూలుగులును, గజాశ్వాదులధ్వనులును గలిసి దూరమున నొక భయంకరమగు సముద్రపుహోరువలె వినవచ్చుచుండెను.

౮

కేవలమును సైన్యములతో బలాబలములు చూచుకొనుట యయినచో వీరశేఖరుఁడు యుద్ధమున జయించుటకొకింత యవకాశ ముండెడిది! కాని తలఁపని తలంపుగా నీశరభసాళ్వ మవతరించుటచే నాతనిప్రయత్నము లన్నియు, బూడిదలోఁ బోసిన పన్నీ రయ్యెను. నాలుగైదుదినములలో వీరశేఖరుని బలము లన్నియు నశించిపోయెను. చివరి కొకనాఁ డరుణగిరియు, వీరశేఖరుఁడును గూడ యుద్ధములో మరణించిరి.

మిగిలినవారందఱును నాగమనాయకునికిఁ బాదాక్రాంతులయిరి. నాగమనాయకుఁడు మహావైభవముతో మధురలోఁ బ్రవేశించెను. అంతటితో నాతఁ డూరకొనలేదు. వెంటనే తంజావురముపైకిఁ బోయి యారాజ్యముకూడ స్వాధీనపఱచుకొనియెను. తంజావురము వశపఱచుకొనుటలో నాతని కేమియుఁ గష్టము కలుగలేదు. అచ్చట నాతఁ డొకప్రతినిధిని నియమించి మరల మధురకు మరలివచ్చెను. ఇప్పుడు తంజాపురమధురారాజ్యములకోటలు రెండును సంపూర్ణముగ నాతనికి వశమైనవి. ప్రత్యక్షముగా నాగమనాయకు నెదిరింపఁగల శత్రువు లెవ్వరును లేరు.

కాని పాళయగాండ్రుమాత్ర మింకను నాగమనాయకునికి స్వాధీనము కాలేదు. ఇంకను మధురలోఁ గొందఱు కాకపోయినఁ గొందఱయిన నాతనిదర్శనము చేసి తమ తమస్వామిభక్తి ప్రకటించిరి. కాని తంజాపురపుఁబాళయగాండ్రలో నొకఁడునుగూడ నాతనిదర్శనము చేయలేదు. మధుర తంజాపురముల పాళయగాండ్ర నందఱిని బూర్తిగ స్వాధీనపరచుకొనుటకింకను ధనబలమును, సైన్యబలమును గావలసియున్నవి. ఈ పరిస్థితులలోఁ జంద్రశేఖరపాండ్యునికి రాజ్య మప్పగించినచోఁ బాండ్యరాజ్య మల్లకల్లోల మగుటలో నేమియు సందేహము లేదు. ఆవిషయము నాగమనాయకునికిని జంద్రశేఖరపాండ్యునికిని గూడఁ దెలియును. నాగమనాయకుఁడు తంజాపురముకోట జయింపఁగనే యచ్చట నొకప్రతినిధి నేర్పాటుచేసెను.

మధురారాజ్యము రామభద్రనాయకునితోడ్పాటుతో స్వయముగఁ బరిపాలించుచుండెను.

నాగమనాయకుని చారిత్రముపలన మధురారాజ్యమునఁ బాళయగాండ్రు క్రమక్రమముగ స్వాధీన మగుచుండిరి. కొందఱిపై సైన్యములు పంపించినగాని స్వాధీనము కాకుండిరి. నాగమనాయకుఁడు మధుర వచ్చి, యిప్పుడే రెండు నెలరోజులైనది. ఈనెలరోజులలోన మధురపాళయగాండ్రందఱును జాలవరకు స్వాధీనులైరి. కాని తంజాపురములో నొక్కఁడును స్వాధీనుఁడు కాలేదు నాగమనాయకునికిఁ దంజాపుర ప్రతినిధిపై విసుగు పుట్టినది. అందుచే నాతఁడు పదివేల సైన్యము చెవ్వప్పనాయకుని కిచ్చి తంజాపురము పంపించెను. చెవ్వప్పనాయకుఁ డచ్చటి ప్రతినిధిని దనకు సహాయసైన్యాధిపతిగా నొనరించుకొని తంజాపుర రాజ్య మంతయు స్వాధీన పఱచుకొనెను. పదివేలసైన్యముతోఁ జెవ్వప్పనాయకుఁడుతంజాపురము చేరుకొనె ననువార్త వినఁగనే పాళయగాఁ డ్రింకఱికిని భయభక్తు లెక్కువయ్యెను. క్రమక్రమముగఁ దంజాపురపుఁ బాళయగాండ్రుకూడ నాగమనాయకునికిఁ గప్పములు చెల్లించుట కంగీకరించిరి. చెవ్వప్పనాయకుఁడు క్రమక్రమముగఁ దంజాపురమునఁ గుదురుకొని రాజ్యమంతయుఁ బ్రశాంతస్థితికిఁ దీసికొనివచ్చెను.

చెవ్వప్పనాయకుఁడు తంజాపురము వచ్చి దరిదరిగా నొక నెల యైనది. ఎప్పటి కప్పు డాతనికి మధురవార్త

లన్నియుఁ దెలియుచునే యున్నవి. మధురారాజ్యముకూడ సంపూర్ణముగఁ బ్రశాంతమైన వార్త తెలిసినది. ఇప్పుడు తంజాపురరాజ్యము సంపూర్ణముగ యథాప్రకారస్థితికి వచ్చినది. చెవ్వప్పనాయకుఁడు రాజభవనమునఁ దనవిధికృత్యములన్నియు నిర్వహించుచుఁ గూరుచున్నాఁడు. అప్పటి కొక జాముప్రొద్దెక్కినది. ఇఁక నానాటికిఁ జేయవలసిన వొకటిరెండు ముఖ్యకార్యములుమాత్రమే మిగిలియున్నవి. చెవ్వప్పనాయకుఁడొకసారి రొండలు విఱుచుకొని లేచి, యొకసారి వరాండావైపు వచ్చి, యటునిటుఁ బచారుచేయుచు, సౌధమునకుఁ జుట్టునున్న యుద్యానమువైపు పరధ్యానముగఁ జూచుచుండెను.

అతనికిఁ దంజావురము పరిపాలించు నధికారమువచ్చుట గొప్పయదృష్టమే! ఇట్టియధికార మెంతో గొప్పయనుభవమున్నవారికిఁగాని యీయరు. తనమేనమామకును నాగమనాయకునకును గలస్నేహమువలన నాతని కీయుద్యోగము లభించినది. ఆయధికారము, ఆరాజమర్యాదలు మొదలగునవి యన్నియు ననుభవించునప్పు డతని కీయధికారము శాశ్వతముగఁ దనకుఁ లభించిన బాగుండునని యనిపించినది. కాని యీయధికార మాతనికి సంక్రమించు నవకాశము లేమియు లేవు. ఇప్పు డిది కేవలమును నాగమనాయకుని తాత్కాలికపుటేర్పాటువలననే లభించినది. ఈతరువాత, చోళరాజ్యమునకధికారు లెవ్వరో తేలినపిమ్మట వారి కిది యంతయును సంక్రమించును. కావున "స్నిక్లేశ మంతయుఁ గేవలమును వృథా

మైపోవునుగదా!" యని యాతనికి విచారము కలిగినది. దీని వలన నాతనికి రాత్రి చాలసేపటివఱకును నిద్రపట్టలేదు. ఆతని నేత్రాంతములు కొంచె మెఱ్ఱపడినవి.

ఆతనిమనస్సున నింకొక విషయముకూడ వేధించు చుండెను. ఆతఁడుకూడ మీనాంబికయనిన నెక్కువ మక్కువగా నుండెను. ఆతఁ డామెను జూచి యప్పుడే యొక నెల యైనది. మీనాంబికవివాహవిషయమున వేంకటాంబా రామభద్రనాయ కులకుఁగలయభిప్రాయభేదముకూడనాతని కొకింతచూచాయగాఁ దెలియును. కాని యావిషయ మంతగా నాతనిని భయపెట్ట లేదు. ఎప్పటికైనఁ దన మేనమామమాట నగ్గీకరించని యాతని దృఢవిశ్వాసము. వేంకటాంబకు విశ్వనాథనాయకుఁ డన్న కొంచె మెక్కువ మక్కువ యుండవచ్చును! కాని యంత మాత్రమునో మునిఁగిపోయిన దేమియున్నది! కాని, మీనాం బికకుఁ దనకంటె విశ్వనాథనాయకునిపై నెక్కువ యిష్టమేమో యని యాతనియనుమానము! ఇప్పుడు విశ్వనాథనాయకుఁడు తనమేనమామగారిభవనమునకుఁ బదేపదే వచ్చుచుఁ బోవు చుండును. మీనాంబికావిశ్వనాథు లిరువురును గలకల నవ్వు కొనుచు మాట్లాడుచుండురు! వేంకటాంబ వారిరువురి కిలకిల లును నొకతలుపుచాటుననో, యొకగవాక్షమువెనుకనో యుండి వినుచు నానందించుచుండును! చెన్నప్పనాయకునికి వారిమువ్వురి యానందములును దలఁచుకొన్నప్పుడు హృదయములో మండిన ట్లయ్యెను.

అప్పుడే నవవసంతము తరుశాఖలపై నాట్యమాడుచున్నది! ఒకకోకిల యుద్యానవనాంతమునుండి 'కో' యని కూసినది! రాజమార్గమునఁ బోవు బాలకు లెవరో యది విని 'కో' యని మాఱుకూసినారు. మరల నాకోయిల మరింత పట్టుదలతో గట్టిగా 'కో' యని కూసినది! ప్రాతఃకాలమున నింకను జిఱుచలి పూర్తిగ సంతరింపలేదు. ఆతఁడు తనశరీరముపై వదులుగ ప్రేలాడుచున్న కాశ్మీరశాలువ నొకింత బిగువుగఁ గప్పుకొనెను. వంగపండుకలరై నున్న యాశాలువ చాయన చాయగ నున్న యాతనిశరీరమున కొకవిచిత్రసౌందర్యము కూర్చెను. ఆతనియెదురుగ నుద్యానవనమున శాద్వలముపైఁ బచ్చగడ్డిపరకలు కొఱికికొఱికి తినుచున్న యొకపెంపుడులేడి యేదో యొకచిన్నశబ్దమునకుఁ గంగారుపడి రివ్వుమని మఱియొకచోటికిఁ బరువెత్తినది! ఆతనియెదురుగ నున్నమామిడి యాకులుకూడఁ గనఁబడనంత యొత్తుగఁ బూసినది! ప్రాభాత హిమవర్షముచే మాసిన యామామిడిపూగుత్తులనుండి యెండిన మామిడిపూ లప్పుడప్పుడు రాలుచున్నవి. అప్పుడే కొంచెము పొద్దెక్కినది. ప్రకృతిసౌందర్యమున నొకవిధమగు చిఱువెచ్చతన మావహించినట్లుండెను.

చెవ్వప్పనాయకుఁడు లోలోపల నేమేమియో యాలోచించుచుండెను. ఆతనిహృదయమునందలి భావపరంపరలు గాలిదుమారమునకుఁ బరుగెత్తుకొనిపోవు పండుటాకులవలె నేదో యొకప్రవాహములోఁ బడి కొట్టుకొని పోవుచున్నట్లుండెను.

ఆతనిహృదయమున ననేకవిధములగు భావములు బయలుదేరుచుండెను. అప్పుడప్పుడు తరుచుగ నాతనిహృదయమున నీయభిప్రాయము లుప్పొంగుచుండెను. "నిజముగ నాలోచించినచో విశ్వనాథునిలో నాకంటె ఘనత యేమున్నది! విద్యలో నిద్దఱమును సహాధ్యాయులమే కదా! విశ్వనాథనాయకుఁ డొకప్పుడు చక్రవర్తిదగ్గఱఁ దాంబూలకరండవాహకుఁడుగ నుండెనువాఁడు! చక్రవర్తి కప్పు డాతనిపైఁ గొంతయనుగ్రహము గల్గినది అందుచే నాతఁడు నాకంటె ముందుగఁ గొంచె మున్నతాధికారము సంపాదింపఁ గలిగినాఁడు! ఇప్పుడు నేను నాగమనాయకుని యనుగ్రహమువలన నీతంజావురాధిపత్యము సంపాదింపలేనా! ఇప్పు డీతంజావురపుసింహాసనమునకు వారసులెవ్వరో నిర్ణయించుట కష్టముగా నున్నది! నాగమనాయనింగారి కిప్పుడు పాండ్యరాజ్యసింహాసన మాశ్రయించి మహామండలేశ్వరపద మందవలయునని యున్నదని విన్నాను! మహామంత్రికిఁ బాండ్యుఁ డనినఁ గిట్టదు! మూఁడుపాళ్ళు దక్షిణరాజ్య మహామండలేశ్వరపదవి నాగమనాయనింగారికే లభించునని తోఁచుచున్నది. ఆపరిస్థితులలో నాకుఁ దంజావురసామంతాధికారము తప్పదు! ఇప్పుడు నాయధికారము విశ్వనాథనాయకునితో సరిసమానము కాదా!"

అప్రయత్నముగ నాతనిమనస్సు విశ్వనాథునియాకృతి విషయమున నాలోచింపఁ దొడఁగెను "లోకులు సామాన్యముగ విశ్వనాథుఁడు చక్కనివాఁ డందురు! నేనుమాత్రము

సౌందర్యవంతుఁడను గాదా? మీనాంబికను లాతనిని జూచు నప్పుడు నక్షత్రములవలె మిలమిలలాడును! ఆతనిని జూడఁగనే యామె కేదో పట్టరానంత యానందము వచ్చి, యది కనుల నుండియుఁ జెక్కిలులనుండియుఁ బొంగి పొరలిపోవుచున్నట్లుం డును! నిజముగ నామె కాతఁడనిన నెక్కువ మక్కువ యేమో! అట్లయినచో నాతోఁగూడ నామె నవ్వుచుఁ దేలుచు మాట్లాడుచుండుటకుఁ గారణ మేమో! ఆహా! ఒక్కసారియైన నామెహృదయమున నిలుపఁగలిగిన పురుషుఁ డెంత ధన్యుఁడు! మామేనత్త విశ్వనాథునిమహాధికారము చూచి మురిసిపోవు చున్నది! నా కీతంజాపురప్రభుత్వము వచ్చినదని తెలిసినతరు వాత నామె కెవరిపైన మెట్టిదో తెలిసివచ్చును! కన్యామాత వరునివిత్తము పరీక్షించు ననుమాట యూరక పుట్టలేదు!"

ఏది యెటులున్నను మామామ గట్టిగఁ బట్టు పట్టి నచో నామె మెడు రాడఁగలదా! మామామకు నేననిన నెంతో యాప్యాయముగదా! ఇఁక విశ్వనాథునియాట లెట్లు సాగునో చూచెదను!"

ఆతరువాత నాతనిభావప్రవాహము మీనాంబికవైపు మరలినది. ఒక్కత్రుటిలో నామె దేదీప్యమాన మగుసౌందర్య ముతో నాతనిహృదయరంగమున సాక్షాత్కరించినది! ఆతఁడు మరల నివ్విధమునఁ దలపోయఁజొచ్చెను. "ఆహా! మీనాంబిక యెంత చక్కనిది! తుద కామె యెవరిని వరించునో! ఎందుకు నా కీయధైర్యము! ఇఁక నామెవివాహవిషయమున నాలస్యము

చేయను! ఏదోవిధముగా నీవైశాఖమాసములో నామెను వివాహమాడి తీరెదను! అబ్బా! పాకములోఁ బుడకవలె నీదాక్షిణ్యాలగందరగోళ మొకటి వచ్చినది! చక్రవర్తి కనవసరముగ నింతపట్టుదల యెందుకో! వీరశేఖరచోళుఁడుమాత్రము చక్రవర్తికిఁ గప్పము కట్ట నన్నాఁడా!"

ఆపిమ్మట నాతనికొక చిన్నవిషయము జ్ఞాపకము వచ్చినది. ఒకసారి విశ్వనాథదేవప్పనాయకు లిరువురును రామభద్రనాయకుని భవనప్రాంగణమున సుఖాసీనులై మాట్లాడుకొనుచుండిరి. ఆనాఁ డేలనో దేవప్పనాయకునిమనసు మనస్సులో లేదు. మీనాంబిక యారోజులలోఁ గ్రొత్తగ వీణాభ్యాస మొనర్చుచున్నది. ఇంతలో మీనాంబిక యొకవీణను వారిదగ్గఱకుఁ బంపించి శ్రుతి సరిచేసి పెట్టవలసినదని కబు రంపించినది. విశ్వనాథుఁడు శ్రుతిచేసి పెట్టవలయు ననుకొనెను గాని దేవప్ప ముందుగ దాసిచేతివీణఁ గైకొని, పరిశుద్ధముగ శ్రుతిచేసి పంపించెను. కాని దాసి మరల వచ్చి, మీనాంబిక శ్రుతి బాగుగ లేదన్నదని చెప్పి విశ్వనాథనాయకునిచే శ్రుతి సరిచేయించుకొని పోయినది! ఆక్షణములో నాశ్రుతి సరిచేసిన వీణియ చూచుచున్న దాతనిహృదయవీణాతంత్రు లన్నియు నొక్కసారిగఁ ద్రెంపి వేయఁబడిన ట్లయ్యెను!

ఆవిషయము మరల స్మరించుచున్న యాతనిహృదయనాళిక లతికఠినముగ బిగింపఁబడుచున్న ట్లయ్యెను. అతఁ డొక నిట్టూర్పు విడిచి "అయ్యో! నాకుఁ దెలియకుండగనే నాహృ

దయ మీనాప్రేమపాశములోఁ జిక్కుకొనినది! ఇప్పుడు నా కొకక్షణముకూడ హృదయశాంతి లేకుండఁ బోవుచున్నది! తుద కిది హృదయమున నారయారని చిచ్చువలెఁ బరిణమించు నేమోకదా!" అని యనుకొనెను. ఇంచుమించుగ బాల్యము నుండియు మీనాంబికయుఁ జెవ్వప్పనాయకుఁడును గలిసి యాడుకొనుచుండెడివారు. అందుచేత మీనాంబిక కీడు వచ్చి నప్పు డెప్పుడైనఁ జెవ్వప్పనాయకుఁడు కంటఁబడినచో నామె యంతగ సిగ్గుపడకుండ సామాన్యముగ మాటలాడుచుండెడిది. కాని యారోజులలో విశ్వనాథనాయకుఁడు కంటఁబడినచో నతనితో మాట్లాడునప్పుడు కనురెప్పలైనఁ దిన్నగఁ బెకెత్త లేకుండెడిది! ఆసమయమున నామెశరీరమంతయు లజ్జాభారములోఁ గ్రుంగిపోవుచున్నట్లుండెడిది! అప్పు డామెతల్లి "అంత సిగ్గెందుకు తల్లీ! విశ్వనాథనాయకుఁ డేమైన మనకుఁ గ్రొత్తవాఁడా!" అని యనుచుండెడిది. ఇటువంటి చిన్నచిన్న సన్నివేశము లన్నియుఁ జెవ్వప్పనాయకుని హృదయమునకు దారుణాఘాతములవలెఁ దగులుచుండెడివి. అవి యన్నియు నిప్పు డాతనికి వరుసగ స్మృతిపథమునఁ బ్రత్యక్షము లయ్యెను!

చెవ్వప్పనాయకుఁడు సామాన్యముగఁ బట్టిన పట్టు విడచువాఁడు కాదు. అతఁ డేదైనఁ దలపెట్టినచో నది తుదముట్టి తీరవలసినదే! ఈవిషయము లన్నియు నాలోచించుచుండిన యాతనికి ప్రయత్నముగ "పెన్మక్కువ నాదరింతురు! క్షణక్షణముల్ జవరాండ్రచిత్తముల్!" అను పద్యపాదము జ్ఞాప

కము వచ్చెను. అది జ్ఞాపకము వచ్చినతరువాత నాతఁడు “రవి గాంచనిచోఁ గవి గాంచునేకదా!” అను పద్యపాదము మెల్ల మెల్లగ నుచ్చరించెను. ఇట్లుచ్చరించుచుండగ మెల్లమెల్లన నాతనిపాదములు లాతని నొకనిలువుటద్దము నెదుటికిఁ గొంపో యెను. ఆతఁ డానిలువుటద్దము నెదుట నిలువఁబడి తనయవయవ సౌష్ఠవ మొకసారి పరిశీలించుకొనెను. ఆసమయమున నాతని లోలోపల “నాకంటె విశ్వనాథనాయకుఁ డేమంత యందమైన వాఁడు!” అను నభిప్రాయ ముదయించెను.

సౌందర్యము కేవలమును దృష్టులపై నాధారపడిన విష యమని చాలమంది సౌందర్యవేత్తల యభిప్రాయము. కాని లోకప్రవాదముబట్టికూడ సౌందర్యనిర్ణయము జరుగుచుండును. ఆవిధముగ నిర్ణయింపవలసి వచ్చినచో సామాన్యముగ విశ్వ నాథనాయకు నందఱును రూపసి యనుచుండెడివారు. తాను కూడ సౌందర్యవంతులలో నొకఁడనని చెవ్వప్పనాయకుఁ డను కొనుచుండువాఁడు. అది కేవలమును నహంభావమని త్రోసి వేయుటకు వీలులేదు. చెవ్వప్పనాయకుఁడు మొత్తముమీఁదఁ గొంచెము పొగడరి యనియే యనుచుందురు. ఆతనిది కను ముక్కుతీరుగల కోలముఖము. శరీరవర్ణము బాగుగ నెఱు పుకలిసిన చామనచాయ. ఆతనికనులలో నహంభావము కలి సిన రాజనీతిజ్ఞత గోచర మగుచుండెను. ఆతనివయస్సు ముప్ప దినంవత్సరములకు లోవుగ నుండును. అట్లాలోచించుచు నతఁ

డతితీవ్రదృష్టితోఁ బచారు చేయుచుండెను. ఇప్పు డాతనికనుల ధోరణిని బట్టి చూచినచో నాతఁ డేదో మహోద్యమమునకుఁ బూనుకొన్నట్లు కానవచ్చెను.

ఇంతలోఁ బరిచారకుఁ డొకఁడు లక్కముద్రలుగల యొకచిన్నదంతపుఁబెట్టె గొనివచ్చి యాతని కొకింతదూరమున సవినయముగఁ బ్రణామము చేసి నిలువఁబడెను. ఆపేటిక చూడఁగనే యది మధురనుండి వచ్చినదని యాతఁడు గ్రహించెను. వెంటనే యాతఁ డాపేటికఁ గైకొని దానిపైనున్న ముద్రలు జాగ్రత్తగఁ బరిశీలించి యది తెరచి యందున్న తాళపత్రము తీసి చదువ మొదలుపెట్టెను. అది మిక్కిలి వెడలుపుగల లేఁత తాటియాకుపై వ్రాసిన లేఖ. ఆలేఖచుట్టును జిత్రచిత్రవర్ణములుగల నగిషీపని మెరయుచుండెను. అక్షరము లప్పైఁ గాకరాతుపసరు వ్రాయుటచే నవి దూరమునకుఁగూడ నిగనిగ లాడుచుండెను. అది రామభద్రనాయకుఁడు వ్రాసిన లేఖ. అం దాతఁడు చెవ్వప్పనాయకునికి సత్వరముగ నొకసారి మధురకు రమ్మని వ్రాయుచుఁ గొన్ని యతిముఖ్యములగు విషయములు వ్రాసెను. వెంటనే చెవ్వప్పనాయకుఁడు తగు మాత్రపుసిబ్బందితో నొకసారి మధుర వెళ్ళి రావలయునని నిశ్చయించుకొనెను.

ద్వితీయ ఖండము.

౧

నాగమచెవ్వప్పనాయకులకు మధుర తంజాపురరాజ్యముల పాళెయగాండ్రు లొంగిపోయి, కప్పములు కట్టుట కంగీకరించినమాట నిజమే. కాని నాగమనాయకునికిఁగాని, చెవ్వప్పకుఁగాని వారిని విశ్వసించి వ్యవహరించుటకు వీలు లేకుండెను. అందుచే నాగమనాయకుఁడు సైన్యములన్నియు నెప్పటి కప్పుడు యుద్ధసన్నద్ధములుగ నుంచున ట్లాజ్ఞాపించెను. కాని రోజులు గడచినకొలఁదియు మధుర తంజాపురరాజ్యములు బాగుగఁ జక్కఁబడునను ధైర్య మెక్కుడగుచుండెను.

ఇంతకుఁబూర్వ మొకవిషయము జరిగినది. అసలు మధురకోట స్వాధీనము కాఁగానే నాగమనాయకుఁడు చంద్రశేఖరపాండ్యుని బిలిచి రాజ్యస్వీకారవిషయమున సంప్రతించెను. నాగమనాయకుఁ డానాఁడు నూతనరాజ్యవ్యవహారము లన్నియు ముగించుకొని కూరుచుండియుండెను. అప్పటికి మధ్యాహ్నము మూఁడుఝాములు దాఁటినది. చంద్రశేఖరపాండ్యుఁ డప్పుడే లోనఁ బ్రవేశించెను. అది కోటలోని సౌధాగ్రముననున్న మంత్రాంగభవనము. నాగమనాయకుఁడు సగౌరవముగ నాతనిని లోనఁ బ్రవేశపెట్టి హంసాకృతిగనున్న యొక

సింహాసనముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టెను. ఒక తాంబూలకరండ
వాహినివచ్చి తాంబూలద్రవ్యములను, గొన్ని చిలుకలును వారి
సన్నిధినుంచి వెడలిపోయినది. నాగమనాయకుఁడును, చంద్రశేఖ
రపాండ్యుఁడును మొదటఁ గొంతసే పిష్టాగోష్ఠి జరిపి యాపిమ్మ
ట రాజ్యాంగవ్యవహారములలోనికి దిగిరి. పాండ్యుఁడు తాంబూ
లసేవనము చేయుచు నాకులు నములుచుండెను. నాగమనాయ
కుఁడు తాంబూలము ముట్టలేదుకాని యప్పుడప్పుడు పార్శ్వ
మున నున్న లవంగములు నోట వేసికొనుచుండెను.

చంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు స్వయముగ నాతనికొక చిలుక
చుట్టి యీయఁబోయెను. నాగమనాయకుఁ డాతనిని వారిం
చుచు "ఎంతమాట! నేను మీకుఁ గేవలమును భృత్యునివంటి
వాఁడను! మీరు నాకు చిలుకలు చుట్టి యిచ్చుటా!" యనెను.
పాండ్యుఁ డాపై "తమ రిట్లు సెలవిచ్చుచున్నచో నా కెంతో
చిన్నతనముగ నుండును." అనెను. తరువాత వారిసంభాషణము
ప్రకృతవిషయమునకు మరలినది.

నాగమ—సార్వభౌములు నాకుఁ గేవలమును మీ
రాజ్యమును మీకప్పగింపుమనియుఁ జోళరాజ్యము జయించిన
తరువాత దాని కొకప్రతినిధి నేర్పాటు చేయుమనియు నాజ్ఞా
పించినారు. చోళరాజ్యమునకుఁ జెన్నప్పనాయకుని బ్రతినిధిగా
నియమింపవలెనని యనుకొన్నాను. అది జరిగినది. మీరా
జ్యము మీరు స్వాధీనము చేసికొనినచో నేను సైన్యములు
తీసికొని సత్వరముగ రాజధానికిఁ బోయెదను.

చంద్ర—నేను వేయి జన్మలెత్తి పాదసేవ చేసినను మీ ఋణము తీర్చుకొనఁ జాలను! దయయుంచి యొక పదిపదు నేనురోజులపాటు నాయాతిథ్య మంగీకరించి నాభవనము పావనము చేయువలెనని నాప్రార్థన!

నాగమనాయకుఁ డీమాటపైఁ గొంచె మాలోచించి, మీసములు పెదవుల కడ్డురాకుండఁ గొనగోటితోఁ బ్రక్కకు దువ్వుచు నొకచిఱునవ్వు నవ్వి "మీయింట విందులు గుడుచుచుఁ గూర్చుండ టకన్న నత్యానందకరమగు విషయము వేఱొకటి యుండదు. కాని యిక్కడ నిరువదివేల రాణువకును, దినమున కేనూఱు సువర్ణసువర్ణములు వ్యయ మగును. ఇంకను మీకు రాణువకై పంపించు రసవర్గములవ్యయ ముండనే యున్నదికదా! అదియునుగాక సార్వభౌములయాజ్ఞకు వ్యతిరేకముగ నిచ్చట నొకక్షణమైన నాలసించుటకు వీలులేదు అందుచేత మాకు సెలవిప్పింపుఁడు!" అనియెను.

ఈప్రత్యుత్తరముతోఁ జంద్రశేఖరపాండ్యునికి గొంతులో వచ్చివెలఁగకాయ చిక్కుపడినట్లయ్యెను? ఆతఁ డేదో చెప్పఁబోయి యొకనిమిషమువఱకును దడఁబడుచు నివ్విధమునఁ బలికెను. "నే నీవిషయము మీతోఁ జెప్పవలయునని యనుకొనుచుంటిని. ఇది దాఁచినచో మీకును నాకునుగూడ ముప్పు వాటిల్లును. కావున మనసులో నున్న దేదో యున్నట్లు చెప్పుచున్నాను. మీ రీసమయమున వెడలిపోయినచో మఱుచటి క్షణములో నిచ్చట నొక పెద్దయల్లకల్లోలము బయలుదేఱును.

నా కీపాళయగాండ్రందఱును శత్రువులేగాని యిష్టుం డొకం డును లేడు. కావున నిచ్చట నొక పదిపదునేనుదినము లుండి నచో నాపరిస్థితు లన్నియుం జక్కఁబడును. ఆపైని సైన్యములు తరలించుకొని పోయినను భయ ముండదు.”

“బాగుగనే యున్నది. కాని, యీపదిపదునేనురోజులును నీరాణువకగు ధనవ్యయ మంతయు నెవరు భరించెదరు?”

“నేను గేవలము నిట నిస్సహాయముగ నున్నాను. ఇట బాగుగఁ గాలూనినచో శ్రీరాయలధనాగారమునకు రావలసిన ధనమంతయుఁ గ్రమక్రమముగ సమర్పింపఁగలవాఁడను. కావునఁ గటాక్షించి నా కీమాత్రము సహాయము చేయింపుఁడు.”

“ఈయల్లకల్లోలము లన్నియు నడఁచివేయుట కెంతకాలము పట్టునో యెవరు చెప్పఁగలరు?”

“ఒకమాసమురోజులకంటె నెక్కువపట్టదని దృఢముగఁ జెప్పఁగలను!”

“ఆపైని మరలఁ గల్లోలములు బయలుదేఱినచో?”

“వృక్షమునకు వేళ్ళు బాగుగ భూమిలోనికిఁ జొరఁబారినచో నిఁక నెన్నిగాలిదుమారములు రేఁగిన నేమిభయము?”

“సరే! యట్లే యనుకొందము! ప్రస్తుతము మఱిధన మిచ్చుటఁ దేఁగాము!”

ఈమాటపైఁ జంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు మరల నొక చిలుక నోట వైచికొని ముసిముసినవ్వులు నవ్వుచు ‘ఎంత

మాట! మీరు తలంచుకొనినచో ధనమునకుం గొఱంత కలుం గునా?' అనెను. ఆపై నాగమనాయకుఁ డొకింతసేపు కొం చెము తీవ్రముగ నాలోచించి "మీరు పొరపడుచున్నారు. సార్వభౌమునియాజ్ఞ లేకుండ నేను ధనాగారమునుండి యొక్క చిల్లిగవ్వయైన వ్యయపఱచుటకు వీలులేదు." అనెను.

"ఈమాత్రమునకు మీరు సార్వభౌమునిధనాగారము వఱకును బోవలెనా? పోనీ! సార్వభౌమునిధనాగారమునుండి ధనము స్వీకరింపవలసి వచ్చునని యే యనుకొందము! మీరు ధనాగారాధిపతులుగదా! సార్వభౌమునిసామ్రాజ్యాభివృద్ధికై ధనము వినియోగించినచో మిమ్మడుగువా రెవ్వ రుందురు?"

నాగమనాయకుఁ డిది విని తల యడ్డముగఁ ద్రిప్పుచు "లేదు! లేదు! సార్వభౌమునియనుజ్ఞ లేనిదే ధనాగారమునుండి నే నొక్కతృణముకూడ వ్యయ మొనరింపఁజాలను!" అని విస్పష్టముగఁ జెప్పివైచెను.

"పోనిండు! ఈవిషయమున మీస్వీయధనము వ్యయ పఱుపవచ్చును!"

"వ్యవహారము వ్యవహారమే! కావున నున్నమాట యేదో మీముఖముమీఁదనే యనుచున్నాను. నా కీవిషయ మున స్వీయధనము ఖర్చుపెట్టుటకు ధైర్యము చాలకున్నది!"

ఆమాటపైఁ గొండ్యఁ డొకింతతడవు కనుఱెప్ప వేయ కుండ నాలోచించి ప్రశాంతముగఁ "బోనిండు! దీనిలో నాకు వచ్చునాప త్తేమియు లేదు! నా కిష్టమును దంగ రాజ్యము

చేయవలయునను కోరికయే లేదు! దీనివలన వచ్చునష్టియం తయు మీదే! ఈజయించిన రాజ్యమంతయు నొకమాసములో బలవంతుఁడగు నొకసామంతుఁ డెవ్వఁడో తన్నుకొనిపోవును! అట్టిపరిస్థితులలోఁ దలవంపు లెవరికో యాలోచించుకొనుఁడు!" అని సమాధానము చెప్పెను. అప్పుడు నాగమనాయకుఁడు "మీరు చెప్పునది బాగున్నది! చూచిచూచి, ధనమంతయు గంగలోఁ బారపోయుమందురా!" అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. ఆపైఁ బాండ్యుఁ డొకకొంతతడవు తీవ్రముగ నాలోచించి "ఇదియా! మీకుఁ గలిగిన యనుమానము! అటులయినచో మీధనము మీరు రాఁబట్టుకొనువఱకును నీమధురారాజ్యము సంపూర్ణముగ మీచేత నుంచుకొనుఁడు! అంతవఱకును నే నీరాజ్యాధికారము స్వీకరింపను! ఇంకొకవిషయము చెప్పు చున్నాను! అసలు నా కీశత్రుమధ్యమున రాజ్యము స్వీకరింప వలయుననియే లేదు! ఏదో నారోజులు నాకు మర్యాదగ వెళ్లి పోవున ట్లేర్పాటు చేయించినచో నా కదియే పదివేలు! అంత కన్న నా కేమి కావలయును!" అని నచ్చఁజెప్పెను.

చంద్రశేఖరపాండ్యుఁ డిట్లు మాట్లాడినతరువాత నాగ మనాయకుని కది సంగీకరింపక తప్పినదికాదు! ఆతఁ డవసర మయినచో నొకటి రెండుమాసములవఱకునుగూడ నుండి యీ రాజ్యము నిరుపద్రవముగ నొనర్చెదనని వాగ్దాన మొనర్చెను. ఇంతధనము వ్యయపఱచి మధుర చంద్రశేఖరుని కిప్పించిన తరువాత దానికిఁ దగిన కట్టుదిట్టములు చేయకుండ మరలి

పోయినచో సార్వభౌములుమాత్రము హర్షింతురా? ఇంతయును నీధనము నాగమనాయకునిదిగాని, సార్వభౌమునిది గాదుగదా! దీనిపై సార్వభౌమునికి విప్రతిపత్తి కలుగవలసిన యవసర మేమున్నది! చంద్రశేఖరుఁడు ఋణమంతయుఁ దీఱువఱకును, మధురారాజ్యము కుదువ యుంచుట కంగీకరించినాఁడు! ఒక చిల్లిగవ్వయైనఁ బోకుండఁ జంద్రశేఖరున కిచ్చిన ఋణమంతయు రాఁబట్టుకొనవచ్చును! ఆపైఁ జంద్రశేఖరుఁడు పడిన శ్రమ కంతకును నేదైన ఘనపారితోషిక మీయకుండఁ బంపివేయుదుకదా! ఏవిధముగ నాలోచించినను నిచ్చట నొకటి రెండుమాసములవఱకును నాగుటలో నష్ట మేమియు లేదు! ఒకవేళ ఖర్చుపెట్టిన ధనమంతయుఁ దిరిగి రాదనుకొందము! అప్పుడు చంద్రశేఖరుఁడు కుదువ యుంచిన మధుర యెక్కడకుఁ బోవును? ఇఁక సార్వభౌముని దగ్గఱనుండి యీసైన్యము లింతకాల మిచ్చట నుంచుట కభ్యనుజ్ఞఁ బడయవలయును. అల్లకల్లోలము లడఁచుచున్నామని చెప్పినచో సార్వభౌముని యనుజ్ఞ పొందుట యంత కష్టముకాదు! సార్వభౌమునికిని, దిమ్మరుసుమంత్రికిని నాగమనాయకునిమాట యనిన వేదాక్షరము! ఆతఁడు చిన్నతనమునుండియుఁ జక్రవర్తికి నమ్మినబంటు! ఈవిషయమున నీవిధముగ సాధకబాధకము లన్నియు నాలోచించినతరువాత రామభద్రదేవప్పనాయకులుగూడ నాగమనాయకుని నిశ్చయమునకు సంపూర్ణాంగీకృతిని దెలియఁజేసిరి.

కాలచక్రము గిరగిరఁ దిరిగి పోవుచుండెను. నాగమ నాయకుఁడు చెవ్వప్పనాయకుని దంజావురప్రతినిధిగా నియమించి, న్యాయముగ మధుర పాలింప మొదలుపెట్టినతరువాత నప్పుడే రెండుమాసములు గడచిపోయినవి. వైశాఖమాసపు యెండలు నిప్పులు చెరిగిపోయుచుండెను. అది రామభద్రనాయకునిభవనము. పగలు మూఁడుజాములు దాఁటవచ్చెను. రామభద్రనాయకుఁడును, చెవ్వప్పనాయకుఁడును గలిసి యేమేమో మాట లాడుకొనుచుండిరి. వారు కూర్చున్న భవనముచుట్టును నున్న సాంద్రచూతతరువులపై వ్రేలాడుచున్న మల్లెతీవలనుండి మధురపరిమళ మెల్లెడలను వ్యాపించుచుండెను. దూరదూరమునఁ జెట్లపైనున్న కాకములు తాపబాధ కోర్వఁజాలక, కరుణస్వరములతోఁ 'గావు కావు' మని కూయుచుండెను. ప్రాసాదోపరిభాగమునుండి యప్పు డప్పుడు పారావతరుతములు మంద్రమంద్రముగ వినిపింపసాగెను. ఎడనెడ నెచ్చటనో చెట్లపై మిగిలిన యొకటి రెండు పండుటాకులు మెల్లగఁ గ్రిందఁ బడుచుండెను. అతితీవ్రాతపబాధ కోర్వలేక చాలమంది మధురానివాసులు తలుపులు బిగించుకొని శయ్యలపై నిటునటు దొరలుచు నుస్సు రనుకొనుచుండిరి.

రామభద్ర చెవ్వప్పనాయకు లిరువురును నింతకుఁ బూర్వమే మధ్యాహ్ననిద్రనుండి లేచి, లఘువుగ ఫలాహారము

ముగించి, స్నానము శీతలములగు మృదులగంగానారి కేళసిరములు గోరిలి, యనంతర మిచ్చటికి వచ్చి కూర్చుండి సావకాశముగ సంభాషణ ప్రారంభించిరి. దూరమునుండి యొక సేవకుఁడు క్షీరాబ్ధిదుకూలనిర్మితమగు యంత్రవ్యజనము మెల్లగ లాగుచుండెను. ఆవ్యజనము దూరమునుండి లాగునపు డాత్రాటిరాపిడి వలన మంద్రమగు నొక మధురధ్వని బయలుదేఱి వారి కానందముఁ గూర్చుచుండెను. పైనుండి గాలి వీచినపుడెల్ల మృదులాతి మృదులములగు వారిదుకూలాంచలము లు చలించుచుండెను వారిముఖములు వైఖరినిబట్టి చూచినచో వా రేదో రహస్య విషయములు చర్చించుచున్నట్లు కనఁబడిరి.

బ్రాహ్మణనూలాకృతియగు రామభద్రనాయకునికన్నులు కొంచె మెఱ్ఱగఁ గానవచ్చుచుండెను. అతఁడు ప్రతిపదమును బాగుగ నాలోచించి, తూఁచి తూఁచి చెప్పుచున్నట్లు మాట్లాడుచుండెను. అతనికిఁ గొంచెము మెల్ల. అందుచే మాట్లాడు చున్నపు డెటు చూచి మాట్లాడుచున్నాఁడో గ్రహించుట కష్టము. నల్లగనున్న యాతనిశరీరము కురుచుట్టముగను, దృఢముగను గానవచ్చెను. కనుబొమలశల్యములు ముందునకుఁ జొచ్చుకొని వచ్చుటచేఁ గనుఁదోయి కనుగూండ్లలోఁ జిక్కుకొన్నట్లు కనఁబడెను. కొంతసేపు రామభద్రనాయకుఁడు చెప్పిన వృత్తాంత మంతయు విని చెవ్వప్పనాయకుఁ డిట్లు చెప్పెను.

"చంద్రశేఖరపాండ్యుఁ డడిగినచో మధుర యాతనికి స్వాధీనము చేయుట న్యాయ్యము గాదా?"

“న్యాయ్యమే! మరి నాగమనాయనికి రావలసినధనము మాటేమి?”

“ఇప్పటికి కింకను నాయని కెంత ఋణము తీర్చవలసి యున్నది?”

“పదివేలసువర్ణసుదర్శనములు!”

“పాండ్యుఁడది తీర్చుకొందు ననుచున్నాఁడు గదా!”

“మొదట నాతఁడు ఋణమంతయుఁ దీర్చుకొని వెనుకను రాజ్యము స్వాధీనము సేయనక్కఱలే దన్నాఁడు. ఆరోజులలో నసలు తనకు రాజ్యమే యక్కఱలేదనియు, మర్యాదగఁ గాలక్షేపము చేసికొనుటకు వీలగునటి యేర్పఱచినఁ జాలుననియు ననుచుండువాఁడు. అప్పు డాతఁడు “అసలీరాజ్యము నాగమనాయనింగారి కెన్నటికిని దన్నగ స్వాధీనము కా”దని యనుకొన్నాఁడట! ఇప్పు డిదియంతయు దారిలోనికి వచ్చినతరువాతఁ ని రాజ్యము తనకుఁ దెమ్మనుచున్నాఁడు!”

ఆపైఁ జెవ్వప్ప యొకి చిఱునవ్వు నవ్వి “ఎప్పటికైన నాతఁడు మనచేతిలోనివాఁడేకదా! అట్టిచోఁ బదివేలసువర్ణముల ఋణమును దీర్చుకొందు నన్నప్పుడు వానిరాజ్యము వానికిఁ బాఱవేయుట మంచిదికదా!” అనెను.

రామ—ఏమో! ఆతఁడు తీర్చఁగలఁడను నమ్మక మేమున్నది?

చెవ్వ—దీని కంత యనుమానపడవలసిన యవసర మే మున్నది?

రామ—మన మిటు విజయనగరమును పోయిన యనంతరము పాళయగాండ్రందఱును నేకమై వానిని దఱిమివేసినచో దిక్కేమున్నది?

చెవ్వప్ప—(చిఱునవ్వు నవ్వి) బాగుగనే యున్నది! అట్టియసమర్థుఁడు సామ్రాజ్యమునకుఁ గప్పముమాత్రము తిన్నఁగఁ గట్టఁగలఁడను నమ్మకమే మున్నది?

రామ—కనుకనే నాగమనాయకుఁడాతనికి రాజ్యమప్పగించుటకు సందేహించుచున్నాఁడను.

చెవ్వప్ప—ఒకవేళ రేపటియుదయమున నాతఁడు దావది వేలసుదర్శనములను గొనివచ్చి నాగమనాయకుంగారియెదుట బోసినచో మన మేమని సమాధానము చెప్పఁగలము?

ఈప్రశ్నపై రామభద్రనాయకుఁడు బొమముడి విఱిచి యొకింతసేపాలోచించి "దీనికింత యాలోచింపవలసిన పనియే మున్నది! రాజ్యమప్పగించుటకు వీలులేదని నిష్కర్షగ సమాధానము చెప్పవలసినదే!" యనెను. ఈసమాధానము విని చెవ్వప్పనాయకుఁడు కొంచెమాశ్చర్యపడెను. కాని యాతఁడాయాశ్చర్యము పైకిఁ గనఁబడనీయక "ఆవిధముగ నీతిమాలి ప్రవర్తించినచో మధుర యంతయు మనపై దుమ్మెత్తి పోయదా?" యనెను.

రామ—(నిశ్చలముగ) అసమర్థునికి రాజ్యమప్పగించినచో నంతకన్న నెక్కువగ దుమ్మెత్తి పోయును!

చెవ్వప్ప—(తల యడ్డముగఁ ద్రిప్పి) ఏమో! దీనికి సార్వభౌము లెన్నటికిని నంగీకరింపరు! పాండ్యునికి రాజ్య మిచ్చెద నన్న తరువాత వారు మాట తిరుగుదురా? ఇది యెన్నటికిని జరుగనేరదు!

రామ—ఔను! నాగమనాయకునికిఁగూడ నీవిషయమునకు సార్వభౌము లంగీకరింప రేమోయని భయముగనే యున్నది!

చెవ్వప్ప—పోనీ! వారి కీవిషయము లన్నియు నెఱిఁగించి వారియాజ్ఞప్రకారము చేయరాదా?

రామ—నాగమనాయకుఁ డంతవఱకును బో నక్కఱ లేకుండ నీవ్యవహారము పరిష్కరింపవచ్చునేమోయని చూచుచున్నాఁడు. మొదట నాతఁడు తన కీరాజ్య మక్కఱ లేదనియు, మర్యాదగఁ గాలక్షేపము చేయుటకుఁ దగినవృత్తి యేర్పాటు చేసినఁ జాలుననియు నన్నాఁడుగదా! పోనీ! ఆవిధముగ వానిని సంతోషపెట్టినచో నీవ్యవహారము పరిష్కార మగునేమోయను నాశ కలుగుచున్నది. అందుచే నీవిషయము లేమియు సార్వభౌమునికిఁ దెలియ నీయలేదు.

చెవ్వప్ప—ఏమో! నా కిది యంతయుఁ జిలికి చిలికి గాలివాన యగునేమో! యని భయముగా నున్నది!

రామ—ఎందుచేత?

చెవ్వప్ప—పాండ్యుని నమ్ముటకు వీలు లేదు! వాఁడు పయికట్లు కాన్పించునుగాని కేవలమును బహుముఖవిషకుం

భవము! వానివిషయమునఁ జాల మెలఁకువతోఁ బ్రవర్తింపవల యును! తెలఁ మకొన్నచో వాఁ డెంతపనియైనఁ జేయుఁగలఁడు! సార్వభౌమునికిఁ బ్రితివిషయమును నెఱిఁగించి యుండినచో బాగుగ నుండెడిది!

రామ—దీనిలో సార్వభౌముని మధ్యపెట్టుట యేమియున్నది! కేవలమును సామ్రాజ్యతే ను మాలోచించి మే మీవిధముగఁ జేయవలసివచ్చినది!

చెవ్వ—కాని యిదియంతయు నొక్క సారిగఁ దెలిసినచో సార్వభౌము లేమనుకొందురు! లోకు లందఱును నాగమనాయనింగారు కేవలమును రాజ్యలోభమువలనఁ బ్రవర్తించిరని యనుకొనరా?

రామ—మే మంతవఱకును వచ్చునని యనుకొనుట లేదు. పాండ్యుఁ డేదో విధముగ సంధికి దిగునని మాయాశ!

చెవ్వ—సరే! అట్లు జరిగినచో మంచిదే! మీయాశ కుఁగూడఁ గొంత యవకాశము లేకపోలేదు. ఇంతకును దైవ నిర్ణయ మెట్లున్నదో!

రామ—నీవుమాత్రము మిగుల జాగ్రత్తగ నుండవలయును. ఎప్పటి కప్పుడు నీ కిచ్చుటివిషయము లన్నియు నెఱిం గించుచుందును.

అని చెప్పి రామభద్రనాయకుఁ డొకనిట్టూర్పు విడచి పెట్టెను. ఎండ వేడిమి కొంచెము తగ్గినది. కాని వేడిగాలుపు లిప్పు డిప్పుడే వీచుట కారంభించినవి. చెవ్వప్పనాయకుఁ డా

యుద్యానవనమున నవతరించిన వసంతసౌందర్య మనలోకించుచు, నొకనిట్టూర్పు విడిచిపెట్టెను. ఆతనియెదుట నొకముంగిస తోఁక కదుపుచుఁ దొందరగఁ బరువెత్తి యాతోఁటలో మాయ మయ్యెను. పిచ్చుకలు కొన్ని యుద్యానదీర్ఘికల మెట్టులపైఁ గూర్చుండి దీర్ఘికోదకములచే దాహము తీర్చుకొనుచున్నవి. ఆకాశాంతమున నొకవినీలమేఘము మెల్లమెల్లగఁ బైకి లేచుటచే నొక పెద్దగాలిదుమారము రేఁగునేమో యను భయము గలుగుచుండెను. చూచుచుండఁగ నొకఝంఝామారుతము వీచెను. రామభద్రదేవప్పనాయకు లిరువురు నాహోరుగాలికి భయపడి భవనాభ్యంతరమునకుఁ బోయిరి.

౧౧

"నేను తమ కీయవలసిన ధనమంతయు నిచ్చివేయుటకు సిద్ధముగా నున్నాను. నారాజ్యము నాకు స్వాధీనము చేయింపు మని మనవి."

"ఇంతధన మంతయు నెచ్చట సముకూర్పఁ గలిగితిరి."

"దీనికొఱకై మాపూర్వుల యమూల్యమాణిక్యహారములన్నియు విక్రయింపవలసివచ్చినది అప్పటికిని ధనము చాల లేదు. తుదకు నాయమూల్యరత్నాంగుళీయకముగూడ నమ్మి

వేసితిని. ధనమంతయు సిద్ధముగ నున్నది. మీ సెలవైనచో నొకగడియలోఁ గోటలోనికిఁ దెప్పింపఁగలను."

"అయ్యో! ఈస్వల్ప ధనమునకై మీ రంత శ్రమపడుట యెందులకు? రాజ్యమునకు వచ్చిన తరువాతఁ గ్రమక్రమముగ నిచ్చివేయవచ్చును గదా!"

ఈసమాధానము చంద్రశేఖరపాండ్యునికిఁ జిత్రముగఁ గనఁబడెను. ఇంతకుఁబూర్వము చంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు నాగమనాయకునితో సంప్రతించినాఁడు. అప్పు డాతఁడు ఋణ మంతయుఁ బూర్తిగఁ దీర్చివేసినఁగాని రాజ్యము స్వాధీనము చేయుటకు వీలుపడ దన్నట్లు మాట్లాడినాఁడు. మఱి యిప్పు డీతీయతీయనిమాట లెందుకు? ఇంతకును నిందులో నేమి విష మున్నదో! అసలు నాగమనాయకుఁడు రాజ్యము స్వాధీనము చేయుదు నన్నప్పుడు మాటమాట్లాడకుండ మధురారాజ్యము స్వీకరింపవలసినది! చేతులు కాలినపిదప నాకులు పట్టుకొనిన నేమిలాభము! పాండ్యుఁడు కొంచెముసే పేమియు మాట్లాడకూరకుండి, నగమునగము సంకోచముతో నొకచిఱునవ్వు నవ్వి "మీసామనస్య మెట్టిదని నే నెఱుఁగుదును. కాని వ్యవహారములో నెప్పుడును నిష్కర్ష మంచిదని ధనము సిద్ధము చేసికొని వచ్చితిని." అనియెను.

దానిపై నాగమనాయకుఁడు కుడిచేతిబొటనవ్రేలితో నరసిన మీసములు మెల్లగ దువ్వుచు "సరే! పోనిండు! ధన మొట్లును సిద్ధము చేసికొనివచ్చితిరిగాన ధనాగారాధికారికి ధన

మఱియు నిచ్చి వారిదగ్గర ఋణవిమోచనపత్రమును గైకొనుఁడు!" అనియెను. చంద్రశేఖరపాండ్యుఁ డందులకు సంతసించి సాదరముగఁ "చిత్త మట్లే చేసెదను." అనియెను. అతరువాతఁ జంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు నాగమనాయకుఁడు తనకు మధుర యప్పగించువిషయమును నేమైనఁ జెప్పునేమోయని యెదురు చూచెను. కాని యాతఁ డావిషయ మేమియు నెత్తలేదు. నాగమనాయకుఁ డొక్కనిమిష మూరకుండి "మీ కిక్కడ గాడ్పులు చాలఁదక్కువ! మారాజధానిలో నీపాటి కీచెంప గాడ్పు లాచెంపకుఁ గొట్టుచుండును!" అనియెను. చంద్రశేఖర పాండ్యునినుదుటిపైఁ జిఱుచెమట లంకురించెను. అతఁ డొక నిట్టూర్పు విడిచి చిఱునగవుతో "యిదియంతయు మీచలువ!" యనియెను. కాని నాగమనాయకుని సంభాషణావైఖరివలన నాతని కరికాలిమంట నెత్తి కెక్కినది! అయినను నిది తగిన సమయము కాదని మాట్లాడ కూరకుండెను. ఒకటి రెండు నిమిషములవఱకును మరల నిరువురును మాట్లాడలేదు.

నాగమనాయకుఁడును జంద్రశేఖరపాండ్యుఁడును రాజభవనమునఁ బైయంతస్తుపై హంసాసనములపై నుపవిష్టులై యుండిరి. అప్పటి కప్పుడే సూర్యాస్తమయము కావచ్చుచుండెను. సమీపముననున్న వైగైనదినుండి యప్పు డప్పుడు చల్లని పిల్లతెమ్మెరలు వీచి ప్రాణములకు హాయిఁ గొలుపుచుండెను. దూరమున మీనాక్షీసుందరేశ్వరుల యాలయమునుండి ఘంటాధ్వనులును, శంఖారావములును వినవచ్చుచుండెను. వైగైనదీ

సైకతములపైఁ గూర్చుండి చల్లగాలి యనుభవించుచుండిన కొందఱు పౌరు లప్పుడే వెడలిపోసాగిరి. సాయంకాలారుణకాంతులలో వైగెనదీనీరము కరగిన మేలిమిబంగారువలెఁ గానవచ్చెను. అప్పుడే సుందరేశ్వరుని దేవాలయగోపురములపై నొకటి రెండు చిఱుదీపికలు మిలమిల లాడినవి.

చంద్రశేఖరుని కిఁకఁ గూర్చుండుట మిగులఁ గష్టమని పించెను. నాగమనాయకుఁ డీవిధముగ నేమియు మాట్లాడకుండుటవలన నాతఁ డింకఁ దన కేదో మూఁడనున్నదని గ్రహించెను! అయినను నిష్కర్షగ వ్యవహార మంతయుఁ దేల్చుకొనవలెనని నిశ్చయించెను. అందుచే నాతఁడు మెల్లగ హంసాసనము నుండి లేచి "మఱి నేను సెలవు తీసికొందునా? తమయాజ్ఞ ప్రకారము రేపటియుదయమే సువర్ణమంతయుఁ గోశాగారాధికారి కప్పగించెదను" అనియెను. నాగమనాయకుఁడుకూడ లేచి, నిలువఁబడి "అవును! అవును! అప్పుడే చీకటి పడుచున్నది! మీ రింక దయచేయుఁడు! కోశమునకు రేపే ధనమందవలయునను తొందర లేదు! మీ కెప్పుడు వీలుగ నున్నవప్పుడే పంపవచ్చును." అని యత్యాదరముగఁ బలికెను.

"ఎందుకు! ధనమంతయు సిద్ధముగ నున్నప్పు డీక నాలస్యము చేయుట నా కిష్టము లేదు! అన్నట్లు తమతో నే నొక విషయము విన్నవించవలయునని యనుకొనుచున్నాను."

"దాని కింత సంకోచ మెందులకు? అవశ్యము సెలవిందు! వెళ్ళునపుడుగాని! ఒకసారి యాసనముపైఁ గూర్చుండుడు!"

దానిపై నాగమనాయకుఁడును చంద్రశేఖరపాండ్యుఁడును మరలఁ గూర్చుండిరి. చంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు 'అబ్బే! ఏమియు లేదు! మీకు మరల శ్రమ యిచ్చినట్లున్నాను. నేను పట్టాభిషేకమునకు శుభముహూర్త మేర్పాటు చేయింపవలెనని చూచుచున్నాను. ఆవిషయము తమచెవిని బడవేసి మరలి పోవలయునని యనుకొన్నాను! అంతే!' అనెను. నాగమ నాయకుఁ డొకనిమిషమూగి, యెదురుగనున్న వైగైనదీవేదిక వైపునకుఁ జూచుచు 'దాని కేమి! మీరు ముహూర్తనిర్ణయము చేయింపవలయు ననుకొన్నచో నాయ డ్డేమున్నది! అవశ్యము ముహూర్తము పెట్టింపుఁడు!' అని పలికెను.

"అయిన నెప్పుడు ముహూర్త మేర్పాటు చేయింపుమని సెలవు?"

'దీనిలో నాకధికార మేమున్నది! సార్వభౌముని యనుజ్ఞపై మీ రెప్పుడైనను ముహూర్తనిర్ణయము చేయింప వచ్చును!'

ఈసమాధానము విన్నతరువాతఁ జంద్రశేఖరపాండ్యు నిపైఁ బిడుగు పడినట్లయ్యెను. నిజముగ నాలోచించినచో సార్వభౌముఁ డీయధికారము లన్నియు నాగమనాయకుని కిచ్చి నాఁడు. చంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు సార్వభౌముని దర్శించినపు డాతఁడు 'నాగమనాయకుఁడు వీరశేఖరచోళుని దరిమి నిన్ను నీరాజ్యమునఁ బ్రతిష్ఠించునని చెప్పినాఁడు! మఱి నాగమనా యకుఁ డీవిధముగ మాట్లాడుటలో నర్థ మేమున్నది! బహుశః

అతని కీవిషయమున నేదో దురాలోచన కలిగినది! సందేహము లేదు! అయినచో నాగమనాయకుఁడు మధురదుర్గము స్వాధీనము కాఁగానే యది తనకుఁ గైవసము చేయుదు నన్నాఁడే! అతఁ డట్లనుటలో నంతరార్థ మేమి? బహుశః ఆసమయమునఁ జంద్రశేఖరునికి రాజ్య మిచ్చినను నాతఁ డది స్వాధీనము చేసి కొనుస్థితిలో లేఁడని యట్లన్నాఁడేమో! ఏమయినను నాగమనాయకుఁ డేదో కుతంత్రము పన్నుచున్నాఁడు! ఏమియు సందేహము లేదు! అయినను చంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు సాధ్యమైనంతవఱకు సామోపాయమున నాగమనాయకుని హస్తములనుండి రాజ్యము గుంజుకొనవలయునని యోచించినాఁడు. అదియుఁ గాక, ఆతఁ డంతకంటెఁ జేయఁగలిగినదికూడ నేమున్నది! ఇప్పుడు తొందర పడినచో నేమియు లాభము లేదు! ఈవిధముగ నీయాలోచనలన్నియు నాతనిహృదయములో నొక కనుఱెప్పపాటులో గిఱ్ఱునఁ దిరిగిపోయినవి!

చంద్రశేఖరపాండ్యుఁ డొకటి రెండు నిమిషములు వైగైకేసి చూచుచున్నట్లుండి మరల నొక్కచిఱునవ్వు నవ్వి "శ్రీసార్వభౌములీవిషయమయిన సర్వాధికారములును మీపరము చేసినారుగదా! రాజధానినుండి తిరిగి వార్త వచ్చునప్పటి కెంత యాలస్య మగునో! రాజ్య మంతయుఁ బ్రశాంతముగ నున్నది! నాకు రాణువకగు ఖర్చు భరించుటకు శక్తి లేకుండ నున్నది! కావున నాపైఁ గరుణించి, నాప్రార్థన మన్నింపుఁడు! ఈఋణము తీర్పుట కెంతకష్ట మయినదో

తమరు గమనించియే యున్నారుగదా!" అనెను. నాగమనాయకునిముఖముపైఁ గొంచెము విసుగు కనఁబడెను. అతఁడొక నిమిషము బొమముడి విడిచి "దానికి నే నేమి చేయఁగలను! సార్వభౌముని యనుమతి లేకుండ నే నేమి చేయుటకును వీలు లేదు! అదియుఁగాక, ఈరాజ్యమున మీ కందఱును శత్రువులే! అట్టిసందర్భములోఁ జూచుచుఁ జూచుచు నీరాజ్యము మీ చేతిలో నెట్లు పెట్టఁగలము! ఇంతకును నేను సార్వభౌము లెట్లు నిర్ణయించిన నట్లాచరింపవలసినవాఁడను. అంతేగాని స్వతంత్రుఁడను గానుగదా! ఇంతకాలమును నోపిక పట్టినవారికి మఱి కొన్ని రోజు లోపిక పట్టినచో వ్యవహారము లన్నియుఁ బరిష్కార మయిపోవును! మీ రనవసరముగఁ దొందరపడినచో నే నేమి చేయఁగలను!" అని సమాధానము చెప్పెను.

పాండ్యుఁ డిఁక మాట్లాడిన లాభము లేదని గ్రహించి "సరే! పోనిండు! మరికొంతకాలము నిరీక్షింపవచ్చును. నేఁడో రేపో సార్వభౌములదగ్గఱనుండి యాజ్ఞ వచ్చినతరువాతనే శుభముహూర్తనిర్ణయము చేయవచ్చును!" అని చెప్పి నాగమనాయకునికి నమస్కరించి సెలవు తీసికొని వెడలిపోవుచుండెను. అంతలో నాగమనాయకునిముఖమునఁ జిఱునవ్వుదయించెను. ఆతఁడు 'మీవ్యవహారము తొందరగనే పరిష్కారము చేసెదను! కొంచె మోపిక పట్టుఁడు!" అని చెప్పుచు నాతనిని గొంత దూరము సాగనంపి కొంచెము చీఁకటిపడుట చూచి "చీఁకటి పడినది! మీకుఁ బల్లకీ పంపించెదను." అని పలికి యాతనిని

గర్భాగారదీపికావృతమగు తనపల్లకీపైఁ గూర్చుండఁబెట్టి సగౌరవముగఁ బంపివేసెను.

ఆ పిమ్మటఁ జంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు మఱల రెండు మూఁడుసారులు నాగమనాయకుని దర్శించి "సార్వభౌముని యనుమతి యైనదా?" అని ప్రశ్నించెడువాఁడు. నాగమనాయకుఁడు "ఏమోగాని, యింకను సమాధానము రాలేదు" అని పలికి యాతని నత్యంతగౌరవముతో సాగ నంపుచుండెడువాఁడు. పాండ్యుఁడు తుదకుఁ గొందఱు మధ్యవర్తులనుగూడ నాగమనాయకునికడకుఁ బంపించెను. వారు తిరిగివచ్చి "మీరు యావజ్జీవమును మర్యాదగఁ గాలక్షేపము చేసికొనుటకుఁ దగిన యవకాశము కల్పించుటకు వారు సిద్ధముగా నున్నట్లు మాట్లాడుచున్నారు. అంతే! ఇఁక రాజ్యమువిషయ మెత్తినచో సార్వభౌమునియనుమతి కావలయు ననుచున్నారు." అని చెప్పిరి! ఆమాటలు వినునరికి పాండ్యునిహృదయములోని రక్తమంతయు నొకసారిగఁ గన్నుల కెక్కెను! అతఁడు క్రింది పెదవి పైపంటి కొనతో నొక్కిపట్టి "నాగమనాయకుఁడు నాకు భరణ మిచ్చెద నన్నాఁడే మిఁక సరే!" యనెను. ఆతరువాతఁ బాండ్యుఁడుగాని, యాతనిమధ్యవర్తులుగాని మఱినాగమనాయకుని దర్శింపలేదని వేఱుగ వ్రాయ నక్కఱలేదు!

౧౨

నాగమనాయకునిపరిపాలనమునఁ బాండ్యరాజ్య మంతయు నిష్కంటక మయ్యెను. పాళయగాం డ్రందఱును గ్రమక్రమముగ నీక్రొత్తప్రభువు ననుగ్రహము సంపాదింపఁ బ్రయత్నింపసాగిరి. పౌరులలోఁ దగవారు లందఱును నేదో విధముగ నాగమచంద్రశేఖరులకు సంధిఁ గూర్ప యత్నించిరి. పాండ్యుని పైఖరినిబట్టి "యాతఁడు నాగమనాయకుని కనువర్తిగ నుండి సుఖముగఁ గాలక్షేపము చేయు" నని యెల్లరును విశ్వసించిరి. కాని కొందఱు విజ్ఞులగు పౌరులుమాత్రము చంద్రశేఖరుని విశ్వసించుటకు వీలు లేదని వాదించిరి. చివరి కీవిజ్ఞులు చెప్పిన మాటలే నిజమైనవి! పాండ్యుఁ డొక్కసారిగ సకుటుంబముగ మాయమై పోయెను! ఎవరికిని నాతనిజాడ తెలియలేదు!

నాగమనాయకుని కీవార్త తెలియఁగనే కూర్చున్న సింహాసనమునుండి కస్సుమని లేచి నిలువఁబడెను! ఆసమయమున నాతని సమీపించుటకుఁగూడ నెవరికిని సాహసము గలుగ లేదు! వెంటనే యాతఁడు నలుదిక్కులకును వందలకొలఁది యాశ్వికలను బంపి చంద్రశేఖరపాండ్యుని సజీవముగఁ బట్టి తేవలయునని యాజ్ఞాపించెను. ఆతనికిఁ జంద్రశేఖరుఁడు మరల విద్యానగరమునకుఁ బోయియుండునని గట్టిగ ననుమానము గలిగెను. అందువలన నాతఁడు విద్యానగరమునకుఁ బోవురాజమార్గము లన్నియు సైనికులచే నరికట్టించెను. గూఢచారులను

బంధి పాండ్యరాజ్యమున నున్నపల్లెలను, బట్టణములను వెద కించెను! కాని యెచ్చటను కాంచనవ్యాసిజాడగాని, పాండ్యుని కుటుంబముజాడగాని లభింపలేదు! పాండ్యుఁడు సకుటుంబముగాఁ బరారియైనప్పటినుండియు నాగమనాయకునికి సరిగ నిద్ర పట్టుట మానివేసెను!

అర్ధరాత్రి దాఁటినది. నాగమనాయకుఁడు శయనాగారమున నొంటరిగ నటునిటుఁ బచారు చేయుచుండెను. ఎదురుగ రక్తవర్ణాకృతిగనున్న కాంచనపాత్రమున నొకచిఱుదీపిక వెలుఁగుచున్నది. అది మందువెలుఁగి యగుటచే నాగమనాయకుఁడు పైయంతస్తునందున్న యొకపటకుటీరమున నమర్చిన మృదులతల్పముపైఁ బరుండెను. కాని యెంతసేపటికిని నాతని కొకక్షణమైనఁ గన్ను మూఁత బట్టలేదు! అప్రయత్నముగ నాతఁడు తల్పము వీడి క్రిందికిదిగి యటునిటుఁ బచారుచేయసాగెను. క్రమక్రమముగ నాతఁడు వడివడిగ నటునిటుఁ బచారుచేయ మొదలిడెను. భోజనానంతర మాతనికిఁ జంద్రశేఖరపాండ్యుఁడు సకుటుంబముగ విద్యానగరము పాఱిపోయినట్లు తెలిసినది! ఆతఁ డావార్త తెచ్చిన గూఢచారునిపై కోపకయారగడియవఱకును నట్లే చూచుచు నిలువఁబడెను! ఆతని కప్పటినుండియు మనసు మనస్సులో లేదు!

నాగమనాయకుని హృదయమున ననేకాలోచనావరంపరలు బయలుదేఱుచుండెను! అతఁడు దుర్మార్గుఁడని యనుట కెవ్వరును సాహసింపరు! పైఁగ నాతఁడు పరమశివభక్తుఁడు!

పాండ్యరాజ్యాధికారము వహించినప్పటినుండియు, నాతఁడు శ్రీమీనాక్షీసుందరేశ్వరా దేవాలయములకుఁ జేసిన దానము లకు మితి లేదు! పాండ్యమున నాతని ధర్మకార్యాసక్తి ప్రశంసింపనివారు లేరనుట యతిశయోక్తి కాదు! ఉత్సవసమయముల యందాతఁడు స్వయముగ వచ్చి శ్రీసుందరేశ్వరుని పల్లకీ మోయుచుండును! కాని యర్చకులును, సామంతులును, బలవంతముగ నాతనిచేతిసున్న యాపల్లకీకాదండము లాగుకొనుచుందురు! ఆతనికిఁ బాండ్యుఁడు విద్యానగరమునకుఁ బాఱిపోయెనని తెలిసినప్పటినుండియు వాని నొక్కచూపుతో దహించునంత క్రోధము వచ్చెను!

పాండ్యుఁడంతటి రినాన్యముగ విద్యానగరమునకుఁ బాఱిపోయి, తలదాఁచుకొనవలసినంత యవసర మేమివచ్చినది! ఆతఁడు ప్రత్యేకముగఁ బాండ్యునికిఁ జేసిన యపకార మేమున్నది! ఆతఁడు నిశ్చయముగఁ బాండ్యుని శత్రువులను పాత మార్చినాఁడు! అపైఁ బాండ్యుని ప్రార్థనముపై మధురలో సుమారొక మాసములరోజులవరకును నుండి పాండ్యుని పాళయగాండ్ర నందఱిని బాహాశాంతుల నొనర్చినాఁడు! చంద్రశేఖరుఁడు వీరశేఖరు నోడించిన తరువాతఁగూడఁ దనకు రాజ్యమక్కఱలేదనియుఁ దనకు మర్యాదగఁ గాలక్షేపము చేసికొనుటకుఁ దగిన యేర్పాటు చేయించినఁ జాలుననియు, ననేకసారు లన్నాఁడు! ఆతనికి ధనదారిద్ర్యము కలిగినపుడు నాగమనాయకుఁ డడ్డుపడనిచో నింక దిక్కేమున్నది! మాటవరుసకు,

సార్వభౌములు పాండ్యునికి మథురారాజ్య మిప్పింతుమని యన్నారనియే యనుకొందము! ఆసమయమున నాయన యా విధముగఁ జెప్పక మఱియొక విధముగ నెట్లు చెప్పఁగలరు? ఆవిధముగఁ జెప్పుట కేవలము రాజనీతియే! పోనీ! ఒకవేళ నాయన త్రికరణశుద్ధిగఁ బాండ్యునికి రాజ్యమిప్పింప వలయు నని తలఁచినారనియే యనుకొందము! సార్వభౌముని కీపాండ్య రాజ్యకల్లోల మంతయు నేమి తెలియును? ఇప్పటి సంగతి సందర్భములు తెలిసిన వారెవ్వరైనఁ బాండ్యునికిఁ దిరిగి రాజ్య మిప్పించుట కంగీకరింతురా? ఇట్టిస్థితిలో చివర మరునాఁడె దానిని చేతిలోని రాజ్యమెవరో యొకరు లాగుకొనిపోవరా? ఇంత శ్రమపడి చోళులతో వైరమునకుఁగూడ వెనుదీయకుండ, నీపాండ్యరాజ్యము స్వాధీనము చేసికొనుట, కేవలము ప్రజా సంక్షోభము తెచ్చిపెట్టుట కొఱకేనా? పాండ్యరాజ్యము పరా ధీనమయినచో సామ్రాజ్యపుఁ బునాదులు నిలుచుట కేమైన నవకాశమున్నదా?

పాండ్యుఁ డన్నఁ బాళయగాండ్ర కెవ్వరికిని సరిపడదే! అసలు, వారందరిని నయమువలనచే వీరశేఖరునకు రహస్యముగ సహాయముచేసి, యాతనిని రాజ్యమునుండి లేకుండ వెడలిపోయిన విష యమెవ్వరెఱుఁగరు? ఇన్ని జరిగినను గూడఁ బాండ్యుని కింకను బుద్ధి రాదే! ఎంతసేపును "రాజ్యము ప్రశాంతముగా నున్నది! ఇఁక నొకరి పేక్ష్య మక్కఱలేకుండ స్వతంత్రముగఁ బరిపాలించు

కొనవచ్చును!" అను నీయుబలాటమేగాని, యిందులోని కష్టనిష్ఠురము లేమియుఁ దెలియవే! గోరుచుట్టుపై రోఁకటిపోటువలె, నీతని రాజ్యార్హతవిషయమున వివాదముఁకూడ నొకటి వచ్చిపడినదిగదా! ఒకవేళ నీతఁడు రాజ్యముచేయఁ బ్రారంభించినచో నిఁకఁ జోళు లీతనికి నిద్రపట్టనిత్తురా? ఈసందర్భములోఁ జంద్రశేఖరుఁడు, తనకు మర్యాదాభంగము కలుగకుండ నేర్పాటు గావింపఁబడినపు డది యనుభవించుచు సుఖముగ నెందు కుండఁగూడదు? సార్వభౌమునితో నాగమనాయకునిపై చాడీలు చెప్పినంతమాత్రమున నాయన యవి యన్నియు విశ్వసించునా? ఇంతకును నాగమనాయకుఁడు సార్వభౌముని మభ్యపెట్టిన దేమున్నది? చక్రవర్తి నాగమనాయకునిసంగతి యెఱుఁగరా!

చంద్రశేఖరుఁ డింత హఠాత్తుగఁ బాఱిపోవలసిన యావసర మేమి వచ్చినది! నిజముగ నాగమనాయకుఁ డాతని కపకారము చేయఁదలఁచిన నడ్డుకొనఁగలవా రెవ్వరైన నున్నారా? అయినచో నెందుల కీరహస్యపలాయనము! ఇంతకును చక్రవర్తికిని మహామాత్యునికిని నీవిషయమును దెలియనీయకుండ దాఁచివేసిన దేమున్నది? తాను మధురలో నల్లకల్లోలము లడఁచుట కింతకాల ముండవలసివచ్చినదని మహామాత్యునికిఁ దెలియఁ బఱచినాఁడే! సరే! పాండ్యుఁడు తాను చేసినదానికంతటికిని ప్రతిఫల మనుభవించితీఱును! ఎంత జిత్తులమాఱి

తనము! ఈ మాత్రపుఁ దెలివి మఱియెవ్వరికిని లేదనుకొన్నాఁడు కాఁబోలును!

నాగమనాయకుని హృదయమున నా యర్ధరాత్రమునఁ బాండ్యరాజ్యవివాదమునకు సంబంధించిన సమస్తవిషయములును, బూర్తిగ నవలోకితము లయ్యెను. అతఁడు చర్చించిన విషయములతో మరల మరలఁ జర్చింప మొదలుపెట్టెను. అప్పటికిఁ దెల్లవాఱుజాము సమీపించెను. మధురా పట్టణమున నచ్చటచ్చటఁ గుక్కలు మొఱుగుధ్వని యస్పష్టముగ వినవచ్చుచుండెను. ఒకగబ్బిలము ఆతనిశిరోభాగమునుండి యెగిరిపోయినది! దూరమున వైగైనదీతీరమునుండి యస్పష్టముగ మండుచున్న చితాగ్నిజ్వాలలు కానవచ్చుచున్నవి! ఆవెలుఁగులలో నప్పుడప్పుడటునిటు దోఁక లాడించుచుఁ బోవుచున్న నక్కలు కూడఁ గానవచ్చుచున్నవి! చూచుచుండఁగ నాతనికనుల యెదుట నొకనక్షత్రము రాలి క్రిందఁబడెను! నల్లని కారుచీఁకటి వెనుకనుండి యాతనియొడలు నాకుచున్నట్లు తోఁచెను. నాగమనాయకునికన్నులు బరువెక్కెను. ఆతఁడు తల్పమున మేను వాల్చి, కొంతసేపు నక్షత్రములవైపు శూన్యదృష్టితో నవలోకించుచు మేలుకొనియుండెను. ఆపిమ్మట దుస్స్వప్ననివారణమునకై రామాదివీరులను ధ్యానించుచు నటునిటు దొర్లుచుఁ గొంతసేపటికి కల్లట్లో నిద్రపోయెను. జమ్ముమను కీచురాళ్ళ మ్రోత యను మహాశ్రుతిలోఁ బ్రాపంచిక నినాదము

లన్నియు, మంద్రాతిమంద్రమగు నేదో రాగాలాపనమువలె
వినిపించినవి.

౧౩

ఈవేళసాయంత్రము మీనాంబిక చేసికొను నలంకరణమున కంతు కనఁబడ లేదు! అస లీమధ్య నామె క్షణక్షణమును నతినూత్నాలంకారములతో నలంకరించుకొనుచున్నది! ఆచీర గాదని మఱియొక చీర! ఆతాటంకములు కావని మరియొకవిధమగు తాటంకములు! ఆమంజీరములు కావని మఱియొక మంజీరములు! ఆమంజీరములతో నొకటి రెండడుగులు వైచి "అబ్బే! వీనిచిఱుమువ్వ లోటిపలుకు పలుకుచున్నవి! ఇవి బాగుగ లేవు!" అని మఱియొక యందెలజంట కాలికిఁ బెట్టుకొన్నది! ఆపిమ్మట నామె వీణెను చేతఁ బట్టుకొని తంత్రులు శ్రుతి చేయ నారంభించినది! కాని యీనాఁ డెంత సేపటికిని శ్రుతి కుదుర లేదు! ఆమె "పాముతీఁగలు పాఁతపడి పోయినవి!" అని విసుగుకొనెను! తరువాతఁ గొంతసేపటి కెట్లో శ్రుతులన్నియు సరియయినవి. ఆమె మెల్లగ వీణ వాయింప మొదలుపెట్టినది. ఇంతలో నామె చెలికత్తె మూర్తమాంబ లోపలికి వచ్చి కన్నులు పెద్దవి చేసి "మీనా! మీబావ వచ్చి

నారు!" అన్నది. మీనాంబిక వీణ వాయించుట యాపి యామెకేసి చూచి "నిజమే!" అని ప్రశ్నించెను.

"నిజమే నే!"

"ఉత్తది!"

"కాదే! నిజముగ వచ్చినారే!"

మీనాంబిక కపోలములపై లజ్జారేఖలును గన్నులపైఁ గ్రోధరేఖలును నొక్కసారిగ నృత్యము చేసినవి! ఆమె చటుక్కున "అయినచో నే మందువు?" అనియెను. మూర్తమాంబ "పోనీ! నాకేమి! ఇదిగో! నిన్నుఁ దీసికొనిపోవుటకు మీయయ్యగారే వచ్చుచున్నారు లే!" అని తటాలున లోపలికిఁ బోయెను. మీనాంబికకు విశ్వనాథనాయకుఁడు నిజముగ వచ్చెనేమో యని కొంచె మనుమానము గలిగినది! మూర్తమాంబ వెళ్లిన తరువాత నామెమన స్సుండఁబట్టలేక వీణియ క్రిందఁబెట్టి యొకసారి గుమ్మమువఱకును బోయి చావడిలో నెవ్వరైన నున్నారేమో యని తొంగితొంగి చూచినది! వెంటనే తలుపువెనుక దాఁగిన మూర్తమ్మ మీనాంబిక వెనుకనుండి పకపక నవ్వసాగినది! మీనాంబిక యామెను బట్టుకొని గిద్దెమునూని యింకను ట్లొక మొట్టికాయ మొట్టవలయునని చూచినది! కాని యామె చెంగున దాఁటి మీనాంబికకు దొరకకుండఁ దప్పించుకొని పాఱిపోయినది! మీనాంబిక కొంతదూర మామెవెంటఁ బరువెత్తినది! కాని యామె దొరకకుండఁ దప్పించుకొని పాఱి

పోవుచు నామెను జూచి విరగఁబడి నవ్వసాగినది! మీనాంబిక యింకఁ బరువెత్తలేక, రోజుకొనుచు నామెకేసి తిరిగి చూచి "సరేలే! యింక నెవ్వడును నాచేతికి దొరకవా?" అనెను.

మీనాంబిక చెదరిన యలంకారములును, ముంగురులును యథాప్రకారముగ సవరించుకొని మరల వచ్చి కూర్చుండి వీణ వాయింప మొదలుపెట్టెను. అప్పటి కప్పుడే బాగుగఁ జీకటి పడినది. దాసి సూర్యాస్తమానము కాఁగానే మీనాంబికదగ్గఱ నొకదీప ముంచిపోయెను. సూర్య కాంతి యున్నంతవఱకును నాదీపము లేనట్లే కనఁబడెను. కాని క్రమ క్రమముగ దానిప్రకాశ మెక్కువయ్యెను. మూర్తమాంబ వెనుకఁ బరువెత్తుటచే నలసిన యామెముఖమున ముకుళించిన ప్రసన్నభావము మరల వికసింపసాగినది! ఆమె నేఁడు జయదేవుని యష్టపదులలో "యామిహే! క మిహ శరణం!" అను గీతము పాడుచున్నది. తదియుచంద్రుఁడాభవనోద్యానమునఁ జెట్లకొమ్మలవెనుకనుండి తొంగి, తొంగి చూచుచు నాపాట వినుచుండెను. భవన మంతయు దీపకాంతులతోఁ దళతళలాడుచుండెను. క్రమముగా వేంకటాంబయు మూర్తమాంబయు గూడ నచ్చటికి వచ్చి యామెగానము వినసాగిరి. ఇంటనున్న యొకరిద్దఱు దాసీలుగూడ నచ్చటి కరుదెంచి ద్వారముల కవ్వల నిలుచుండి యాగానామృతము గ్రోల సాగిరి.

ఇంతలో విశ్వనాథనాయకుఁడు మెల్లగ లోని కరుదెంచి యచ్చటనున్న యొక మయూరాసనముపైఁ గూరుచుండెను. వీథిలో నున్నప్పుడే యావీణావాద్య మాతనికి వినిపించెను. అతఁడు చావడిలోనికి వచ్చి చూచునరి కందఱును నాప్రక్క-నున్నగదిలోఁ గూరుచుండి గానతన్మయతలో మునిఁగిపోయి యుండిరి. అతనికిఁ దనమూలమున వారి కానందభంగము గలుగుట యిష్టము లేకపోయెను. అకారణమున నాతఁడు వారికిఁ గనఁబడకుండునట్లు కూర్చుండెను. దీపపువెలుతురులో నాతని కాలోపలఁ గూర్చున్నవా రందఱును సుస్పష్టముగఁ గానవచ్చుచుండిరి దీపికాకాంతిలో సముజ్జ్వలశోభలతో వెలుఁగొందుచున్న మీనాంబికముఖములో నాతని కీనాఁ డొక యలౌకికమగు దివ్యసౌందర్యము గోచరించెను. ఇన్నాళ్ళనుండియు నాతని కింతసౌందర్య మెప్పుడును గోచరింపలేదు! ఆమె మృదులాంగుళులు రెండును ద్వరితగమనముతో నటునిటుఁ బరువెత్తుచు నృత్యము చేయుచుండెను. ఆమెశరీరకాంతి వీణపైఁ బ్రసరించుటచే నదియంతయు స్వర్ణమయమయినట్లుండెను. విశ్వనాథుఁ డాసంగీతము వినుచు నర్ధనిమీలితనేత్రములతో నటులే కూర్చుండియుండెను. అతనికి వీణపై బంగారు సంగీతతరంగము లుప్పొంగుచున్నట్లు కనఁబడెను. తరువాతఁ గ్రమక్రమముగ బాహ్యపదార్థజాల మంతయు నొక మధుర సంగీతసముద్రములోఁ గరఁగిపోయినది! ఆసమయమున నాతని హృదయమున వీణాస్వరములు తక్క నితర మిగిలిన బాహ్య

పదార్థజాల మంతయు నదృశ్యమై హృదయాంతరమున విలీనమై పోయినటు లుండెను.

మీనాంబిక "యామి హే! కమిహా శరణం!" అను చరణ మెంతో మనోహరముగఁ బాడెను. ఆచరణము పాడుచున్నప్పు డామెకనుఁగొలుకులనుండి యొకటి రెండు కన్నీటి బిందువులు నేలపైఁ బడెను. వేంకటాంబిక యది యామెభక్త్యుద్రేక మనుకొని యెంతయు నాశ్చర్యపడెను. మూర్తాంబిక యది చూచి కపోలము లెఱ్ఱపడునట్లు సిగ్గుపడి తల వంచుకొనెను. అటుపిమ్మట మీనాంబిక వల్లకీవాద్య మూసివేసెను. ఆమె మెల్లగ వల్లకీవాద్యము ముగించునప్పుడు విశ్వనాథుని కనుల యెదుటనున్న బాహ్యప్రపంచ మంతయు, మరల మూర్తిమంత మగుచున్నట్లు గానిపించెను. సంగీతాంతమున నాతఁ డొకనిట్టూర్పు విడిచి లేచి నిలుచుండెను.

అంతలో గుమ్మముదాఁటి యివతలికి వచ్చిన మూర్తమాంబ యాతనిఁ జూచి, లోపలికిఁ బరువెత్తెను! వేంకటాంబ వెంటనే గుమ్మము దాఁటివచ్చి యాతనిపై పొకక్షణకాలము చూచి యిట్లనెను.

"నీ వెంతసేపైనది వచ్చి?"

"అబ్బే! ఎంతో సేపు కాలేదు!"

"మే మెవ్వరమును జూడనే లేదు!"

"అవును. మీ రందఱును దన్మయులై యానందించుచున్నారు!"

"నీవు సాయంకాల మెంతసేపటికిని రాకపోవుటచే నిఁక నీవేళకు రా వనుకొన్నాము."

"అవును! అసలు నే నీవేళ నిచ్చటికి రావలయునని యనుకొనలేదు. కాని మధురనుండి యొకకబురు వచ్చుటచే నిచ్చటికి వచ్చినాను."

"అటులనా? అందఱును క్షేమముగ నున్నారా!"

"ఆఁ! క్షేమముగనే యున్నారు! మధురలో మానాయనగారు (శ్రీ మీనాక్షీసుందరేశ్వరులకు మాసశివరాత్రి) మహోత్సవము చేయించుచున్నారఁట! రామభద్రయ్యమామయ్యగారు నన్ను మీయిరువురిని, మాయమ్మగారిని వెంటఁ బెట్టుకొని ర మ్మన్నారు! ... కాని విద్యానగరము విడిచి నే నెట్లు రాఁగలను! నా కీయధికారము వచ్చినప్పటినుండియుఁ దిన్నగ నూపిరి పీల్చుకొనుటకుఁగూడ వీలు లేకుండ నున్నది!"

"ఇన్నాళ్ళనుండియు వారిదగ్గఱనుండి కబు రేమియుఁ దెలిసినది కాదు! క్రిందటికమ్మ వచ్చి యప్పుడే యొకమాసము రోజులు కావచ్చినది! ఒకరాతచేఁ గొంచెము కబురుగూడఁ బంపించుటకు వీలు లేకపోయినదా? వారి కిల్లు కదలినచో నిఁక యింటిమాటే జ్ఞాపక ముండదు!"

"అవు నవును! మహామంత్రులుగూడ నీవిషయమునఁ గొంతకళవళపడినారు! మానాయనగారిదగ్గఱనుండి యెంతసే పుడు "మే మిచ్చటయుల్లకల్లోలము లడఁచుట కింకను గొంత కాల ముండక తప్పదు" అనియే సమాధానము వచ్చుచున్న

దఁట! "కోట స్వాధీన మయినతరువాతఁగూడ నింత యాలస్య మెందుల" కని వారిప్రశ్న. అక్కడ వ్యవహారము లెటులున్నవో యెవరు చెప్పఁగలరు? నాకుఁగూడ వారిదగ్గఱనుండి లేఖ యేమియు రాలేదు. మేమందఱమును గొన్నిరోజు లెంతో కంగారు పడినాము."

"పోనీ! అందఱును క్షేమముగ నున్నా రనుమాట తెలిసినది! అదియే పదివేలు! మఱి నీవు రాఁకపోయినచో మే మెట్లు పోఁగలము!"

"ఏమియు భయము లేదు! నేను మీరు తలపూవు వాడకుండ మధురఁ జేరుకొను నేర్పాటు లన్నియుఁ గావించెదను!"

"మే మెప్పుడు బయలుదేఱ వలయును."

"రేపు సోమవారమే మాసశివరాత్రి కావున మీరు తెల్లవారుజాముననే బయలుదేఱవలయును. మధుర చేరుట కంత తొందరగఁ బోయినను ప్రథమపక్షము నాలుగైదుదినము లైనఁ బట్టును గదా!"

"నీ వెటులైనను బోయి చక్రవర్తియనుమతి తీసికొని మధుర వచ్చినచో బాగుండును! రాయలు నీవు మధురవచ్చుట కంగీకరింపరా?"

"అస లీవిషయమున వారిని దర్శించుటకే భయముగా నున్నది! ఇంత కార్యభారము నాపైఁ బెట్టినతరువాత నే నేమొగము పెట్టుకొని వారిని సెల విప్పింపవలసినదని కోరఁ

గలను! ఈవిషయములోమాత్రము మీరు నన్ను మొగ మోట పెట్టవలదు!"

"సరే! నీ పటులను చూన్నప్పు డేక నే నేమి చెప్పఁ గలను! అప్పుడప్పుడు మీ క్షేమసమాచారములు తెలియఁబఱచుచుండుము! ఇఁక మీయమ్మగారితోఁ జెప్పి వెళ్ళుట కవకాశము లేదు! ఆమెతో మేము నిలుచున్నపాటున మధుర వెళ్ళవలసి వచ్చినదని చెప్పుము."

"అట్లే!"

విశ్వనాథుఁడు బాగుగఁ జీఁకటి పడినదని తొందరగ బయలుదేఱి యింటికిఁ బోవలయునని తలఁచి వేంకటాంబతోఁ జెప్పి బయలుదేఱఁ బోయెను. కాని యామె "ఒక్కనిమిష మాగుము! నాయనా! మీనాంబిక స్వహస్తముతో విరజాజిపూలదండ గుచ్చినది. పాపము! నీవు సామాన్యముగా వచ్చువేళకు రాలేదని యెంతో చిన్నబుచ్చుకొన్నది. అది తీసికొని వెళ్ళుదువుగాని!" అని చెప్పి "అంబికా! దండ తీసికొనిరా! అమ్మా! మీబావ కిత్తువుగాని!" అని పలికెను. ఆమాట విన్న మీనాంబిక సిగ్గుపడి, తల వంచుకొని నిలుచున్నచోటనే నిలుచుండిపోయెను. కాని మూర్తమ్మ యామెను నిలుచుండనీయలేదు! ఆమె చేయి పట్టుకొని బలవంతముగాఁ జావడిలోనికీడ్చుకొనిపోయినది! వేంకటాంబ "గుచ్చినదండ మీబావ కిచ్చుట కంత సిగ్గెందుకు! తల్లీ!" యనెను. మీనాంబిక యెట్లెట్లో విరజాజిదండ విశ్వనాథుని కిచ్చెను. విశ్వనాథుఁ డా

దండకై దోసిలి యొగ్గి యతిథి భక్తితో స్వీకరించువానివలె నిలువఁబడెను. వేంకటాంబిక యాతనికొంటెతనము చూచి లోలోపల నవ్వుకొనెను. విశ్వనాథుఁడావిరజాజిదండ తీసికొనఁగనే యూర్తమాంబ ముసిముసినవ్వులు నవ్వుచు మీనాంబికకేసి చూచి 'యిఁక తమపని యయిపోయినది! తమరు వెళ్ళవచ్చును' అనియెను. ఆమాటపై మీనాంబిక ముగ్ధాననము పద్మరాగమువలె నెఱ్ఱపడెను. ఆమె చెలికత్తెపై సొకటి రెండు చులుకుచూపులు చూచి "చాలుఁలే! నేర్చితివి!" అని పలికి చివాలున లోపలికిఁ బోయెను. విశ్వనాథనాయకుఁడామెవైపు చూచి యొకచిఱునవ్వు నవ్వి పెన్నిధానమువలె నావిరజాజిదండ చేతఁగైకొని వేంకటాంబకడ సెలవు తీసికొని వీధిలోనికి వెడలిపోయెను.

౧౪

విశ్వనాథుఁడు స్వభవనమునకు వచ్చి యుష్ణోదకస్నానము చేసి, తల్లి యాప్యాయముగ వడ్డించుచుండ నగము నగము పరధ్యానముతో భోజనము ముగించెను. తల్లి యాతని పరధ్యానము చూచి యచ్చెరు వందెను. ఆమె సామాన్యముగ సాయంత్రము భోజనమువేళ నాతనిని "నాయనా!

మధురనుండి వర్తకూన మేష్టైన వచ్చినదా?" అని యడుగు చుండును. ఈరోజునఁగూడ నామె యటులే ప్రశ్నించెను. అతఁ డామెకు నాగమనాయకునిక్షేమ మెఱిఁగించి, వేంకటాంబ యామెతోఁ జెప్పుమన్న విషయము చెప్పెను. ఆమె యది విని రెండునిమిషము వఱకును దెల్లఁబోయి మెల్లగ నిట్లనెను.

"అంత నిలుచున్నపాటున వెళ్ళవలసిన పని యేమి వచ్చినది నాయనా!"

"అక్కడ బాబయ్యగారు, మీనాక్షీసుందరేశ్వరులకు మాసశివరాత్రిమహోత్సవము చేయించుచున్నారట! రామభద్రముమామయ్యగారు నన్ను వారికుటుంబమును, నిన్నును దీసికొని రమ్మని కబురు పంపించినారు. ఇంతసేపటినుండియుఁ బరాకుపడి యీమాట చెప్పుట మఱచినాను. రేపు తెల్లవారు జాముననే ప్రయాణము! నేను వచ్చుటకు వీలు లేదుగదా! అందుచేత మనపిన్నిగారియబ్బాయికిఁ గొంతసైన్య మిచ్చి మీతోఁ బంపించెదను. అతఁడు మిమ్ములను సురక్షితముగ మధుర తీసికొనిపోవును!"

విశ్వనాథునితల్లికి దైవభక్తి యెక్కువ! సంవత్సరమున కొకటిమాసము లామె తీర్థయాత్రలు సేవించుచుండును! ఈ ప్రయాణములో నామె దక్షిణదేశపుణ్యతీర్థము లన్నియు సేవింపవచ్చునని తలఁచెను. ఆయుత్సాహమువలనఁ బ్రయాణ సమయమువఱకును నామెకు నిద్రయే పట్టలేదు! విశ్వనాథ

నాయకుఁడు తెల్లవాఱుజామున లేచి తల్లిని, వేంకటాంబా మీనాంబికలను బ్రయాణము చేయించి, విద్యానగరదుర్గము దాటువఱకును సాగనంపెను. అపిమ్మట నయిదాఱురోజులు గడచిపోయెను. నాగమనాయకునిభవనమున నిప్పుడు విశ్వనాథ నాయకుఁ డొక్కఁడే నివసించుచుండెను. భోజనమునకుమాత్రి మాత్రము తనకినతల్లిగారియింటికిఁ బోయి వచ్చుచుండెను.

రాత్రి యాతఁడు భోజనము చేసి పైయంతస్తుపైఁ బరుండెను. ఇంట నొకరిద్దఱు సేవకులు తక్క నింకెవరును లేకపోవుటచే భవన మంతయు నిశ్శబ్దముగా నుండెను. దాసి యూర్ధ్వ స్తమానము కాఁగానే పైయంతస్తుపై శయ్య యమర్చి యొక చిన్నదీపిక వెలిగించి వెడలిపోయెను. విద్యానగరకోలాహల మాతనిచెవులలో వఱద వచ్చిన యొక మహానదీప్రవాహపు ధ్వనివలె వినఁబడసాగెను. ఆతనిచుట్టును మనోహరములగు ప్రాసాదములును, దేవాలయములును దీపికాలంకృతములై కన్నులపండువు చేయుచుండెను. కొన్నిసౌధములనుండి మధుర మధురములగు వీణావేణుమృదంగధ్వనులు వినవచ్చుచున్నవి. అచ్చటచ్చటఁ బట్టణమధ్యమునను్న యుద్యానవనములలోఁ దలక్రిందులు పక్షులు తెపతెప తెక్కలాడించుచుఁ గీచుకీచు మనుచున్న ధ్వనులు వినఁబడుచున్నవి.

క్రమక్రమముగా నర్ధరాత్రి కావచ్చెను. ఆతనిచెవులలో వినఁబడుచున్న యామానవసముద్రఘోష క్రమక్రమముగా సన్నగిలసాగెను. ఇంతవఱకును నాకాశమున వాయు

ప్రసారము లేదనియే చెప్పవచ్చును. కాని యిప్పుడు పిల్ల గాలులు నిట్టూర్పులు బయలుదేఱునటులు మెల్లమెల్లగ వీవఁ దొడఁగెను. దేవాలయగోపురముపైఁ బెట్టిన ప్రమిదలలోని నూనె యయిపోవుటచే నందున్న దీపికలు సన్నగిల్లి యొక టొకటిగఁ గొండయెక్కఁ జొచ్చెను. దూరమున నప్పు డప్పుడు రాయలయశ్వశాలనుండి యొకటి రెండు సకిలింతలు వినఁ బడెను. నాగమనాయకుని భవనోద్యానమునఁ బరిమళము లపహరించిన యొకటి రెండుమలయమారుతతరంగములు విశ్వ నాథునియొడలు పులకరింపఁజేసెను.

ఆపరిమళ మాఘ్రాణింపఁగనే విశ్వనాథునికి మీనాం బిక యిచ్చిన విరజాజిపూదండ జ్ఞాపకము వచ్చెను. అది యిప్పుడు పూర్తిగ వాడిపోయినది. అయినను నాతఁ డొకసారి తనమెడలోనున్న యాదండ తీసి చేత నందుకొని దీపము వెలు తురులో కనుఱెప్ప వేయకుండ దానివైపు చూచుచుఁ గూరు చుండెను. ఆతని కొక్కమాఱుగ నామె మొదట నాదండ యిచ్చినప్పు డాఘ్రాణించిన పరిమళమంతయు ననుభవించిన ట్లయ్యెను. ఆదండలోని ప్రతిపుష్పమును నామెహస్తాంగుళుల స్పర్శసుఖ మనుభవించినది! ఆపిమ్మట నాతని యెదురుగ లజ్జా రుణకపోలములతో నామాలిక గ్రుచ్చుచున్న యామెసుందర మూర్తి కన్పట్టెను! ఆహా! నిజముగఁ జెవ్వప్పనాయకుఁ డెంతటి భాగ్యశాలి!

రామభద్రినాయకునకుఁ డామెను జెవ్వప్పనాయకుని కిచ్చి వివాహము చేయుననుటలో నేమియు సందేహము లేదు! ఆ విషయము విశ్వనాథునికిఁ దెలియును! అది యాతనిహృదయమునకు నూటెంత వేదన కలిగించెను. విశ్వనాథనాయకుఁడు నుదుటిపై హస్తముంచి "అయ్యో! నాకన్నుల కీమె యెందులకుఁ గనఁబడినది! ఈమెను బూర్తిగ మఱచిపోయినచో నెంత బాగుగ నుండును!" అని యనుకొని మఱియొకవిషయమును గూర్చి యోజింప మొదలుపెట్టెను! కాని మరుచటిక్షణములో నామె యాతని కెదురుగ నిలువఁబడి చిఱునవ్వు నవ్వుచున్నట్లు కనఁబడెను! ఆతఁ డొకటి రెండు సారు లప్రయత్నముగ "మీనాంబిక, మీనాంబిక" యని యుచ్చరించెను. వర్ణములలో నామెనామధేయమునందలి యచ్చులును హల్లులును నాతని కత్యంతమధురములుగఁ గన్పట్టెను! ఆతఁడు మరల మరల "నిజముగఁ జెవ్వప్పనాయకునివంటి భాగ్యశాలి యీ లోకమున నింకెవఁడును నుండఁబోఁడు!" అని యనుకొనెను. అనంతర మాతనికనుగొలుకులలో రెండు కన్నీటిబిందువులు వెడలి క్రమక్రమముగఁ బెద్దవై కపోలములపై మెల్లగ దిగజారినవి!

అయినను నాతనికి వేంకటాంబ యావిషయమై యొక యాశాజ్యోతివలెఁ గనఁబడెను! మీనాంబికవివాహవిషయమున వేంకటాంబ కేమైన నధికార మున్నచో, మీనాంబిక యాతని దన్నమాటే! వేంకటాంబ కాతనిపై నెంత వాత్స

ల్యము! వేంకటాంబకు రామభద్రనాయకునిమనస్సు తెలియును గదా! అయినను వేంకటాంబ దన్నల్లుని గౌరవించిన ట్లెందులకు గౌరవించుచున్నది? అది కేవలమును వాత్సల్య మేమో! మీనాంబికగూడ నాతనిని జూడఁగనే యానందతరంగములలో నోలలాడుచున్నట్లుండును! నిజముగ నది వలపా! లేక ముగ్ధాసహజమగు నమాయికత్వమా? ఏది యెట్లున్నను నాగమనాయకునికిని రామభద్రనాయకునకిని బ్రాణస్నేహమని లోకు లందఱును ననుచుందురు. నిజముగ నాగమనాయకుఁ డడిగినచో రామభద్రనాయకుఁడు కాదనుట కెన్నఁడును సాహసింపఁడు! ఇందులో సందేహ మేమియు లేదు! అయినచోఁ దండ్రిచే రామభద్రనాయకు నడిగించినచో నాతఁడు కళ్ళ నద్దుకొని మీనాంబికను దన కిచ్చి వివాహము చేయును! ఇఁక జెవ్వప్పమాటా! మీనాంబిక నిచ్చి పెండ్లి చేయకున్నచో నాతని కిఁకఁ బెండ్లియే కాదా!

ఇంతలో దాసి యాతనిసన్నిధి కరుదెంచి పాండ్యస్థానాపతులట! అత్యవసరముగ మీదర్శనము చేయవలె ననుచున్నారు! అనెను. విశ్వనాథనాయకుఁ డత్యాశ్చర్యపడి 'పాండ్యస్థానాపతులా! లోపలకు రమ్మనుము!' అని పలికెను. వెంటనే యది పోయి యొకవృద్ధుని లోనఁ బ్రవేశపెట్టెను. విశ్వనాథుఁడు శయ్యదిగి యాతని కెదురేగెను. ఇరువురును నేలపైఁ బఱచిన రత్నకంబళముపైఁ గూర్చుండిరి. విశ్వనాథనాయకుఁడు

'నేను తమదర్శన మెప్పుడును జేయలేదుగాని, తమపేరు విన్నాను. పెద్దనామాత్యు లెప్పుడును దమవిషయమే చెప్పు చుందురు! ఈపట్టెరత్నకంబళముపైఁ దమ్ముఁ గూర్చుండఁ బెట్టి నందులకు మన్నింపవేడుకొనుచున్నాను." అనెను. ఆవృద్ధుఁ డాతనిరెండుహస్తములును బట్టుకొని 'నాయనా! ఎంతమాట! నీ వట్లనఁగూడదు!' అనియెను. అవృద్ధునికి డెబ్బదియేండ్లుండ వచ్చును. సన్నగ బక్కపలుచగ నున్నయాతనిశరీరమున నొక పలుచని యంగీ వ్రేలాడుచుండెను. ఆతనిచెవులు పెద్దవి. కన్నులు చిన్నవి. కన్నులవైపు చూచిన నాతఁడు మాటి మాటికిని గంట నీరు పెట్టుకొనువానివలెఁ గానవచ్చును. చామనచాయగ నున్న యాతని బాహుపులకండరములు వదులు వదులుగ వ్రేళ్లాడుచుండెను. ఆతఁడు గద్గదికతో "నాయనా! నీవు నన్నెఱుఁగవుగాని మీబాబయ్యగారున్న బాగుగ నెఱుఁగుదురు. నన్నందఱును వీరరాఘవనాయకుఁ డందురు." అనెను. విశ్వనాథనాయకుఁడు "మీవిషయము పెద్దనకవీంద్రులు నా కప్పుడప్పుడు చెప్పుచునే యుందురు! మీకు నేను గొత్తవాఁడ నేమోగాని మీరు నాకుఁ గొత్త వారు కారు!" అనెను. ఆవృద్ధుఁడు 'అటులనా! అయినను బెద్ద వాఁడనుగదా! ఏదో చాదస్తము! తెలిసిన సంగతులే మరల మరల నడుగుచుందును.' అనియెను. క్రమముగ వా రిరువురి సంభాషణమును మెల్లమెల్లగ సాగిపోయెను.

"మీం రింత పెద్దలుగదా! ప్రత్యేకముగ నాకోసమై పని కట్టుకొని రావలయునా? అవసరమని తెలిపినచో నేనే వచ్చి తమదర్శనము చేయనా!"

"ఇంట నెవ్వరును లేరుగద!"

"ఎవ్వరును లేరు! మీరు నిస్సంశయముగ మాట్లాడ వచ్చును. ఆదాసి యెల్లప్పుడును సింహద్వారమువద్దనే కనిపెట్టు కొని కూర్చుండును!"

"నాయనా! మధురలో కొంప మునిఁగిపోయినది!"

"అదేమి యట్లనుచున్నారు!"

"రామభద్రనాయకుఁడు మీబాబయ్యగారిమతి విరిచి వేసినాఁడు!"

'మీమాటలు నాకర్థ మగుట లేదు!'

"పాండ్యుని కీయవలసిన రాజ్యము మీబాబయ్యగారే యాక్రమించినారు!"

"ఎప్పుడు?"

"ఎప్పు డేమిటి! మొదటినుండియు నారాజ్య మాయన యాక్రమణలోనే యున్నది!"

'సరే! ఆపిమ్మట నేమి జరిగినది!'

'జరుగుట కేమున్నది! పాండ్యుఁడు రాయలవారితో మొఱపెట్టుకొన్నాఁడట!'

'ఎప్పుడు! నే నేమియు నెఱుఁగనే!'

'అవును! నీ కెట్లు తెలియును! వాఁడు మాఱువేషము వేసికొని కుటుంబముతో సహా విద్యానగరమునకుఁ బాఱిపోయి వచ్చినాఁడు!'

"సరే! సార్వభౌములు లే మన్నారు!"

"తత్క్షణమే పాండ్యునిరాజ్యము పాండ్యుని కిచ్చి యయిదురోజులలోఁ దమసన్నిధికి రావలయునని యాజ్ఞాపించినారు!"

"అబ్బా! అంతవఱకును వెళ్లినదా! ఆపైన?"

"ఆపైన మీతండ్రిగారు రాయలవారి కొక లేఖ వ్రాసి పంపించి పాండ్యరాజ్యము తా మనుభవించుట కంగీకరింపవలసినదనియు నట్లయినచో సామ్రాజ్యమునకు సామంతులముగా నుందుమనియుఁ బ్రార్థించినారఁట!"

"అయ్యో! ఇదేమి వైపరీత్యము! ఆపిమ్మట!"

ఆతరువాత నావృద్ధుఁడు కొంచెము గద్గదికతో 'ఇఁక నే నేమి చెప్పఁగలను! నాయనా! నే నిఁక మధురలో నుండ లేక యచ్చటినుండి సకుటుంబముగ వచ్చివేసినాను!'

"నేను మొన్న మహామాత్యులను దర్శించినాను! వా రీ విషయమేమియుఁ బ్రస్తావించ లేదే!"

"గ్రంథ మింతవఱకును ముదిరినతరువాత వా రెందుకుఁ బ్రస్తావింతురు? మహామాత్యులన్న నేమనుకొన్నావు!"

"అసలు మాబాబయ్యగా రీపాండ్యరాజ్యము తమకుఁ గావలెనని యడుగుట యెందులకు వచ్చినది?"

"నే నేమి చెప్పఁగలను! నాయనా! అంతయు ముదిరిన

తరువాత వారు నా కీవిషయ మెఱింగించి, తమ పక్షములో నుండవలసినదని యడిగిరి. ఎంతసేపును వారు చెప్పునది యిది. తమ కీపాండ్యచోళరాజ్యములు రెండును నష్టకష్టముల కోర్చి జయించినారఁట! పాండ్యుఁ డసలీరాజ్యమునకు వారసుఁడే కాఁడఁట! ఒకవేళ వానికి రాజ్య మిచ్చినను నది నిలఁబెట్టుకొనుట కసమర్థుఁడఁట! వానికి మధుర యొప్పగించినచోఁ గర్ణాట సామ్రాజ్యమునకే మోసము వచ్చునఁట!"

"అవి యన్నియు మన కెందుకు? వా రెవరికి రాజ్య మిమ్మన్న వారి కిచ్చి, చేతులు కడుగుకొని కూరుచున్నచో నే బాధయు నుండదు కదా!"

"అసలు వారిపట్టుదల వేఱు! నాయనా! చిర కాలము నుండి తమ్ముఁ గనిపెట్టుకొనియున్నందుకు సార్వభౌము లీమధురారాజ్యము తమ కీయఁగూడదా? యని వారియభిప్రాయము!"

"సరే! బాగుగనే యున్నది! మఱి మీ రెటుల రాఁగలిగితిరి!"

ఈప్రశ్నతో నావృద్ధుని కనులనుండి కన్నీరు ప్రవహింప సాగెను! అతఁడు మధ్యమధ్య గద్గదికచే నాగుచు నిట్లు పలికెను.

"నాయనా! ఈసార్థకములోఁగూడ నా కీపాట్లు తప్పినవి కావు! తిన్నచోటఁ దినక, నిద్రించినచోట నిదిరింపక నా భార్యయుఁ బిల్లలును జీవచ్ఛవములవలె నిచ్చోటికిఁ జేరుకొన్నాము. మార్గములో నాగాంబికకుఁ బెద్దజ్వరము వచ్చినది:

ఒకప్రక్కను శత్రుభయము! ఒకప్రక్కను రోగభయము! పడరానిపాట్లన్నియుఁ బడినాము!"

"చివరి కందలును సురక్షితముగఁ జేసుకొన్నారుగద!"

"ఆ! ఆమీనాక్షీ సుందరేశ్వరుల దయవల్లఁ జేరుకొన్నాము! ... ఇంతకును నేను చెప్పవలసినవిషయము మఱచియే పోయితిని! నీవన్న మీనాయనగారికిఁ బ్రాణమని యందురు! నా కిదియంతయుఁ జూడ నేదో ప్రళయము ముంచుకొని వచ్చుచున్నట్లున్నది? నీవు రాయలవారియొద్ద భయభక్తులతో నుండువాఁడవని నే నెఱుఁగుదును! నీవు పోయి మీతండ్రిగారి నీదుష్ప్రవృత్తినుండి మరలించినచో నీప్రళయము తప్పిపోవును! ... ... లేకపోయినచో నతిత్వరితముగ నొకకమ్మ వ్రాసి పంపవలయును! నీవు ..కు దగ్గఱవాఁడవుగదా! యని చనవు తీసికొని యిట్లు చెప్పితిని! నీ వేమిచేయ ననుకొనవని నాకుఁ దెలియును! నాయనా!"

ఆవృద్ధుఁడు మరలఁ గన్నుల నీరు పెట్టుకొనెను. విశ్వనాథనాయకుఁ డతనిని గుదుటఁబఱచి, "వెంటనే బాబయ్యగారికొకలేఖ వ్రాయుదు"నని చెప్పి యాతనిని సమాధానపఱచెను. ఆవృద్ధుఁ డంతట మెల్లగ లేచి స్వగృహమునకుఁ బోవుదు ననెను. విశ్వనాథనాయకుఁడు సింహద్వారమువఱకును బోయి యాతనిని సాగనంపెను. విశ్వనాథనాయకుఁ డాతనియెదుట నావిధముగ నంతగాఁ జలింపనివానివలె మాట్లాడెనుగాని యీ

వృత్తాంతము వినఁగనే యాతనితలపై నొక పెద్దపిడుగు పడినటు లయ్యెను! అతఁడు రెండుహస్తములతోడను శిరస్సు గట్టిగ నొక్కి పట్టుకొని మొదలు నఱికిన తరువువలె శయ్యపైఁ బడెను. ఆతని కారాత్రి యంతయు నొక్కసారియైనఁ గన్నులు మూఁతవడ లేదు!

౧౫

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు "పాండ్యవిరాజ్యము పాండ్యుని కిచ్చి రెండు యుగంధరోజులలోపుగఁ దన్ను దర్శింపవలసిన" దని యాజ్ఞ పంపించినతిరుపాతి నాగమనాయకుఁడు రాయలతో యుద్ధము తప్పదని నిశ్చయించుకొనెను. అయినను నాతఁ డంతటితో నిరాశ చెందలేదు. రాయలసన్నిధి కొక లేఖ వ్రాసి, దానిలోఁ దాను పాండ్యరాజ్యము జయించినది మొదలది యాక్రమించుకొనువఱకును జరిగిన సంఘటన లన్నియు నెఱిఁగించెను. ఆపిమ్మటఁ బాండ్యునియసామర్థ్యము, పాండ్యుని కిని బాళయగాండ్రకును గలవిరోధములు మొదలగు విషయము లన్నియు వివరముగ వ్రాసెను. ఆతరువాతఁ దాను చిన్నప్పటి నుండియు రాజవంశమును సేవించిన విషయము లన్నియు నెఱిఁగించి, పాండ్యరాజ్యము తన కీయవలసినదని ప్రార్థించెను.

పాండ్యరాజ్యము తన కనుగ్రహించినచోఁ బూర్వమువలెఁ దాను సార్వభౌముల పాదసేవకుఁడుగ నుందుననికూడ వ్రాసెను. అతఁ డాలేఖ లోకజ్ఞుఁడగు నొకమిత్రుని కిచ్చి యింకను ముఖతః నెఱిఁగింపవలసిన విషయములన్నియుఁ జెప్పి రాయలసన్నిధికిఁ బంపించెను!

అయినను నాతనికి రాయలు తన ప్రార్థన మంగీకరించునని దృఢవిశ్వాసము లేకపోయెను. కావున రాయలతో యుద్ధము చేయుటకుఁ దగుప్రయత్నములన్నియు నొనరించుచుండెను. అసలు నిజముగ నాలోచించినచో నాగమనాయకు నీపాండ్యరాజ్యవంశములోనికి దింపినవాఁడు రామభద్రనాయకుఁడు! రామభద్రనాయకునికి, నాగమనాయకుని కొకవిషయము నచ్చఁజెప్పినచో నిక నాతఁ డావిషయము భల్లూకమువలెఁ బట్టుకొను ననుసంగతి బాగుగఁ దెలియును! అందుచే నాతఁడు ప్రతిదినమును నాగమనాయకునికిఁ బాండ్యరాజ్యమాక్రమించుకొనుటలో నధర్మ మేమియు లేదని నచ్చఁజెప్పుచుండువాఁడు! అందుచే నిప్పుడు రాయలతో యుద్ధము తప్పదన్న విషయము స్థిరపడినతరువాత నాతఁడు నాగమనాయకునికిఁ గేవలమును కుడిభుజముగనుండి సహాయము చేయసాగెను! మాసశివరాత్రియని వంక పెట్టి తనకుటుంబమును నాగమనాయకునికుటుంబమును మధురకుఁ దెప్పించుట కేర్పాటు చేసినవాఁడుకూడ నాతఁడే! తమకును రాయలకును యుద్ధము సంభవించినచో నారెండు కుటుంబములును విద్యానగరమున నున్న

చో నేమైన ముప్పు వాటిల్లునని యాతఁడు భయపడెను. అది యుఁగాక విశ్వనాథనాయకునికూడఁ దమపక్షమునఁ గలుపుకొనవచ్చునని యాతఁ డాలోచించెను! కాని విశ్వనాథనాయకుఁడు రాలేదు! వా రిరువురికుటుంబములును వచ్చినవి! కాని యేమిలాభము! విశ్వనాథనాయకుని కాతఁ డొక లేఖ వ్రాసి పంపించవలయునని తలఁచెను! కాని తరువాత దానివలన నేమియు లాభము లేదనియు సంతమాత్రముచే విశ్వనాథనాయకుని దమపక్షమునకుఁ ద్రిప్పుకొనుట కష్టమనియుఁ దలఁచి యాతఁ డా ప్రయత్న మంతటితో విరమించెను.

రామభద్రనాగమనాయకు లున్న పరిస్థితులనుబట్టి, విశ్వనాథునివలనఁ దమ కంతగా సహాయము జరుగునని యెప్పడును ననుకొన లేదు! కాని చెవ్వప్పనాయకుని విషయములో మాత్రము వా రొక పెద్దయాశ పెట్టుకొనియుండిరి! ఆయాశ యంతయు నిప్పుడు నిరాశ యగునటులఁ గానిపించెను. నాగమనాయకుఁడు రాయలకుఁ బ్రత్యుత్తరము వ్రాయుచుఁ బాండ్యరాజ్యము తన కిమ్మని వ్రాసినప్పటినుండియు నాతఁడు మధుర వచ్చుట మానివేసెను! నాగమనాయకుఁ డొకటి రెండుమాఱులు కబురు పంపించినపిమ్మటఁగూడ నాతఁ డొక్కసారియు ముఖము చూపింపలేదు! దీనితో నాగమనాయకునికి మిగులఁ గలవరము కలిగెను. అతఁ డొకనాఁడు రామభద్రనాయకుని బిలిపించి యటునిటుఁ బచారు చేయుచు మెల్లగ నిట్లు ప్రశ్నించెను.

'ఇది యేమి! ఈదేవప్పనాయకుఁ డెన్నిసారులు కబురు పంపించినను మాట్లాడకుండ నున్నాఁడేమి? వీని కేమైన బెదరు పుట్టినదా?'

'ఏమో మతి! ఇది నాకును జిత్రముగనే యున్నది! సామాన్యముగ నాతఁ డొక నిశ్చయమునకు వచ్చినతరువాత నిఁక వెనుకంజ వేయఁడు!'

'నీ వన్నట్లు మహాధైర్యశాలియే కావచ్చును! కాని రాయలతోఁ గలిసి మనపై నేమైనఁ గుట్రలు పన్నుచున్నాఁడేమో!'

"అట్లే! అతఁ డట్టిదాని నెన్నడును జేయఁడని నా నమ్మకము!"

'అయినచో మతి యీమౌనభావ మెందులకు?'

'అతనిశరీరములో నేమైన నస్వాస్థ్యముగ నున్న దేమో యని యనుమానముగ నున్నది! సోమయాజులుగా రిప్పు డిచ్చటనే యున్నారా?'

'ఏసోమయాజులుగారు?'

'మనతోఁ గలిసి మీనాక్షీసుందరేశ్వరుల దర్శనమునకు వచ్చిన విశ్వేశ్వర సోమయాజులుగారు!'

'ఆఁ! ఆయన యెందుకు?'

'ఆయన నొకసారి తంజాపురము పంపించినచో మన కన్నివిషయములును దెలియును! ఆయన చిన్నప్పు డాతని కోనమాలు దిద్దించినారు! ఆయన యనిన నాతనికిఁ జాలగౌరవము! అదియుఁగాక యాయన మంచిలోకజ్ఞులు!'

'ఓహో! అటులనా? సరే! గాని యీయన మూలమున మనకు వ్యవహార మంతయు మొదటికి రాదుగదా!'

'ఏమియు భయము లేదు!'

'అట్లయినచో నిప్పుడే పంపించెదను!'

'తప్పకుండఁ బంపింపుఁడు.'

నాగమనాయకుఁ డాపిమ్మట వెంటనే విశ్వేశ్వర సోమయాజులను చెవ్వప్పనాయకునికడకుఁ బంపించెను.

౧౯

విశ్వనాథనాయకునికిఁ దన తండ్రియు, రామభద్రనాయకుఁడును గలసి చక్రవర్తియాజ్ఞ తిరస్కరించిరని తెలిసినప్పటినుండియు కేవలము మతి పోయిన ట్లయ్యెను! తెల్లవాఱిన తరువాత నాతఁడు తల యెత్తి యెవ్వరిముఖమును జూడలేక పోయెను! తన్నుఁ దనతల్లితోడను, మీనాంబికా వేంకటాంబికలతోడను గలసి మధుర పట్టణములోఁ గల యంతరార్థ మంతయు నాతని కిప్పు డొక్కత్రుటిలో బోధపడిపోయెను! ఎంత కృతఘ్నత! తమపూర్వు లెవ్వరైన నిట్టి యకృత్య మాచరించినారా? ఒక్కసారిగ వంశప్రఖ్యాతి యంతయు మంటఁ గలిసిపోయినదే! అయ్యో! తండ్రి తన కొరకు లేఖ వ్రాసి కొం

చెము ముందుగఁ దనతో నీవిషయము సంప్రతించియుండినచో నింతవిపత్తు రాకపోయి యుండెడిదే! ఎంతపని జరిగినది! పోనీ! రాజభక్తిమాట యటుంచుదము! నిజముగ సార్వభౌమునికిఁ గోపము వచ్చినచో నాతనిబలములయెదుట నెవ్వరైన నిలువఁ గలరా! జీవితరూపకము తుదిరంగమునకు వచ్చినప్పు డిఁక నీ రాజ్యకాంక్ష యెందులకు? అంతగా రాజ్యాధికారకాంక్ష యున్నచో నది సార్వభౌమునియనుగ్రహబలముపై సంపాదింపఁ గూడదా? ఒకవేళఁ దను రవలంబించినమార్గము న్యాయ సమ్మతమైనదని విశ్వాస మున్నప్పుడు సార్వభౌముని కావిష యము బాగుగ నచ్చఁజెప్ప వచ్చునే!

విశ్వనాథనాయకునికిఁ దండ్రిమూలమునఁ దనసైన్యాధి కారపదవికూడఁ బోవచ్చునేమో యను ననుమానము కలిగెను! సార్వభౌమున కనుమానము కలిగినచోఁ దనకుఁ గారాగార ప్రవేశముకూడఁ బ్రాప్తింపవచ్చును! అదృష్టరేఖ యెంతలో నెంతగా మాఱిపోయినది!

అయినను విశ్వనాథనాయకుఁ డేమియుఁ జలింపలేదు! తనవిధ్యుక్తధర్మము లేవో తాను నిర్వహించుకొనుచుఁ బోయినయెడలఁ దా నొకరికి జడియవలసిన యవసర ముండ దని యాతనివిశ్వాసము. అందుచే నాతఁడు నిర్భయముగఁ బోయి సార్వభౌమునికొలువుకూటమునఁ గూర్చుండవలయునని తలఁచెను. అంతలో వీరరాఘవనాయకుఁ డొక సేవకుని బంపి చెను. విశ్వనాథనాయకుఁ డాతనిచేత నున్నకమ్మ తీసికొని

చదివెను. దానిలో వీరరాఘవనాయకుఁడు "నాయనా! ఈదిన మున సార్వభౌములు ప్రత్యేకముగ సామంతుల సంగతిం గొలువుకూటమునకు రావలసినదని యాహ్వానించినారు. వారు ప్రత్యేకముగ నన్ను, నిన్నుఁ గొలువుకూటమునకుఁ దోడ్కొని రమ్మని నియమించినారు. సార్వభౌములకు నీపై నిసుమంత కూడ ననుమానము లేదు! నీవు నిస్సంకోచముగ మధ్యాహ్నము జరుగఁబోవు కొలువునకు రావచ్చును!" అని వ్రాసెను. విశ్వ నాథనాయకుఁడు, వీరరాఘవనాయకుఁడు తననిరపరాధత యం తయు సార్వభౌముని కెఱింగించి యుండునని తలఁచెను. ఆసం గతి తలఁచుకొనునప్పు డాతనిముఖమునుండి యొక దీర్ఘనిశ్వా సము బయలువెడలెను.

విశ్వనాథనాయకునికి భావి యంతయు నొక మహాంధ కారముగఁ దోఁచెను. అందును దండ్రి కేమి యాపత్తు కలు గునో యని యాతనిమనస్సు కళవళ పడసాగెను. ఈ యాప త్సముద్రమునుండి యావలఁ బడుట కాతనికి మార్గ మేమియు గోచరింపలేదు. చాలకాలమునుండియు నాతఁడు జగదంబా రాధకుఁడు. ఇప్పుడుకూడ నాతని కీయాపత్సముద్రమునుండి యావలఁ బడుట కాజగజ్జననీభక్తి తప్ప మఱి యేమార్గమును గనఁబడలేదు. ఒకసారి యాతఁడు సాంజలిబంధముగఁ దన కిష్ట దైవతమగు మధురమీనాక్షీదేవిని సంస్మరించెను. తత్క్షణమే యాతనికనుఁగొలుకులలో రెండుబాష్పలేశములు తళతళ మెఱ సెను. తరువాత నాతఁడు తనపినతల్లిగారిగృహమున కేగి, భోజ

నము చేసి వచ్చెను. భోజనము చేసి నన్నమాటయేగాని యాతఁడు పట్టుమని రెండు మెతుకులైన నోటఁ బెట్టుకొనలేదు. తనభవనమునకుఁ దిరిగి వచ్చినతరువాత నాతఁడు శయ్యాపైఁ బరుండి విషణ్ణవదనముతో నేమేమో యాలోచింపఁ దొడఁగెను. ఒకసారి యాతఁ డగాధహృదయకుహరమునుండి "నేను నాయధికారమంతయుఁ ద్యజించి మధుర పోయి, మానాయన గారితోఁ గలిసినచో?" అను నొకప్రశ్న ముదయించెను. వెంటనే యాతఁడు శయ్యాపై లేచి కూర్చుండి, "అట్లెన్నటికిని జరుగదు! జగజ్జననీ! నా కీవిపత్సమయమున ధర్మమార్గము చూపి రక్షింపుము" అని యస్పష్టముగ నుచ్చరించెను. అయిదారు నిమిషములవఱకును నాతఁ డాభక్తితన్మయతలో నట్లే యుండిపోయెను. ఆతన్మయతవలన నాతనిహృదయమున నానందమిశ్రితమగు ప్రశాంతి యేర్పడెను. ఆప్రశాంతిలో నాతని కొక కునుకు పట్టెను.

విశ్వనాథనాయకుఁడు లేచి చూచుకొనుసరికిఁ గొలువుకూటమునకుఁ బోవుసమయ మాసన్న మయ్యెను. వెంటనే యాతఁడు చక్రవర్తిదర్శనమున కనుకూలమగు వేషము వైచుకొని చక్రవర్తిసభకు బయలుదేఱిపోయెను. కొలువుకూటమునకుఁ బోవుమార్గమున ననేకు లాతనికి నమస్కరించిరి. ఆతఁడు వారలలోఁ గొందఱికిఁ బ్రతినమస్కారము చేయుటయే మఱచిపోయెను!

అతఁడు కొలువుకూటమునకుఁ బోవునికి సభ యంతయు నీరవముగ నుండెను. విశ్వనాథన యకుఁడు చక్రవర్తి సింహాసనమునకు భూపర్యంతముగ వంగి నమస్కరించి తన కుచితమగు నొక యున్నతస్థానసింహాసనముపైఁ గూర్చుండెను. అతఁడు కూరుచున్న స్థానమునకుఁ బై నున్నతమగు నొకవిశాల పద్మరాగవేదికపై నమర్చిన రత్నఖచితస్వర్ణసింహాసనముపైఁ జక్రవర్తి కూర్చుండి తనప్రక్క నున్న స్వర్ణసింహాసనముపైఁ గూర్చున్న తిమ్మరుసుమంత్రితో నేమియో సంప్రతించుచుండెను. వారి కిరుప్రక్కలను నిద్దఱిద్దఱు చామరధారిణులు మెల్ల మెల్లన వింజామరలు వీచుచుండిరి. వారికిఁ గొంచెము క్రిందుగ దక్షిణభాగమునఁ బెద్దనాదికవులు, వైణికులు, శిల్పులు, పండితులు మొదలగువారందఱును నాసీనులై యుండిరి. వామభాగమునఁ బెద్ద పెద్ద సైన్యాధిపతులును, విదేశస్థానాపతులును, రాజబంధువులును గూర్చుండియుండిరి. సార్వభౌమునిశిరస్సుపైఁ గనులు మిఱుమిట్లు గొలుపుచు వెలుఁగుచున్న శ్వేతచ్ఛత్రముపైఁ బద్మరాగనిర్మితమగు సుదర్శనచక్రము మెఱయుచుండెను. రెండు మహోన్నతములగు స్తంభములవరుస లాసభామందిర మలంకరించుచుండెను. కొందఱు పౌరు లా స్తంభముల మధ్యనున్న రత్నకంబళములపై నాసీనులయి మెల్లగ సంజ్ఞలు చేసికొనుచు గుసగుస లాడుచుండిరి. ఆ స్తంభములపై దశావతారచిత్రములు జీవకళ లుట్టిపడుచున్నట్లుండెను. కుడ్యములపై నెల్లెడలను బురాణవీరుల మహాద్భుతసాహసకృత్యము

లున, శ్రీకృష్ణలీలలును గన్నులకు విందొనర్చుచుండెను. సార్వభౌముని వెనుకనున్న గద్దియపై నొకప్రక్క మహోన్నతమై గనుచున్న యుగ్రనారసింహచిత్రము చూచువా రందఱికిని మిగుల భయము గలిగించుచుండెను. కాని యాకుడ్యమునకు మరియొకప్రక్కను, దేవతలను జయించి, సగర్వముగ నమృతభాండము ముక్కునఁ గఱచికొనివచ్చు గరుడుని విశాల పక్షము లవలోకించువారి కాభయ మొక్కనిమిషములోఁ బటాపంచలై పోవుచుండెను! సార్వభౌమునిపార్శ్వమున నొక ప్రక్క కొయ్యారముగ గాలి నిలుచున్న తాంబూలకరండవాహిని చూపఱ కొక సుందరశిల్పమువలెఁ గన్పట్టెను.

విశ్వనాథనాయకుఁడు తనరాక కొంచె మాలస్యమయి నదని తెలిసికొని, లోలోపల నెంతో కించపడెను. చూచుచుండగఁ గొలువు కొలువంతయు నొక్కసారిగ నిశ్శబ్దమయ్యెను. తిమ్మరుసుమంత్రి యేదో చెప్పఁబోయి లేచి నిలుచుండెను. ఆతఁడు తెల్లని యంగీ ధరించెను. ఆతని శుభ్రశిరోజములపై రత్నములు పొదిగిన యుష్ణీషము తళతళ మెఱయుచుండెను. నేఁ డాతనిముఖమునఁ గ్రోధవహ్నిజ్వాలలు విస్ఫులింగములు వెడలఁ గ్రక్కుచుండెను. లేచి నిలుచున్నతిమ్మరుసు నొకటిరెండు నిమిషములవఱకును నాలెఁ జేయుచు మాట్లాడలేదు. సభలో నిట్టూర్పు విడిచిన శబ్దముకూడ సుస్పష్టముగ వినవచ్చుచుండెను. తిమ్మరుసుమంత్రి మొదటఁ గొంచెము గొంతు సవరించుకొని గంభీరముగ నిట్లు పలికెను.

"శ్రీ శ్రీ శ్రీ సార్వభౌములు మహారాజులును, సామంతప్రభువులును, పౌరప్రధానులును, దమయాజ్ఞ శిరసా వహించి కొలువుకూటమునకు విచ్చేసినందుల కెంతయు నానందించుచున్నారు. తమరి నందరిని నాగదేశమునుండి పిలిపించుట కొకమహాత్కారణ మున్నది! నే నెఱిగియున్నంతవఱ కిప్పుడును సామ్రాజ్యమున నింతటి దురన్యాయము జరిగియుండలేదు! వీరశేఖరచోళుడు పాండ్యప్రభువులగు శ్రీచంద్రశేఖర పాండ్యులరాజ్య మపహరించుటయు, దానిపైఁ బాండ్యప్రభువులు తమకు జరిగిన యన్యాయము సార్వభౌములకు విన్నవించుకొనుటయు నాపై శ్రీసార్వభౌములు వీరశేఖరచోళు నోడించి చంద్రశేఖరపాండ్యులరాజ్యము తిరిగి వారి కిప్పించుటకై దళవాయి కోట్యము నాగమనాయునింగారిని మధుర పంపించియుండుటయుఁ దమ కెఱిగినదే! ఇప్పుడు నాగమనాయునింగారు వీరశేఖరు నోడించి పాండ్యప్రభువులరాజ్యము పాండ్యప్రభువుల కీయకుండ తామే స్వాధీనము చేసికొన్నారు. ఆపై సార్వభౌములు వారికిఁ బాండ్యప్రభువులరాజ్యము తిరిగి వారి కిచ్చివేయవలసినదని తాఖీదు పంపించినారు. వా రది నిర్లక్ష్యము చేసి శ్రీసార్వభౌములతో యుద్ధము చేయుటకుఁ గాలు దువ్వుచున్నారు! ఇంతటి స్వామిద్రోహమును, దురన్యాయమును నీరాజ్యమున నెప్పుడైన జరిగినవా? తమసామంత ప్రభువుల కింతటి దురన్యాయము జరిగినప్పుడు శ్రీసార్వభౌము లది యెన్నఁడును సహింపఁజాలరు!"

ఈమాటలు వినుసరికి సభ్యులందఱును చిత్రప్రతిమల వలె నిశ్చేష్టులై మహామంత్రిముఖ మీక్షించుచు ముం దేమి జరుగునోయని కనిపెట్టుకొనియుండిరి. చక్రవర్తి సభ్యులముఖ ములవైపు తదేకధ్యానముతోఁ జూచుచుండెను. అప్పటికి మూఁడు జాములు దాఁటెను. జాలకములనుండి సభాభవనమునఁ బ్రవేశించిన సూర్యకాంతిచేఁగుడ్యచిత్రములసౌందర్య మినుమ డించుచుండెను. తిమ్మరుసొక్కనిమిష మాగి, జలధరగంభీర స్వరముతో మరల నిట్లుద్ఘోషించెను.

'సార్వభౌములే కాదు! ఎవ్వరును నిట్టియధర్మకార్యము చూచి సహింపఁజాలరు! నాగమనాయనింగారు చిరకాలము శ్రీసార్వభౌముల యుప్పు తిని చివరి కంత్యకాలమున నీవిధ ముగ స్వామిద్రోహము చేయుట కేవలమును నత్యంతదూష్య మైన నీచకార్యము! శ్రీసార్వభౌము లిప్పుడు నాగమనాయ కుని బదభ్రష్టుని చేసి, పాండ్యప్రభువులకు న్యాయము చేయుం చుటకై బద్ధకంకణులై యున్నారు! వా రెప్పటికిని నిట్టియ కార్యము సహించి యూరకుండఁ జాలరు. తత్క్షణమే వా రొక మహాసైన్యము మధురకుఁ బంపవలయునని నిశ్చయించినారు. ఈవిద్రోహ మడఁచి, తిరిగి పాండ్యరాజ్యము స్థాపింపఁగల మహావీరు లెవ్వరైన నున్నచో వారు శ్రీసార్వభౌములహస్త ములనుండి వీరకృపాణము స్వీకరించి యాధర్మకార్యము నిర్వ హింతురుగాక!''

ఈమాటలు పలికినపిమ్మటఁ దిమ్మరుసొకచిన్నదగ్గు దగ్గి, మెల్లగఁ దనసింహాసనమునఁ గూర్చుండెను. ఒక్కనిమిష

మువఱకును సభ్యు లందఱును శిలాప్రతిమలవలె నట్లే కూరు చుండిపోయిరి. ఆపిమ్మట రెండు మూఁడు నిమిషములవఱకును నెవ్వరును నావీరకృపాణము స్వీకరించుటకు సాహసింపలేదు. ఆపిమ్మట నొకపురుషుఁడు గంభీరముగ నడుగులు వేయుచు రాయ సన్నిధికిఁ బోవసాగెను. సభ్యు లందఱును నాతనిని జూచి నిర్ఘాంతపోయిరి! సభలో నచ్చటచ్చటఁ గొన్నిగుస గుసలు బయలుదేఱెను. కొందఱు మెల్లమెల్లగ 'దళవాయి విశ్వనాథనాయనింగారు!' అని తమప్రక్కలనున్నవారితోఁ జెప్పసాగిరి. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు విశ్వనాథనాయకుఁడు కృపాణముఁ గైకొనుటకు వచ్చుచుండుటఁ జూచి యొకసారి మహా మాత్యునిముఖ మీక్షించెను. అతఁ డది గ్రహించి యంగీకార సూచకముగ నొక సంజ్ఞ చేసి చిఱునవ్వు నవ్వెను. చక్రవర్తి విశ్వనాథనాయకునికి వీరకృపాణము ప్రసాదించుటకై నిలువఁ బడెను. తోడనే సభాస్తారు లందఱును ససంభ్రమముగ లేచి నిలువఁబడిరి! చక్రవర్తికిఁ గొంచెము సమీపముగఁ గూరుచున్న పెద్దనామాత్యుఁడు 'సెబాస్! విశ్వనాథా!' యనెను. రాయలు తనపార్శ్వమున నొకదంతపేటికలోనున్న మణిఖచితకరవాలము తీసి విశ్వనాథనాయకుని కందిచ్చెను. విశ్వనాథనాయకుఁడు సార్వభౌమునిపాదసన్నిధిని వినతిపూర్వముగ మోకరిల్లి, యా వీరకృపాణము స్వీకరించెను తోడనే సభలోని వృద్ధవంశీతు లందఱును 'జయీ! భవ! దిగ్విజయీ భవ!' అని యాతని నాశీర్వదించిరి. తోడనే వందిమాగధులు సార్వభౌముని బిరు

దండకములు పఠించుచుఁ గైవారములు చేయుసాగిరి. సభాభవనమునం దంతటను "జయ! కర్ణాటసార్వభౌమా! జయ! రాజకంఠీరవా!" అను నీ మొదలగు జయజయధ్వానములు మిన్ను ముట్టెను! అంతటితో నానాఁటికొలువు ముగిసెను.

౧౭

రాయలు దక్షిణమునకు విశ్వనాథుని బంపించుచున్న విషయము మధురాతంజాపురములలోఁ గార్చిచ్చువలె వ్యాపించెను. చెవ్వప్పనాయకుఁడు తాను తంజాపురపరిపాలనము మొదలుపెట్టినప్పటినుండియు లోలోపల నేదో ప్రళయము ముంచుకొని వచ్చుచున్నదని గ్రహించెను. మొదట నాతనికి నాగమనాయకుఁడు రాయలతో విరోధించుట యనిన నిష్టము లేకపోయెను. అట్లు విరోధము పెట్టుకొనినచో నావిరోధఝంఝామారుతములో నాగమనాయకుని పాండ్యరాజ్యముతోఁ బాటు తనరాజ్యముకూడ నెగిరిపోవునని యాతనిభయము! మొదట నాతఁ డీవిషయము రామభద్రనాయకునితోఁ జెప్పి చూచెను. కాని యతఁ డాతనిమాట లొకపసిబాలునిమాటలవలెఁ జూచి వినియు విననట్లూరకుండెను. ఆపై నాతనికిఁ బ్రాణము విసిగినది! ఒకప్పు డాతఁడు రాయలతో రహస్యముగ రాయబార

ములు నడువవలయుననికూడఁ దలఁచెను. కాని దానివలన ఫలి తము వెంటనే నాగమరామభద్రనాయకులతోడి కలహము! అట్లు కలహించినచో నిఁక మీనాంబిక యాతనికి దక్కదనుట రూఢియే! ఇట్టిపరిస్థితులలో మీనాంబికను దన కిచ్చి వివాహము చేయవలెనని పట్టుపట్టుచున్న మేనమామతో విరోధము పెట్టుకొనుట కేవల మవివేకమని యాతఁడు గ్రహించెను. కాని యీయుద్ధానంతర మే మగునో యెవరు చెప్పఁగలరు? జయాపజయములు దైవాధీనములుగదా! యుద్ధములో జయించినచో మీనాంబిక నవలీలగ వివాహ మాడవచ్చును. ఒకవేళ జయింపనిచో? భావి యే మగును? చెవ్వప్పనాయకుఁడా భావిసంగతి యాలోచింప లేకపోయెను! అసలు చెవ్వప్పనాయకుఁడు భావివిషయమునఁ గలలు గనుచుఁ గూరుచుండు వ్యక్తి కాఁడు!

అందును నీమధ్య వేంకటాంబామీనాంబికలు మధురవచ్చినప్పటినుండియు నాతని కీవిషయములగు చింత లధికమయ్యెను. ఆతనికి మీనాంబికను దలఁచుకొన్నప్పు డెల్ల నెదురుగ విశ్వనాథునియాకృతి ప్రత్యక్ష మగుచుండెడిది. ఆ సమయమున నాతనికి విశ్వనాథనాయకుఁడు మీనాంబికను దనకు దక్కనీయఁ డేమోయను భయము గలుగుచుండెడిది. అప్పు డాతఁడు "నేను మీనాంబికను వివాహ మాడుట కాతఁ డడ్డు రాఁగలఁడో చూచెదనుగాక!" అని దృఢనిశ్చయముతో ననుకొనుచుండువాఁడు! అపిమ్మట నాతనికి విశ్వనాథ

నాయకుఁ డొకమహాసైన్యముతో నాగమనాయకునిపైకి దం డెత్తి వచ్చుచున్నాఁ డనువార్త తెలిసెను. అప్పటినుండియు నాతఁడు తనరాజనీతిచాతుర్య మువయోగించి యెట్లయిన మీనాంబికను వివాహ మాడవలయునని నిశ్చయించెను. దాని కొఱ కాతఁ డొక చక్కనియుపాయ మాలోచించెను!

ఇప్పుడు పదివేలసైన్య మాతనికి లోఁబడి యున్నది. ఇంతే కాదు! సంపూర్ణముగ నీతంజావురరాజ్యముగూడ నాతనికి స్వాధీన మైనది! ఇప్పుడు నాగమనాయకుఁడు తనసాహాయ్యము లేనిదే విజయనగరసైన్యము నెదుర్కొనఁ జాలఁడు! నాగమ నాయకుఁడును, రామభద్రనాయకుఁడును ప్రాణస్నేహితులు గదా! వా రొక రొకరిమాటకు కెప్పుడును వద్దులు చెప్పరు. అసలు రామభద్రనాయకుఁ డెట్లును మీనాంబికను తనకే యిచ్చి పెండ్లి చేయవలెనని నిశ్చయించెనుగదా! మేనత్తమేన మామల కిరువురికిని నిది యొక కలహకారణముగఁగూడఁ బరిణ మించినది! అందుచే నేమాత్ర మితరులనుండి యొత్తిడి కలిగి నను రామభద్రనాయకుఁడు మీనాంబికను దన కిచ్చి వివా హము చేసికొనును! కావున జెవ్వప్పనాయకుఁ డీవిషయ మెటు లైన నాగమనాయకునిచే రామభద్రనాయకునికిఁ జెప్పింప వలెనని తలఁచెను. అట్లు చెప్పించినచో నీజ్యేష్ఠమాసములోనే మీనాంబికను వివాహ మాడవచ్చునని యతని యూహ!

అసలాతఁడు స్వయముగ రామభద్రనాగమనాయకు లతో నెవరితోనైనఁ గొంచెము మీవిషయము ప్రస్తావింపఁ

జేసినచోఁ దప్పకుండ నాతనికోరిక యీడేరెడిదే! కాని యాతఁడట్లు చేయలేక పోయెను. సహజముగ నాతనిది చాల లౌక్యప్రకృతి! ప్రతిచిన్నవిషయమునకును జదరంగపుటెత్తులు వేయుచుండుట యాతని కగ్గువాలతోఁగూడ నలవాటైనది! అదియుఁగాక నాతనికి నాగమనాయకునితో నంతగ దగ్గఱ పరిచయము లేదు. ఇఁకఁ జిన్నప్పటినుండియుఁ దన్నుఁ బెంచి పెద్దచేసి విద్యాబుద్ధులు గఱపించిన మేనమామతో నీవిషయము ప్రస్తావించుట కాతనికిఁ జాలబిడియము వేసినది! ఆపై నట్లు చెప్పుట యనిన నాతనికిఁ బ్రాణములు పోయిన ట్లుండును! తా నీవిషయ మేమియు నెఱుఁగన ట్లుండవలయును! వారంతట వారు వచ్చి తనకు వివాహము చేసెదమని పట్టు పట్టవలయును! లౌక్య మనఁగా నది!

అందుచే నాగమరామభద్రనాయకు లెన్ని కబురులు పంపించినను నాతఁ డేమియు నెఱుఁగనట్లు మాట్లాడ కూరకుండెను. తుద కాతఁ డనుకొన్నట్లే జరిగెను. నాగమనాయకుఁ డాతని విషయ మరయుటకై విశ్వేశ్వరసోమయాజిని బంపించినాఁడు! విశ్వేశ్వరసోమయాజిని జూడగనే యాతనిహృదయము వువ్వెత్తుగ నుప్పొంగినది! విశ్వేశ్వరసోమయాజి యాతనిచిన్ననాఁటి గురువు! అందుచేఁ దనసహజమగు వ్యంగ్యమర్యాద విడువకుండ నాతనికి సుస్పష్టముగఁ దనమనోగత మెఱింగించినాఁడు! విశ్వేశ్వరసోమయాజి చాల మితభాషి; మిక్కిలి లోకజ్ఞుఁడు! అందువలన నతిసున్నితముగఁ జెవ్వప్పనాయకుని హృద

యాభిమత మెఱిఁగి, మరలఁ దిరిగి వచ్చి చెవ్వప్పనాయకుని యభిప్రాయము నాగమనాయకుని కెఱిఁగించెను. నాగమనాయకునికి దీనితోఁ జెవ్వప్పనాయకుఁ డేసమయమున నేమిచేయునో యనుభయము గలిగెను. కావునఁ జెవ్వప్పకోరిక నెఱవేర్చి యాతనిని దమకు మఱింత సన్నిహితునిగ నొనర్చుకొనినచో మంచిదని నిశ్చయించెను. అట్లు చేయకపోయినచో నెప్పుడో యొకప్పు డాతఁడు శత్రుకోటిలోఁ జేరునేమో యెవరు చెప్పఁ గలరు? అందుచేఁ ద్వరితముగ రామభద్రనాయకుని బిలిపించి విశ్వేశ్వరసోమయాజిరాయబారవృత్తాంత మంతయు నెఱిఁ గించెను. ఆతఁ డిది విని మిగుల నాశ్చర్యపడి మెల్లగ నిట్లనెను.

"దానికేమి! అట్టి వివాహము చేయవచ్చును! నేను మొదటినుండియు మీనాంబిక నాతని కిచ్చి వివాహము చేయవలయుననియే నిశ్చయించితిని! అన లీచైత్రవైశాఖములలో నీవివాహము చేయవలయునని యనుకొంటిని. ఇంతలో నీయల్లకల్లోలము వచ్చినది! నా కీపుఁ డింత తొందరగ వివాహము చేయవలసినదని యడుగుట యెందులకో తెలియకున్నది!"

"ఈవిషయమున నీభార్య కేమైన నన్యథా యభిప్రాయమున్నదా?"

"అన్యథా యభిప్రాయమున కే మున్నది! విశ్వనాథున కిచ్చిన బాగుండునని యామె యనుచుండెడిది! అంతే!"

విశ్వనాథనాయకుని పే రెత్తుసరికి నాగమనాయకుఁడు తోఁక త్రొక్కిన త్రాఁచువలెఁ గస్సుమని లేచి 'ఆఁ! ఇదా!

నా కిప్పుడు తెలిసినది! చెవ్వప్పనాయకుఁ డి ట్లడుగుట యుచి తమే! నందో రాజా భవిష్యతి! ముం దేమి జరుగునో యెవరు చెప్పగలరు! విజయనగరమున సైన్యములు బయలు దేఱుచున్న వఁట! కావున మన మతిశీఘ్రముగ వివాహ మొనర్చుటయే యుత్తమము! మీనాక్షీసుందరేశ్వరులసన్నిధిని శుభకార్య మేర్పాటు చేయింపవచ్చును ! అతిత్వరితముగ శుభముహూర్త మేర్పాటు చేయింపుము! 'శుభస్య శీఘ్రమ్!' అనెను.

"అట్లే చేయింపవచ్చును! ఇప్పు డంత తొందర యేమి వచ్చినది!"

నాగమనాయకుఁడు తల యడ్డముగఁ ద్రిప్పి "అట్లు కాదు! నే నెందులకుఁ జెప్పుచున్నానో కొంచె మాలోచిం పుము!" అనియెను. రామభద్రనాయకుఁ డామాటల కేమి యుఁ బ్రత్యుత్తరము చెప్పక కొంచెముసే పావిషయ మాలోచించి, మెల్లమెల్లగ స్వభవనమునకుఁ దరలిపోయెను.

౧౮

మధుర వచ్చినప్పటినుం డియు మీనాంబికా వేంకటాంబ లిరువురికిని నొక యరణ్యమునఁ బ్రవేశించి నట్లయినది. అంతయుఁ గ్రొత్త దేశము; క్రొత్తభాష. ఆంధ్రదేశమునుండి వచ్చిన యే

కొంతమంది బంధుమిత్రులనోతప్ప మిగిలినవారి నెవరిని వారెఱుఁగరు. మొదట వేంకటాంబకు భర్తృసందర్శనమువలనఁ గొంత మనశ్శాంతి యేర్పడినది. మాసశివరాత్రివ్రత మొక మహోత్సవమువలె గడచిపోయినది. ఆరిరువాత నామె భర్తతోఁ గలిసి విద్యానగరము పోవచ్చునని యూహింపఁబడినది! కాని రామభద్రనాయకుఁ డెన్నిరోజులు గడచినను నావిషయమే తలపెట్ట లేదు! మీనాంబిక విద్యానగరమునుండి మధుర వచ్చినప్పటినుండియుఁ గ్రొత్తగా మఱియొక చేనిలో నాటిన వరిమొక్కవలె వాడిపోసాగెను. క్రమక్రమముగ మీనాంబికహృదయమున విశ్వనాథునిపై ననురాగరస ము ప్పొంగసాగినది. మధుర వచ్చినప్పటినుండియు నాతఁడు కన్నులఁ గనవడకుండుటచే నామెకు మఱింత మతిపోయిన ట్లయినది! ఆపై సీనూత్న దేశమున నామెతో సంభాషించు చెలికత్తెలే లేకపోయిరి. సామాన్యముగ నామె సౌధోపరిభాగమునఁ గూరుచుండి, యానూత్న నగరమున నటునిటుఁ బోవుజనసమూహములను జూచుచుఁ గూరుచుండెడిది. ఆసమయమున నకారణముగ నామెకన్నులనుండి కన్నీటికాలువలు ప్రవహించుచుండెడివి? ఆమె యెవరైనఁ జూచెదరేమో యనుభయముచేఁ దటాలున నాకన్నీటికాలువలు తుడుచుకొనుచుండెడిది!

రామభద్రనాయకుఁడు మొదటఁ గొన్నాళ్ళవఱకును వేంకటాంబకు మధురారాజ్యవిషయము లేవియుఁ దెలియనీయ లేదు! కాని తుద కాతఁ డీవిషయము లన్నియు నామెతోఁ

జెప్పుటయే యనుచితమని తలఁచెను. ఆతరువాతఁ గొంచెము గొంచెముగ నాతఁ డావిషయము లన్నియు నామెకుఁ దెలిగించెను. ఆమె యీవిషయము లన్నియు విన్నతరువాతఁ జాల భయపడెను. ఆమె మనస్సున విద్యానగర ప్రయాణవిషయమున నుద్భవించిన యుబలాట మంతయు నొక్కసారిగ మంటఁ గలిసిపోయినది! అపైన శ్రీకృష్ణదేవరాయలకును, నాగమనాయకునికిని యుద్ధము జరుగఁబోవుచున్నదనియు నందును విశ్వనాథ నాయకుఁడు తమపై దండెత్తి వచ్చుచున్నాఁడనియు, విన్న తరువాత నామె మఱింత యాందోళన పడఁజొచ్చెను. తల్లి చెప్పుచుఁ బడిన యీవృత్తాంతము లన్నియుఁ గ్రమక్రమముగ మీనాంబికకుఁగూడఁ దెలిసెను. దానితో మీనాంబికకుఁ దలపై నొకపెద్దపిడుగు పడిన ట్లయ్యెను. కొన్నాళ్ళనుండి యామె సరిగ నన్నముఁ దినుటయే మానివేసెను.

అందును నీమధ్య మీనాంబికకు మఱియొక యాఘాతము కలిగెను. ఇప్పు డామెతలిదండ్రు లిరువురును బూర్వము వలె మాట్లాడుకొనుచుండుట లేదు! అందును వేంకటాంబ యెప్పుడును రుసరుసలే! మీనాంబికకు హఠాత్తుగ వచ్చిన యీకలహమునకుఁ గారణ మేమియో తెలియ లేదు!

రామభద్రనాయకుఁడు మంచిగడసరి! ఇతరుల మనసులు నొప్పించకుండఁ దనకార్యములు సాధించుకొనుటలో నాతని కున్నంతనేర్పు మఱియెవ్వరికిని నుండదని చెప్పవచ్చును! ఎట్టివారినైన నాతఁ డొక్కనిమిషములో లోఁబరచుకొనఁ

గలఁడు! కాని వేంకటాంబవిషయమునమాత్ర మాతనిగడుసుఁ దన మొదలకును బనికిరాకుండఁ బోయినది! సామాన్యముగ నామెకును నాతనికిని నభిప్రాయభేదము కలుగుచుండుట నిత్యమును నొకయలవాటైపోయినది! అయినను నతఁడు తనచాకచక్య ముపయోగించి యది చిలికిచిలికి గాలివాన కాకుండఁ జూచుకొనుచుండువాఁడు! ఒకప్పు డది యాతనిచేయి దాఁటిపోయి యొకమహాప్రళయమువలెఁ దయా రగుచుండెడిది! దానివలన నాతని కామెతో నేవిషయమయినఁ బ్రస్తావించుట యనిన భయముగ నుండెడిది! తనవాక్చాతుర్యమువలన నెంతటివారినైన లోఁబరచుకొనఁగల వ్యక్తి యామెతో మాట్లాడుటయనిన జంకుచుండెడివాఁడు!

ఈమధ్య రామభద్రనాయకుఁ డొకవేళ వట్టున భోజనము చేయుట మానివేసెను! అందును నీనాఁ డతఁడు లోపల నడుగుపెట్టుసరికి కర్ధరాత్రి కా వచ్చినది! భార్య నిద్రకన్నులతో లేచి వడ్డింప, నాతఁడు మెల్లగ భోజనము చేయుచుండెను. వారిరువురిసంభాషణమును మొదట నేదో లోకాభిరామాయణముపైఁ బ్రారంభమయి క్రమముగ మీనాంబికవివాహప్రస్తావనలోనికి దిగినది. రామభద్రనాయకునికి మీనాంబికవివాహమువిషయమై నాగమనాయకుఁడు చెప్పిన దానిలోఁ జాల యథార్థమున్నటులు పొడకట్టెను. అంతేకాదు. ఈపరిస్థితులలో మీనాంబికకు వివాహము చేయుట యెంతో మంచిదని కూడ ననిపించెను. అతఁ డెట్లయిన మీనాంబికను జెవ్వప్ప

నాయకుని కిచ్చి వివాహము చేయుటకే నిశ్చయించుకొన్నాఁడు గదా! ఈవివాహము చేసినచో నాగపునాయకునిఁగూడ సంతోషపెట్టిన ట్లగును! ఏరే! వివాహ మయినతరువాతఁ జెవ్వప్ప నాయకునితో సంబంధము మఱింత గట్టిపడును! ఈవిధముగ నీవివాహమువలనఁ దమము వ్వురికిని నత్యంతదృఢ మగుసన్నిహితసంబంధ మేర్పడిపోవును! తాము ముగ్వురును నేయాపత్సమయమున నొక్కత్రాటిమీఁద నడచినచో రాయలుమాత్ర మేమి చేయఁగలఁడు! అతఁ డెప్పటికైన జయాశ విడిచిపెట్టి సంధి చేసికొని తీరవలసినదే! అంటుచే మీనాంబికావివాహ మిప్పు డవశ్యకర్తవ్యమని యాతఁడు నిశ్చయించుకొనెను! అనలీతర్జనభర్జనలన్నియు నాతనిమనస్సున నింతకుఁబూర్వమే జరిగి పోయినవి! ఇప్పుడు భార్య యీ ప్రస్తావ మెత్తినది గావున నామెతో నీవిషయము చెప్పి సత్వరముగ శుభముహూర్తనిర్ణయము చేయించవలెనని యాతనియూహ! ఇంతవఱకును వచ్చినతరువాత నిది దాఁచియుంచు టనవసరము! కావున నాతఁ డామె కతిసంగ్రహముగ మీనాంబికావివాహవిషయ మెఱిఁగించెను.

ఆమె మొట్టమొదట నీమాటలు నమ్మలేక పోయెను! ఆతరువాతఁ గొంతసేపటివఱకును నిర్ఘాంతపోయి యట్లే నిలువఁబడి లోలోపలనుండి పొంగివచ్చుచున్న యావేశ మడఁచుకొని "బాగుగనే యున్నది! అమ్మాయిపెళ్లి కిప్పు డింత తొందర యేమివచ్చినది! నెమ్మదిమీఁదఁ జేయవచ్చును లెండు!" అనెను!

"అది కాదు! మన కన్నియుఁ గలిసి వచ్చినప్పుడు చేసి కచోఁ ద ప్పే మున్నది! చెవ్వప్ప మహామండలేశ్వరుఁ డైనాఁడు! మన మెంత వెదకినను మీనాంబిక కంటెకంటె మంచిసంబంధము తేలేము! మనకుఁ గావలసినవా రందఱును జాలవఱ కిక్కడనే యున్నారుకదా! ఆపైన మీనాక్షీసుంద రేశ్వరుల దివ్యసన్నిధిలో వివాహము! ఇంతకంటెఁ గావలసిన దే మున్నది?"

"అన్నియును బాగుగనే యున్నవి! కాని యీమహా ప్రళయ మేదో గడచిపోయినప్పుడుగదా! మనము తల తడవి చూచుకొనుట! ఇది యేదో గడచిపోనిండు! తరువాతఁ జూచు కొనవచ్చును!"

"దీనిలో మహాప్రళయ మేమున్నది! మేము ముగ్గుర మును నొక్కమాటపై నడచినచో రాయలుమాత్ర మేమి చేయఁగలఁడు! చెవ్వప్ప కిట్లును మీనాంబిక నిచ్చి వివాహము చేయఁ దలఁచుకొన్నాముగదా! నాగమనాయకుఁడుగూడ నిప్పుడే వివాహము చేయుమనుచున్నారు! చెవ్వప్పకుఁగూడ నిదే యభి ప్రాయమైనట్లు తెలియవచ్చినది! అదియుఁగాక నీవివాహము వలన మనకును, మనకును నున్నసంబంధము మరింత దృఢపడి, బలపడును! ఇంతకును రాయలసైన్యములు మధుర చేరుట కింకను గొంతకాలము పట్టునుగదా! మన మంతగా భయపడ వలసిన యవసర మే మున్నది?"

"ఏమో! మీ రేమన్నను సరే! కాని పిల్లకింత కంగారుగా వివాహము చేయుట యనిన నా కేదో భయముగా నున్నది!"

వేంకటాంబకుఁ జెవ్వప్పనాయకునికిఁ బిల్ల నిచ్చుట యిష్టము లేదు! కాని యేమిలాభము! ఇప్పుడు విశ్వనాథనాయకునిపై రత్త్రిసచో రామభద్రనాయకుఁడు మండిపడునని యామెకు భయము! ఈచెవ్వప్ప కిచ్చి వివాహము చేయుటవలనఁ గూఁతురు సుఖపడదనికూడ నామెకుఁ దెలియును! అందుచేత నేమి చేయుటకును బాలుపోక, ప్రస్తుత మీవివాహ మాపుటకై యీవిధముగ మాట్లాడినది! రామభద్రనాయకునికిఁ దనకును, భార్యకును మధ్య నొకకలహఝంఝామారుతము వీచునేమో యనుభయము కలిగెను! కావున నాతఁడు లోలోపలినుండి, పొంగి పొరలి వచ్చుచున్న క్రోధమంతయు బలవంతముగ నడఁచిపెట్టి ప్రశాంతస్వరమున నిట్లనియెను.

"ఏమియు భయము లేదు! అనవసరముగఁ గంగారుపడి మనస్సు పాడుచేసికొనకుము!"

వేంకటాంబ కింక నీవివాహ మాపుట కుపాయ మేమియుఁ దోఁచలేదు. కావున నామె "ఏమయినను సరే! నాకీపరదేశములోఁ బిల్లకు వివాహము చేయుట యిష్టము లేదు!" అనియెను. రామభద్రనాయకునికి దీనితో నొడలు మండినది! అతఁడు మనస్సులో, మనవారందఱును నిచ్చటనే యున్నప్పుడిది పరదేశ మెట్లయినది! అనుకొనెను. కాని పైకిమాత్ర

మొకింత తీవ్రస్వరముతో "నీకేమైన మతి పోవుచున్నదా?" అనెను.

"ఆఁ! మీరు చేయుపనులకు మతి పోక యే మగును! ఏమైననునరే! మీనాంబిక కిప్పుడు వివాహము చేయుట నా కిష్టము లేదు!"

రామభద్రనాయకుఁ డింకఁ గోధోద్వేగ మడఁచుకొన లేకపోయెను. అతఁడు భోజనము చేయుట యాపి "ఇందు నీ యిష్టా యిష్టములతో: బని యేమి యున్నది! అంతయు నింతకుఁ బూర్వమే యేర్పాటైపోయినది. రేపు దశమీ గురువారమే శుభముహూర్తము! ఆనాఁడు వివాహము జరిగితీరును!" అని యెను. దానిపై వేంకటాంబ కుడుకఁబోతుదన మెక్కు వయ్యెను! ఆమె బుడిబుడిదీర్ఘములతో నేడ్చుచు "అట్లయినచో నేనును నాపిల్లయును గట్ట కట్టుకొని యొక్కసారిగ వైగెలో నుఱికెదము!" అనియెను! రామభద్రనాయకుఁ డామాటపైఁ దినుచుఁ దినుచున్న యన్న మటు నటుఁ జిమ్మివైచి "అదికూడ నెందులకు? నీవు పోయి వైగెలోఁ బడి చావుము! దానితో శనియంతయు నొక్కమాఱుగ విఱుగడ యైపోవును!" అని యఱచుచుఁ దొందరగఁ జేతులు కడుగుకొని మేడపైకి వెడలి పోయెను. త్రోవలో భోజనశాలగుమ్మముదగ్గఱ నాతనికి వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచు నిలువఁబడిన మీనాంబిక కనఁబడెను. అక్క డ నిలువఁబడి యాతఁ డామెపై పొక్కటుణము చూచెను!

అంతే! వేంకటాంబకూడ భోజనశాలలోఁ గూలఁబడి కొంత సేపటివఱకును నేడ్చి, తుద కచ్చటనే నిద్రించినది!

౧౮

విశ్వనాథనాయకుఁడు శరవేగముతో మథురాతంజాపురములపైకి దండెత్తి వచ్చెను. ఆతనిసైన్యప్రవాహము చూచినవా రెవరును, నీసైన్య మింత యుండునని యూఁచనా వేయలేక పోయిరి. కొంద ఱిది పూర్వము నాగమనాయకుఁడు మథురపైకిఁ దీసికొనివచ్చిన సైన్యముకంటె మిగులఁ బెద్ద దనిరి. మఱికొంద ఱిది యిరువదివేలకంటె నెక్కువ యుండదని వాదించిరి. ఏది యెట్లున్నను మథురపౌరులు మరల నేదో మహాప్రళయము మూఁడ నున్నదని భయపడిరి. క్రమముగ విశ్వనాథునిసైన్య మొకమహాప్రళయమువలె వచ్చి మథురాపురసమీపమున విడిసెను.

నాగమనాయకుఁడు కొంతకాలమునకుఁ బూర్వమే రాయలతో యుద్ధము తప్పదని నిశ్చయించుకొనెను. కావునఁ దన యావచ్ఛక్తియు వినియోగించి, మథురాతంజాపురముల రక్షణకుఁ దగిన కట్టుదిట్టము లన్నియుఁ గావించుచునే యుండెను. మొదట నాతఁడు తనకుమారునిగూడఁ దనతోఁ గలుపుకొన

వలయునని నిశ్చయించెను. కాని విశ్వనాథనాయకుఁడు, రామభద్రనాయకునికుటుంబముతోడను, దనభార్యతోడను గలిసి మధుర రాకపోవుటచే నీక నాప్రయత్నము సాగదని నిరుత్సాహపడి యూరకుండెను. తరువాత నాతఁడు ప్రత్యేకముగ విశ్వనాథుని కొక లేఖ వ్రాసి పంపించవలయునని యనుకొనెను. కాని రామభద్రనాయకుఁడు దానివలన నేమియుఁ బ్రయోజన ముండదనియు, విశ్వనాథునిరాజభక్తి యచంచలమనియుఁ జెప్పి యాతని నాప్రయత్నమునుండి విరమింపఁ జేసెను. నాగమనాయకునికిఁగూడ విశ్వనాథు హృదయము కరతలామలకమే! అదియుఁగాక, సార్వభౌముఁడు విశ్వనాథుని చిన్నతనమునుండియుఁ దనకుమారునివలె లాలించి, సామ్రాజ్య దండనాయకులలో నొక ప్రధానదండనాయకునిగ నొనరించినాఁడు. రామభద్రనాయకుఁడు చెప్పినటు లట్టివాఁడు తమ పక్షమునకుఁ దిరుగుట మిగులఁ గష్టమే! అందుచేత వారిరువురును విశ్వనాథునివిషయమున నేమియుఁ జేయకుండ మాట్లాడకూరకుండుటయే మంచిదని యూహించిరి.

కాని, నాగమనాయకుఁడుగాని, రామభద్రనాయకుఁడుగాని విశ్వనాథనాయకుఁడు తమపై దండెత్తి వచ్చునన్న విషయమూహించలేకపోయిరి. అసలు తమశత్రుత్వమువలన విశ్వనాథునియధికారమున కేమైన భంగము కలిగినఁ గలుగవచ్చునని యనుకొనిరి. రాయలు విశ్వనాథుని విడిచి మఱి యేదండనాయకునైనఁ దమపైకిఁ బంపునని నిశ్చయించిరి. రామభద్ర

నాయకుఁడు విశ్వనాథుఁడు వచ్చుచుండుట విని యిది తప్పక మహామంత్రి యెత్తిన యొక బ్రహ్మాండమగు నెత్తై యుండు నని యనుమానపడెను. దీనివలన రాయలపక్షమున కఖండ మగు నైతికబలము గలిగినది! లోకదృష్టిలోఁ దా మందఱును స్వామిద్రోహులను నపప్రథ యేర్పడినది! రాయలును, మహా మంత్రియు నెంత యుక్తిపరులు! మొదట నాగమనాయకుఁ డీ వార్త విన్నప్పు డొక శిలాస్తంభమువలె నట్లే నిలఁబడి పోయెను. కాని, తరువాతఁ దనయావచ్ఛక్తియు వినియోగించి రాయలసైన్య మోడించి, మహామంత్రికిఁ దగినప్రాయశ్చి త్తము చేయవలెనని నిశ్చయించెను.

అయినను నాగమనాయకునికి విశ్వనాథనాయకుని దమ వైపు త్రిప్పుకొనవచ్చు నన్నవిషయమున నింకను నాశ నశించి పోలేదు. కావున నాతఁడు విశ్వేశ్వరసోమయాజి నొకసారి విశ్వనాథనాయకునికడకుఁ బంపించెను. విశ్వేశ్వరసోమయాజి నాగమనాయకునికిఁ బరిచితుఁడు. అస లాతఁడు దక్షిణ యాత్రలకై బయలుదేఱుచుండ నాగమనాయకుఁ డాతనిని దనతోఁ దీసికొనిపోయెను. నాగమనాయకునితోఁ గలిసి ప్రయా ణముఁ జేసినచో సుఖముగ మథుర చేరవచ్చు ననునభిప్రాయ ముతో నాతఁ డందుల కంగీకరించెను. కాని యిప్పు డాతని కీ యుద్ధవ్యవహారములలోఁ గలుగఁ జేసికొనవలసి వచ్చెను. మొదట నాతఁ డిందుల కంగీకరింపలేదుగాని, నాగమనాయ కునిబలవంతమువలన "సరే!" యని యంగీకరించెను.

నాగమనాయకుని రాయబారమునకుఁ బూర్వమే విద్యానగర సైన్యములు యుద్ధ మారంభించెను. అయినను నాగమనాయకుఁడు నిరాశఁ జెందక విశ్వేశ్వరసోమయాజిని దనరాయబారము కుమారుని కందఁ జేయవలసినదని ప్రార్థించెను!

అప్పుడే జాముప్రొద్దెక్కినది. ఆషాఢమాసపుయెండ శరీరము చిటచిట లాడించుచుండెను! నాగమనాయకుఁడు తన ప్రాసాదోపరిభాగమునుండి దూరయుద్ధరంగమున జరుగువిషయము లన్నియు గమనించుచుఁ బ్రతిక్షణమును విశ్వేశ్వరసోమయాజిరాకకై యెదురు చూచుచుండెను. యుద్ధ మింకను ప్రారంభదశలోనే యున్నది. అప్పు డప్పుడు చెవులు గింగురుమనునట్లు భయంకరములగు శతఘ్నినినాదములు వినిపించుచుండెను. రామభద్రనాయకుఁడును, జెవ్వప్పనాయకుఁడును సేనానాయకులై సైన్యములు నడపించుచుండిరి. నాగమనాయకుఁడు తదేకధ్యానముతో నాశతఘ్నిధ్వనులు వచ్చుచున్న వైపునకుఁ జూచుచుండెను.

ఇంతలో విశ్వేశ్వరసోమయాజి వెనుకప్రక్కనుండి లోనఁ బ్రవేశించెను. బ్రహ్మతేజ మొలుకుచున్న యాతని ముఖము గ్రీష్మతాపముచే వడఁ గొట్టిన ట్లుండెను. నాగమనాయకుఁ డాతనిని జూడగనే సవినయముగ వంగి నమస్కరించి తనప్రక్క నున్నసింహాసనముపైఁ గూర్చుండఁ జేసెను. విశ్వేశ్వరసోమయాజిముఖము చూడఁగనే నాగమనాయకుఁడు నిరుత్సాహపడెను. విశ్వేశ్వరసోమయాజి చేతిబాటనవ్రేలితో

నుదుటిపై జారు స్వేదబిందువులు తుడుచుకొనుచు "ఏమున్నది! అంతయు ననుకొన్నట్లే యైనది!" అనెను.

"ఆతఁ డంగీకరించ లేదా?"

"లేదు! ముందు మీరు పాండ్యునిరాజ్యము పాండ్యుని కిచ్చుపర్యంతమును మరియేవిషయమును బ్రస్తావించుటకుఁ గూడ వలను పడ దన్నాఁడు!"

"ఇఁక యుద్ధము తప్పదన్న మాట!"

"అవును! నిస్సంశయముగ!"

అయిదారునిమిషములవఱకును నాగమనాయకుఁ డేమియు మాట లాడ లేక పోయెను. చిన్నప్పటినుండియుఁ బెంచి పెద్దవానిని జేసి ప్రాణప్రదముగఁ జూచుకొనుచున్న కుమారుఁడే యాతని కిప్పు డొక ప్రబలశత్రు వైనాఁడు! ఆతఁ డట్లూరకుండి తీవ్రవేదనాసూచకములగు కనులతో విశ్వేశ్వరసోమయాజివైపు చూచి యిట్లనెను.

"సుపుత్రుఁడు కలుగవలెనని శ్రీవిశ్వనాథుని కనేక కానుకలు సమర్పించుకొంటిని! శ్రీసుందరేశ్వరుని కొక సువర్ణ నందీశ్వరుని సమర్పించితిని! కాళహస్తీశ్వరుని కొక సుందర గోపురము నిర్మించితిని. ఇన్ని చేసినను నా కీవిధముగఁ బితృవిరోధియగు పుత్రుఁడు కలుగుటకుఁ గారణ మేమి?"

అది విని విశ్వేశ్వరసోమయాజి నాగమనాయకుని పాదము స్తకమును బరీక్షించి తీవ్రస్వరమున నిట్లు సమాధానము చెప్పెను.

"మీ రిచ్చు కానుకలును, నిర్మించు గోపురములును బరమేశ్వరునిదృష్టిలోఁ గేవలమును దృణముకంటెఁగూడ నధమాధమములని తెలిసికొనఁడు! మీరు సుపుత్రునికొఱకు దేవాదిదేవుని బ్రార్థించితి మన్నారు! పరమేశ్వరునికి మీ మీఁద సంపూర్ణముఁగ ననుగ్రహము గలిగినది! సందేహము లేదు! ఆతఁడు మన మడిగిన వరములతోఁబాటు మన మను కొనని దుఃఖముకూడఁ బ్రసాదించుచుండును! అది మన యజ్ఞానదృష్టిలో దుఃఖమువలెఁ గనఁబడుచుండును! అంతే! అంతమాత్రముచే దైవమును నిందించుట కేవలమును బామరత్వము! నే నెప్పుడును మీ రిట్లు మాట్లాదురని యనుకొన లేదు! ... ...

సరే! దాని కేమి యటుండనిండు! మీ రందఱును నాకు బంధుతుల్యులగుటచే నీబంధువిరోధము మాన్పవల యునని యీరాయబారమున కంగీకరించితిని. ఇంతకును దైవసంకల్పప్రకారము నడచునుగాని మనుష్యయత్నములో నే మున్నది! ఇంతమాత్రముచే నిరుత్సాహపడి సార్వభౌమునితో విరోధము తెచ్చిపెట్టుకొనకుఁడు! ఇంకను వ్యవహారము పూర్తిగ ముంచిపోలేదు. మఱి నా కిక్కడఁ గాలక్షేపము చేయుటకు వీలులేదు! నే నీవేళ మధ్యాహ్నమే రామేశ్వరయాత్రకుఁ బోవుచున్నాను. మఱి నాకు సెలవు దయచేయుఁడు!"

అని చెప్పి, యాబ్రాహ్మణుఁడు చటాలున లేచెను. నాగమనాయకుఁ డాతనిని ద్వారమువఱకును సాగనంపి వెను

కళ మరలెను! ఆతఁడా బ్రాహ్మణుని కేమియో సమాధానము చెప్పవలయు ననుకొనెను గాని యెవరి కేమియుఁ జెప్పలేక పోయెను. “సోమయాజి యెంత తీవ్రముగ మాటలాడినాఁడు! కేవలమును దృణముకంటెఁగూడ నధమాధములు!” అని పలికిన యాతనిముఖ మింకను నాతనియెదుట మాట్లాడుచున్నట్లే యుండెను! నాగమనాయకుఁ డొకసారి కనులు మూసికొని యొక పెద్దనిట్టూర్పు విడిచిపెట్టెను. మరుక్షణములో మేడమెట్లు దిగి తొందర తొందరగఁ గ్రిందికి వెడలిపోయెను.

౨౦

రాయలసైన్యమునకును, నాగమనాయకునిసైన్యమునకును ఘోరయుద్ధము జరుగుచుండెను. అప్పుడే యుద్ధము ప్రారంభమై యయిదురోజు లయినది. నాగమనాయకునిపక్షమునఁ జెప్పఁదగ్గ మిగిలినవా రిరువురును మిక్కిలి నాఁటితేరినవారు. నాగమనాయకుఁడు స్వయముగ సేనాధిపత్యము వహించి బలములు నడుపుచుండెను. రాయలసైన్యము లపారములు; నాగమనాయకునిసైన్యములు పరిమితములు. రాయలబలము లెంత కాలమైనను బోరఁగలవు! నాగమనాయకుని కంతటి యంగ

బలముగాని, యర్థబలముగాని, లేదు. అయినను యుద్ధగతి చూచినవా రందఱును నాగమనాయకునికే జయము గలుగునని నమ్ముచుండిరి. ఇది యంతయుఁ జూచి, విశ్వనాథుఁడు మొదటఁ గొంచె మధైర్యపడెను. కాని తనసైన్యములన్నింటిని ప్రోత్సాహపఱచి యుద్ధములోని కుఱికెను. సేనలకన్నింటికిని నాగమనాయకుని సజీవముగ బంధించినవారికిఁ బదివేల సువర్ణసుదర్శనములు బహుమతి యీయఁబడునని చాటించెను. ఈసంగతి తెలిసి నాగమనాయకుఁడు మరింత మండిపడి ప్రాణములఁగూడ లక్ష్యపెట్టకుండఁ బోరాడసాగెను. నాగమనాయకుఁ డొక యేనుఁగుపై నెక్కి యంబారీ నిండ సువర్ణసుదర్శనములు పోసికొని యవసరమైనచోటుల నెల్ల నానాణెములు సైనికులకు దోసిళ్ళకొలదిగ బహూకరించుచు 'హరహరా!మహాదేవా!' యని యఱచుచు సైన్యములను బ్రోత్సహించుచుండెను.

క్రమముగ సాయంకాలము కావచ్చుచుండెను. నాగమనాయకుఁడు తనపార్శ్వముల నున్నసైనికులను బ్రోత్సహించుచు వెనుకముందులు చూచుకొనక శత్రుసైన్యములోనికిఁ జొరఁబాఱెను. ఇది చూచి విశ్వనాథునిపక్షమువా రందఱును నాతనిని బట్టవలయు ననుమహోత్సాహముతో సముద్రతరంగములవలె వచ్చిపడసాగిరి. ఈసమయమున విశ్వనాథునిసైనికులలో నొకఁడు నాగమనాయకుని యేనుఁగును గుఱిచూచి యొకతుపాకి కాల్చెను. అది సరిగఁ బోయి యాయేనుఁగుచెం

పకుఁ దగిలెను. దానితో నది కంగారుపడి యెదే వనిగ ముందు నకుఁ బరువెత్తసాగెను. అందువలన నాగమనాయకుఁ డొక్కఁ డును శత్రుసైన్యమధ్యమునఁ బోరాడవలసివచ్చెను. ఆతనిని గాపాడుటకై మధురసైనికు లతిత్వరితముగ వెనుకనుండి వచ్చు చుండిరి. నాగమనాయకునిమావటీఁ డెంత ప్రయత్నించినను నాయేనుఁగు మఱిదారిని బడలేదు. ఈసమయమున మఱి యొకఁడు నాగమనాయకునిమావటివానిని నేలఁ గూల్చెను. నాగమనాయకుఁ డిఁక చేయునది లేక నేలపై కత్తికి ప్రాణము లకుఁ దెగించి పోరాడసాగెను. వృద్ధుఁడైనను నాతనియెదుట నిలిచి యెవరును బోరాడ లేకుండిరి. అయినను నాతనిశరీర మున కప్పుడప్పుడు చిన్నచిన్న గాయములు తగులుచునే యుండెను.

ఈవిధముగఁ గొంతసేపు పోరాడునరికి నాగమనాయ కుఁడు బాగుగ నలసిపోయెను. అయినను వెనుకనుండి తనబల ములు వచ్చి తన్ను రక్షించునను నాశమాత్ర మాతనికిఁ బో లేదు! కొంచెము కనుచీఁకటి పడెను. ఇంతలో బలమైన యొక కృపాణాఘాత మాతనివీపునకుఁ దగిలెను. నాగమనాయకుఁడు తటాలున వెనుకకుఁ దిరిగి చూచెను! ఆతఁడు తనసేనలోనివాఁడే. చాలకాలమునుండి యాతఁ డాతనిని జూచుచునే యుండెను. పది పదునేనుగురు సైనికులు తనసేనమండి తన్నుఁ గలిసికొన్నా రనియు, వీరిసహాయముతో మరల తనసైన్యములను గలిసికొన వచ్చుననియు ననుకొనుచున్నయాతని కీకృపాణాఘాతముతోఁ

దలపైఁ బిడుగు పడిన ట్లయ్యెను. ఆతనిమనస్సులో "నాసేన లోనివాఁ డెవఁడైనఁ బదివేల సువర్ణముల కాశించి స్వామి ద్రోహము చేసినాఁడా?" యను భావ ముదయించినది. ఆపిమ్మట నాతఁడు "నాపాపమునకుఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తము జరిగినది?" అని యనుకొనెను.

అంతే! ఆపై నాతని కింక శరీరముపై స్మృతి తప్పిపోయెను! మధ్యమధ్య స్మృతి వచ్చినపుడు భయంకరములగు గజఘీంకారములును, గాయపడిన సైనికులరోదన ధ్వనులును వినవచ్చుచుండెను. ఆతనిదృష్టి కంతయు నేదో పొగఁ గ్రమ్మినట్లయిపోయెను. కొంతసేపటి కాతనికిఁ జాలదాహము వేసినది. ఎవరో యొక చిన్నస్వర్ణపాత్రతో నాతనికి మంచితీర్థ మందిచ్చినారు. ఆపాత్రఁ దీసికొనఁబోవుసరి కాతనికి వీపుపైఁ గత్తి వేసినట్లు కలుక్కు మన్నది! అతఁ డెట్లెట్లో దాహము తీసికొని నలువైపులను బరికించెను. అది యొక రాజభవనము! చుట్టును బరిచారకు లతిజాగరూకతతోఁ దన్నుఁ గాపాడుచున్నారు! తనకు వీపుపై నొక బలమైన గాయము తగిలినది. ఆచుట్టునున్న పరికరములు చూచుసరి కది యంతయు నాతని కొకస్వప్నమువలెఁ గానిపించెను. అతఁ డొక యరగడియసేపటి వఱకును నట్లే యాపరిసరవస్తువులను బరిశీలించెను. అది తన భవనము కాదు. ఇం దేమియు సందేహము లేదు! అయిన నిది యెవరిభవనము? తా నిచ్చటికి వచ్చుటకుఁ గారణ మేమి?

తనసైన్య మంతయు నేమైనది? రామభద్రచెవ్వప్పనాయకు లేమైనారు?

అతఁ డిఁక నాగలేక ప్రక్కనున్న పరిచారకుని దగ్గరగ రమ్మని సంజ్ఞ చేసి, నూతిలోనుండి పైకి వచ్చుచున్నటులున్న క్షీణస్వరముతో 'ఇది యెవరి భవనము!' అని ప్రశ్నించెను. అంత నాపరిచారకుఁ డతివినయముగ నమస్కరించి 'దళవాయి శ్రీవిశ్వనాథనాయనింగారి భవనము?' అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

"ఎవరిది? విశ్వనాథనాయకునింగారిదా?"

"అవును! మహాప్రభూ!"

"నేను యుద్ధములోఁ బట్టువడి పోయితినా?"

"చిత్తము మహాప్రభూ!"

ఆపిమ్మట నాతఁ డిఁక మాటాడలేకపోయెను! చివరికిఁ గనులు తెఱచియుంచుటకుఁగూడ నాతనికి శక్తి లేనట్లు కనఁబడెను. మెల్లగ నాతనికన్నులు మూఁతపడెను. ఆమూఁతపడిన కనుఁగొలుకులనుండి యయిదాఱుకన్నీటిబిందువు లవిరళధారగా నేల రాలెను.

౨౧

నాగమనాయకుఁడు దొరకిపోఁగనే పాండ్యసైన్యమునఁ బెద్ద యల్లకల్లోలము బయలుదేరెను. అంతవఱకును నతిధైర్యముగ సైన్యములు నడపుచున్న రామభద్రి చెవ్వప్పనాయకులకుఁగూడ నింకఁ గాలుసేతు లాడలేదు. క్రమముగాఁ బాండ్యసైన్యముల నన్నిఁటిని గ్రోడీకరించి నడపించుట మిగులఁ గష్టమైపోయెను. ఆపిమ్మట నానాఁటికి యుద్ధము ముగిసెను. మఱునాఁ డిఁక విశ్వనాథనాయకునికి యుద్ధము చేయవలసిన యవసరమే కనఁబడలేదు! యుద్ధరంగమున నాతని కెవరును గనఁబడలేదు. ఆతఁడు నిరాఘాటముగఁ బోయి మధురకోటలోఁ బ్రవేశించి మధురరాజ్యము స్వాధీనము చేసికొనెను. మొదట నాతనికిఁ దంశ్రి పట్టువడినందులకును, సులభముగఁ గోట స్వాధీనమయినందులకును జాలసంతోషము కలిగినది.

కాని యాపిమ్మటఁ దెలిసినవార్తలవలన నాతనిసంతోష మంతయు నొక్కసారిగ సన్నగిలి పోయినది! మొట్టమొదట నాతనికి యుద్ధములోఁ బాండ్యునికి బలమైన గాయములు తగిలెనని తెలిసెను. ఆపిమ్మట రామభద్రి చెవ్వప్పనాయకు లిరువురును హతశేషు లగుసైనికులను దీసికొని తంజాపురము పాఱిపోయిరని తెలిసినది! ఈయుద్ధము సమాప్త మైపోయినదని యనుకొనుసంతలో మరల నిది యొకటి!

పాండ్యునివార్త తెలియగనే వెంటనే యాతఁడు పాండ్యునిభవనమున కేగి, యాతనిని దర్శించెను. ఆతఁ డొక హంస

తూలికాతల్పము పై వెల్లకిలఁ బరుండి యుండెను. పరిచారకు లొకరిద్దఱు నిశ్శబ్దముగ నడచుచు నాతనికిఁ బరిచర్య లొనరించుచుండిరి. పాండ్యునిముఖము బాగుగ శుష్కించిపోయెను. శయ్య కంటుకొనిపోయిన యాతనిశరీరమునుండి దుర్బలాతిదుర్బలములగు నుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములు బయలు వెడలుచుండెను. విశ్వనాథనాయకుఁ డాతనిశయ్యదగ్గఱ కేగి యొకటి రెండు నిమిషములవఱకును నాతనిముఖము పరీక్షించెను. ఇంతలో రాజవైద్యుఁడు లోపలికి వచ్చి సవినయముగ నాతనికి నమస్కరించెను. విశ్వనాథనాయకుఁడును నాతఁడును మెల్లగ నింకొక గదిలోనికిఁ బోయిరి. విశ్వనాథనాయకుఁడు మెల్లగ నిట్లు ప్రశ్నించెను.

"ఎట్లున్నది?"

"ఇప్పటికిఁ గొంచె మాశ కనఁబడుచున్నది ప్రభూ!"

"ప్రాణాపాయము లేదుగద!"

"ఇంకను నంతధైర్యముగఁ జెప్పుటకు వీలు లేదు!"

"ప్రస్తుత మె ట్లున్నది?"

"అదే! ప్రస్తుతస్థితినిబట్టియే కొంచె మాశ కలుగుచున్నది!"

"సరే! అచ్చట మాబాబయ్యగారి కెట్లులున్నది?"

"వారి కేమి? వారి కింక భయము లేదు ప్రభూ!"

"నీరస మె ట్లున్నది?"

"నీరసముగూడ బాగుగఁ దగ్గిపోయినది. కఱ్ఱ పట్టుకొని కొంచె మటు నిటుఁ దిరుగఁ గలుగుచున్నారు."

"నేను వారిదర్శనము చేయవచ్చు నన్నమాట!"

"ఆఁ! నిరభ్యంతరముగ! ఈవేళ భోజన మయినతరు వాతఁ గొంచెము చల్లబాటువేళ వెళ్లి దర్శనము చేయుఁడు.'

"సరే!"

విశ్వనాథుఁ డచ్చటినుండి స్వభవనమునకు వెడలి పోయెను. భోజనానంతరము తాంబూలము వేసికొని, యాతఁ డొకహంసతూలికాతల్పముపై విశ్రమించెను. ఆతఁ డనుకొనిన దానికంటెఁ జాల తేలికగనే మధుర జయించినాఁడు! కాని యేమిలాభము! పాపము! పాండ్యుఁడు ప్రాణాపాయస్థితిలో నున్నాఁడు! తండ్రితో విరోధము! రామభద్రచెవ్వప్పనాయ కులు తంజాపురవుఁ గోటలోనికిఁ బోయి తల దాఁచుకొనిరి! మీనాంబిక యేమైనది? బహుశః ఆమెకూడఁ దంజాపురము ననే యుండియుండును. ఆతఁడు తండ్రి పట్టువడఁగనే రామభద్ర చెవ్వప్పనాయకులుగూడ లొంగిపోవుదురనియుఁ దా నెటులైన నొకసారి మీనాంబికను దర్శించు భాగ్యము గలుగుననియు, నువ్విళ్ళూరుచుండెను. కాని యనుకొన్న దంతయుఁ దలక్రిందులై పోయినది!

రామభద్రచెవ్వప్పనాయకు లిట్లు పాఱిపోవుటలోఁ గారణ మేమి? ఇంకను ద న్నెదిరింపఁగల మనియేనా వారి యాశ! ఎంత గుండెనిబ్బరము! ఇన్నాళ్ళనుండి ముప్పురును గలిసి మధురలో నింతింత ప్రయత్నములు చేసి తన్ను జయింప లేనప్పు డిఁక వీ రిద్దఱును దంజాపురమునుండి యుద్ధము చేయఁ

గలరా? అంతకంటె వెట్టిపని మఱియేమైనఁ గలదా? బహుశః వారు త న్నాదరించవలయునని పాఱిపోయియుండరు. నీటిలో మునుఁగువాఁడు గడ్డిపఱక ప్రేలికిఁదగిలినచోఁ దటాలున దానిని బట్టుకొనును! వారు తంజావురము పాఱిపోవుటకూడ నట్టిదే! వా రట్లు పాఱిపోకుండ మధురలో లొంగిపోయిన నెంత బాగుండెడిది! సార్వభౌమునితో విన్నవించి వారి నెట్లయిన రక్షించుటకు వీలు కలిగి యుండునే! ఇప్పు డాయవకాశ మేమియుఁ గన్పింపదు!

ఇంతలో ద్వారపాలకుఁడు లోని కరుదెంచి "రాజవైద్యునికడనుండి వచ్చిన వార్తాహరుఁ డొకఁడు సత్వరముగఁ దమదర్శన మపేక్షించుచున్నాఁ" డని చెప్పెను. విశ్వనాథనాయకుఁ డామాట విని పై నుత్తరీయమైన వేసికొనకుండ వచ్చి చావడిలో నిలుచుండెను. ఆతని జూడఁగనే యావార్తాహరుఁడు సవినయముగ నమస్కరించి "మహాప్రభూ! శ్రీచంద్రశేఖరపాండ్యులకు మరల వ్యాధి తిరుగఁ బెట్టినదఁట! వారు జీవించు నాశ యేమియు లేదట! తమరిని సత్వరముగ దయచేయుమని ప్రార్థించుచున్నారు." అని చెప్పెను. విశ్వనాథనాయకుఁ డొక యుత్తరీయము పైన వేసికొని సత్వరముగఁ బాండ్యునిదగ్గఱ కేగెను. పాండ్యుఁ డాతనిఁ జూచి, మెల్లగా కష్టపడి రెండుహస్తములు నెత్తి నమస్కారము చేసెను. విశ్వనాథుఁడు "వలదు! వలదు! మీరాయాసపడకుఁడు!" అని యనుచు నాతనిసరసను గూర్చుండెను. చంద్రశేఖరపాండ్యుఁ డతికష్ట

ముపై నాతనిపై పొకసారి తేటి పాఱఁజూచి చేతులతో సంజ్ఞ చేయుచు నత్యంతహీనస్వరముతో "నేను వెడలిపోవుచున్నాను! మీఋణము తీర్చుకొనఁజాలను! .... నా రాజ్యము మీది. మీరే దీనిని బరిపాలింపవలయును." అని చెప్పి కనులు మూసెను. మరల నొకనిమిష మున్నతరువాత కొంచెము కనులు తెఱచి యేదో మాట్లాడఁబోయెను. కాని వెంటనే యాతనికి మరల స్పృహా తప్పిపోయెను. ఒకటి రెండు నిమిషములతరువాత నాతనిముఖమునుండి పెద్దనిట్టూర్పు వచ్చెను దానితో నాతనిప్రాణములు పోయెను. విశ్వనాథ నాయకుని కాతనిమృత్యువు చూచుసరికిఁ గనుదోయినుండి సంతతధారగా బాష్పబిందువులు ప్రవహించెను! ఆతనిముఖ మునుండి "పాప మీరాజ్యమున కెంత పరితపించినాఁడు! చివరికి వచ్చునరికి దైవ మీతని ననుభవించనీయకుండఁ జేసినాఁడు! నుదుటివ్రాఁత నెవ్వరు తప్పింపఁ గలరు!" అనుమాటలు వెలువడెను.

విశ్వనాథనాయకుఁ డాతనియుత్తరక్రియ లన్నిటికిని దగిన యేర్పాటులు చేయించి, తాను స్వయముగ దగ్గఱనుండి యాతని కౌర్ధ్వదైహికక్రియలు జరిపించెను. అతరువాత వెంటనే సార్వభౌమునికి జరిగిన సంగతులన్నియు నివేదించుచు నొక కమ్మ వ్రాసి యది సార్వభౌముల కతిత్వరితముగ నందునేర్పాటుఁ గావించెను. అనాఁ డిఁక నాతఁడు తండ్రిని జూచుటకుఁ బోలేకపోయెను. పాండ్యునిమృతివలన నాతనిమనస్సంతయు

వికలమై పోయెను; మానవజీవితపుక్షణభంగురత్వ మొక్క-సారిగ నాతనికనులకు మిఱుమిట్లు గొల్పెను! ఎంతలోఁ బాండ్యని కెంత విపత్తు సంభవించినది!

మఱునాఁ డాతఁడు పెందలకడ లేచి తండ్రిని జూచుటకుఁ బోయెను. ఆతఁడు తండ్రి నివసించుచుండు రాజభవనములలో నొక పెద్దభవనము ప్రత్యేకించెను. గతదివసమున జనకుని జూడ లేకపోయినందుల కాతఁడు చాలఁ గిజగిజ పడెను. విశ్వనాథనాయకుఁడు లోపలికిఁ బోవుటకు ముందుగ గవాక్షముల గుండఁ దండ్రి నొకసారి పరీక్షించెను.

నాగమనాయకుని ముఖమునఁ గత్తినాటు వేసినను నెత్తురు లేనట్లుండెను. రోగగ్రస్తుఁడగుటవలన నీమధ్య నాతని కొక చిన్నగడ్డము పెరిగెను. ఆతఁడు చేతికఱ్ఱసహాయము లేకుండగనే మెల్లమెల్లగ నటునిటుఁ బచారు చేయుచుండెను. ఆతనిగది ద్వారమున కిరువైపులను నిరువురు సైనికులు నిలుచుండి, యతి జాగరూకతతో, విధ్యుక్తతతో గావలా కాయుచుండిరి. నాగమనాయకుఁ డుత్తరదక్షిణపువైపు తిరుగుచు మెల్లమెల్లగఁ బచారు చేయుచుండెను. విశ్వనాథనాయకుఁడు పశ్చిమముఖముగ లోనఁ బ్రవేశించెను. ఆతఁడు లోనఁ బ్రవేశించునప్పటికి, నాగమనాయకుఁ డేదో తీవ్రముగ నాలోచించుచుండెను. విశ్వనాథుని పదధ్వని వినుసరి కాతఁ డులికిపడి 'ఎవరు వారు?' అని ప్రశ్నించెను.

'నేను విశ్వనాథనాయకుఁడను!'

ఆమాట విని నాగమనాయకుఁడు తటాలున నిలువఁబడిపోయెను! ఆతనిహృదయరక్త మంతయు నొక్కసారిగఁ గనుబొమలవఱకును బొంగెను! ఆతఁడు విశ్వనాథునిపై పొకక్షణకాలము తీవ్రముగఁ జూచి 'ఛీ! నీవు పితృద్రోహివి! నీతో నా కేమియుఁ బనిలేదు! నాయెదుటినుండి లేచిపో!' అని గద్దించెను. విశ్వనాథుఁడు కొంచెమించుమించుగ నిట్లే జరుగునని యూహించెను. కావున నిర్భయముగ నిలువఁబడి యిట్లు పలికెను.

'నేను పితృద్రోహిని గాను!'

'మఱి యీవిరోధ మంతయు నెవరితో?'

'మీయధర్మముతో.'

'నాదా? అధర్మము?'

'ఆఁ! నిస్సంశయముగ!'

ఆమాటతో నాగమనాయకునిశరీర మంతయుఁ గ్రోధముతో గజగజ వణఁకిపోయెను. ఆక్రోధబలమువలన నాతని శరీరమున కపరిమితమగు బలము వచ్చెను. వెంటనే యాతఁడు బెబ్బులివలె లంఘించి, యొక ద్వారపాలకునిచేతిలోని విచ్చుకత్తి లాగికొని విశ్వనాథనాయకునిమీఁది కుఱుకఁబోయెను. అంతలో నారెండవద్వారపాలకుఁడు వెనుకనుండి వచ్చి తటాలున నాతనిదక్షిణహస్తము గట్టిగఁ బట్టుకొనెను. నాగమనాయకుఁ డాతని నొక్కొక్కయూపుతో నిటునటు గుంజివేయుచుండెను. విశ్వనాథనాయకుఁడు దీని కేమియుఁ జలింపలేదు! ఒకక్షణ మాతఁడు నాగమనాయకునియౌద్ధత్యము చూచి,

యాతనితోఁ బెనఁగుచున్న భటునితో "ఆఖడ్గము వదలివేయుము!" అని పలికెను. వెంటనే వాఁ డాఖడ్గము నాగమనాయకుని చేతిలో వదలివేసి, దూరముగఁ బోయి నిలుచుండెను! విశ్వనాథుఁడు వెంటనే తనయంగీ విప్పి, నాగమనాయకుని కనులకుఁ దనవక్షస్థల మెఱచి 'అంతగ నాయానవడుట యెందులకు? ఇదిగో! పొడువుఁడు' అని నిశ్చలముగ నిలువఁబడెను! దానితో నాగమనాయకుఁడు నిలువున నీరైపోయెను. ఆతని చేతిలోనిఖడ్గ మప్రయత్నముగ నేలఁ బడిపోయెను! దుర్బలుఁడగు నాగమనాయకుని కీవ్రబలభావసంఘాతము వలనఁ దాత్కాలికముగ మూర్ఛ వచ్చెను. ఆయుత్తరక్షణమున నాతఁడు తటాలున నేలపైఁ బడిపోయెను! విశ్వనాథనాయకుఁ డాతనికి సత్వరముగ శీతలోపచారములు చేయించెను. ఆ పిమ్మట నాగమనాయకునికి మరలఁ దెలివివచ్చు సూచనలు కనఁబడెను. రాజవైద్యుఁడు విశ్వనాథనాయకుఁ డప్పు డచ్చట నుండుట మంచిదికాదని చెప్పుటవలన వెంటనే యాతఁ డచ్చోటనుండి వెడలిపోయెను.

౨౨

ఆపిమ్మట నయిదాఱురోజులు గడచిపోయెను. తండ్రి కింకను బాగుగ స్వాస్థ్యము కలుగకపోవుటవలన విశ్వనాథ

నాయకుని కేవని చేయుటకును వీలు కలుగ లేదు! అతఁ డింకను రామభద్రచెవ్వప్పనాయకులపైకిఁ బోవలసియే యున్నది! ఒక ప్రక్క మీనాంబికావిరోగ మాతనిని మెల్లగ మెల్లగ దహించి వేయుచున్న ట్లుండెను! నాగమనాయకుని కిఁక భయము లేదని తెలిసిన వెంటనే విశ్వనాథుఁడు పదివేల సైన్యముతోఁ దంజాపురముపైకిఁ బోయెను. ఒకటి రెండుగోజులు యుద్ధము జరుగగనే కోటలోనుండి యొక రాయబారి వచ్చి విశ్వనాథుని కుచితములగు కానుక లర్పించి నవినయముగ నమస్కరించెను. విశ్వనాథుఁడు వానిని రాయబారము విన్న వింపుమని యాజ్ఞాపించెను అంత నా రాయబారి వారి రాయబారము చెప్పి, "ప్రభూ! తమరు వారికిఁ బ్రాణభయ ముండ దని యభయ మిచ్చినచో నీక్షణమున వా రీరాజ్య మంతయు స్వాధీనము చేయుటకు సిద్ధముగ నున్నారు!" అని చెప్పెను.

"రామభద్ర చెవ్వప్పనాయకులకుఁ బ్రాణదానము చేయుటకు నా కధికారము లేదు. నేను కేవలమును ప్రభువు వారి దళవాయినే! వారు ప్రస్తుతము మాకు లొంగిపోయినచో వారివిషయమునఁ దయఁ దలఁచవలసినదని శ్రీసార్వభౌములకు నివేదించుటకు నా కేయభ్యంతరమును లేదు! ఆపైని వారి యదృష్టము!",

"ప్రభూ! తమరుగూడఁ బ్రాణముల కపకారము జరుగదని హామీ యిప్పించవలసినదని వారిప్రార్థన!"

"నామాటపై వారికి నమ్మక మేనా!"

"ఎంతమాట సెలవిచ్చితిరి! ప్రభూ!"

"అయినచో నట్లే స్వామీ యిచ్చెదను. నావలన వారి ప్రాణముల కేమియు భయ ముండదు!"

"చిత్తము! దేవరవారు దయాసముద్రులు! సెలవు!"

అతరువాత నను కొన్న మరతుప్రకారము రామభద్ర చెవ్వప్పనాయకులును వారిక్రిందయధికారులును నాయుధములు విడిచి విశ్వనాథనాయకునికి లొంగిపోయిరి. విశ్వనాథనాయకుఁడు వారల నందఱిని ఖైదు చేయించి తంజావురపుఁ గోటయు రాజ్యమును సంపూర్ణముగ స్వాధీనము చేసికొనెను. అతనికిఁ దంజావురము వచ్చినప్పటినుండియు వేంకటాంబా మీనాంబికల నెట్లయిన నొకసారి దర్శింపవలయునని కోరిక కలిగెను! కాని వా రెక్కడ నున్నారో కూడఁ దెలియదు! కోటయంతయు వెదికించెనుగాని యాతని కిచ్చటను వారిజాడ కనఁబడలేదు! అతఁడు మొట్టమొదట రామభద్రనాయకుని వలనఁగాని, చెవ్వప్పనాయకునివలనగాని యీవిషయము తెలిసికొనవలయునని యనుకొనెను. అపిమ్మట నెందుచేతనోగాని యాతనికి వారిని జూచుటకుఁగూడ ననహ్యము వేసెను! అంతే! అతఁ డిఁక నావిషయము తలపెట్టలేదు! కాని వేంకటాంబామీనాంబికలవిషయమై యనుక్షణమును మథనపడుచునేయుండెను!

ఆవిధముగ నొకటి రెండు రోజులు గడిచిపోయెను. ఆ తరువాతరోజుసాయంకాలమున నాతఁడు సౌధముపైఁ జల్లగాలి సేవించుచుండ నొకయంతఃపురదాసి వచ్చి యాతనికి వంగి నమస్కరించెను.

"ఎవరు నీవు!"

"ప్రభూ! నేను వేంకటాంబగారిదాసిని!"

"వేంకటాంబగారిదాసివా! వారిప్పు డెచ్చటనున్నారు?"

"ప్రభూ! శ్రీరామభద్రనాయనింగారీయుద్ధమునకు భయపడి వారి నీపురమునకు సమీపముననున్న యొకయుద్యానవనమందలి భవనమున నుండ నేర్పాటు చేయించినారు. అమ్మగారు తమరాక విని నన్నిచ్చటికిఁ బంపించినారు!"

"నీవు వా రున్నభవన మెఱుఁగుదువా!"

"అయ్యో! యెఱుఁగ కేమి ప్రభూ!"

"అయినచో నన్ను వారిదగ్గఱకుఁ దీసికొని పొమ్ము!"

ఆసిమ్మట విశ్వనాథనాయకుఁ డొక పల్యంకిక నెక్కి యాదాసి త్రోవ చూపించుచుండఁ గొంచెము బాగుగఁ గను చీఁకటిపడుసరి కాభవనము సమీపించెను. ఆభవనముచుట్టును నొకసుందరోద్యానవనము గలదు! విశ్వనాథనాయకుఁ డాయుద్యానవనము దాఁటి యొకవిశాలమగు చావడిలోఁ బ్రవేశించెను. వెంటనే యచ్చటనున్న యొకదాసి లోపలకుఁ బరువెత్తెను. విశ్వనాథుఁడు దడదడఁ గొట్టుకొనుచున్న హృదయముతో వేంకటాంబామీనాంబికలరాఁకకై యెదురుచూచుచుఁ గూరుచుండెను. మొట్టమొదట వేంకటాంబ లోనఁ బ్రవేశించెను. ఆమె లోనికి వచ్చి కేవలమును నొక నిర్జీవప్రతిమవలె నిలువఁబడెను. ఆమె వెనుక మీనాంబిక లోనఁ బ్రవేశించెను. వేంకటాంబ లోనఁ బ్రవేశింపఁగనే కన్నుల నీరు పెట్టుకొనెను.

మీనాంబిక యాతనిని జూచి వంచిన తల పైకెత్తలేక పోయెను. విశ్వనాథుఁడు వేంకటాంబను జూచి 'అందఱికిని క్షేమమేనా?' అని ప్రశ్నించెను.

"ఆఁ! నీకుఁ దెలియని దేమున్నది నాయనా! ఈగడియ వఱ కీవిధముగ నున్నాము. వారుఁ రావువును నావిధముగ నయి రా! మే మీవిధముగ నున్నాము!"

"మన మేమి చేయఁగలము! రాజధర్మ మట్టిది!"

"బాగుగనే యున్నది! రాజధర్మము పేరు చెప్పి యెవ రైన కన్నకుమార్తె కుత్తుకఁ గోయుదురా!"

ఆమె యామాట యనునప్పటికి కాతనికి మీనాంబిక వేష ములో నదో ప్రత్యేకత గోచరించెను. ఆమెపాదములపై చెరి గిన పారాణిరేఖలు కానిపించుచుండెను. అతనిమనస్సులో నొక్కసారిగ ననేక భావతరంగము లుప్పొంగుచుఁ బైకిఁ బొంగెను!

"అదేమి! అట్లనుచున్నారు!"

"వారు మీనాంబికను జెప్పప్ప కిచ్చి వివాహము చేసి నారు నాయనా!"

విశ్వనాథునికనులలో నొక్కసారిగఁ జిమ్మచీక ట్లావరించెను! అతఁడు నిర్ఘాంతపోయి "ఎప్పుడు?" అని ప్రశ్నించెను.

"మొన్ననే! అంతయుఁ బదివదునేనురోజు లయినది!"

"దీని కంతకును గారకు లెవరు?"

"ఎవరని చెప్పను నాయనా! నుదుటివ్రాఁత!"

"ఎంతటిరాక్షసత్వము!"

ఈవిధముగ వీ రిరువురును మాట్లాడుచుండ మీనాంబిక తటాలున నొక స్తంభమునకుఁ జేరఁబడి మొగముపై గుడ్డఁ గప్పుకొని వెక్కి వెక్కి యేడువసాగెను! వెంటనే వేంకటాంబ యామెను దనహృదయమున కదుముకొని మెల్లమెల్లగ నోదార్పసాగెను. విశ్వనాథనాయకుని కీదృశ్యమంతయుఁ జూడఁగనే మనస్సు నీరయిపోయెను! అయినను నాతఁడు ధైర్యము చిక్కఁబట్టి వా రిద్దఱిని శాంతపఱచెను. ఆతరువాత నాతఁడు రామభద్ర చిన్నప్పనాయకులవిషయమునఁ దనకధికారము లేదనియు అయినను సార్వభౌములు తనమాట త్రోసివేయరనియు, ఇంకను వారివిషయమునఁ గొంచె మాశ కలదనియుఁ జెప్పెను. దానితో వా రిరువురికిని బ్రాణములు కొంతవఱకుఁ గుదుటఁబడిన ట్లయ్యెను! ఆపిమ్మట విశ్వనాథనాయకుఁడు తంజావురమున నొకదళవాయిని బ్రతినిధిగా నేర్పరిచి వేంకటాంబా మీనాంబిక లిరువురును సురక్షితముగ మధుర చేరుకొనున ట్లేర్పాటుఁ గావించి సత్వరముగ మధురకుఁ బయలుదేఱిపోయెను. మీనాంబికాపరిణయవార్త విన్నప్పటినుండియు నాతఁడు కేవలమును నొక పిచ్చివాఁడుగ మాఱిపోయెను.

౨౩

మధుర వచ్చినతరువాత విశ్వనాథునిమానస మొక విభేదయుద్ధక్షేత్రముగ మారిపోయెను. మొదట నాతఁడు వేంకటాంబామీనాంబికల దురవస్థ చూచి జాలిపడి రామభద్రదెవ్వప్పనాయకుల ప్రాణములఁ రక్షించుటకుఁ దగినసాయము చేసెద నన్నాఁడు. కాని వా రిరువురును మీనాంబికకును దనకును జేసిన దురన్యాయము దలఁచుకొన్నప్పు డెల్ల నాతని మనస్సు క్రోధజ్వాలలతో భగ్గున మండిపోవుచుండెను. మొదట వారికిఁ గొంచెము మాట యిచ్చుటఁబట్టి గాని లేకపోయినచో వా రిరువురి ప్రాణములును నాతని క్రోధాగ్ని కాహుతి కావలసినవే! వారిని రక్షించుట కింతకంటెఁ గూడఁ బ్రబలకారణ మింకొకటియున్నది! విశ్వనాథనాయకుఁడు రామభద్రదెవ్వప్పనాయకులను నేలఁబెట్టి రాచివేయవలెనని యనుకొన్నప్పు డెల్లనాతని యెదురుగఁ జాలిగా నేడ్చుచుఁ దమ్ము రక్షింపుమని ప్రార్థించుచున్న వేంకటాంబామీనాంబిక లిరువురును గనిపించుచుండెడువారు! దానితో నాతనిక్రోధము చాలవఱకుఁ జల్లారిపోవుచుండెడిది! అదియుఁగాక వారి నేమి చేయుటకును నధికారము లేకపోవుటఁగూడ నొక కారణమే! అందువలన విశ్వనాథనాయకుఁడు లోలోపల "నే నన్నమాటప్రకారము సార్వభౌమునికి వా రిరువురిని రక్షింపవలసినదని యొక కమ్మ వ్రాసి పంపించెదను! ఆపైన వా రేమి చేయవలయునను కొన్న నట్లు చేసికొందురు! నా కేమి!" అని యనుకొనుచుండువాఁడు.

ఈమధ్యఁ దగిలిన యాఘాతమువలన నాతఁడు చిక్కి శల్యమైపోయెను! ఆతనిమానసమున కెక్కడను విశ్రాంతి లేదు! భావియంతయుఁ గేవల మంధకారపూరితముగ నున్నది! తండ్రి కింకను దనపైఁ బరిపూర్ణప్రసన్నత్వము కలుగ లేదు! వేంకటాంబామీనాంబిక లావిధముగ నున్నారు! రామభద్ర చెవ్వప్పనాయకులమాట దేవు మఱునో తెలియదు! చూచు చుండగ నాత్మీయు లందఱికిని దా నొక పరమశత్రు వైపోయి నాఁడు. ఎటు చూచినను బ్రళయమే! ఏమి యీదురదృష్ట పరిణామము!

అప్పటి కప్పుడే తొలకరి కొంచెము కొంచెముగ నారంభించి, క్రమక్రమముగ గ్రీష్మమంతయు వర్షాకాలము వలె మాఱిపోవుచుండెను. అయినను గ్రీష్మతాప మింకను శమింపలేదు! సాయంకాలము కావచ్చినను నింకను నెక్కువగా నుక్క పెట్టుచునేయుండెను. విశ్వనాథనాయకుఁడు రాజసౌధము పైయంతస్తుపైఁ బచారుఁ జేయుచుండెను. ఆతనిపార్శ్వమున వీరరాఘవనాయకుఁ డొక సుఖాసనముపైఁ గూర్చుండి, మెల్లమెల్లగ సంభాషించుచుండెను. వీరరాఘవనాయకుఁడు విద్యానగరమునుండి మధుర వచ్చి రెండు మూఁడురోజు లయినది. వచ్చినప్పటినుండియు నాతఁడు విశ్వనాథునిరాకకై కని పెట్టుకొనియుండెను! విశ్వనాథుని జూడఁగనే యావృద్ధుఁడు గాఢాలింగన మొనరించి, యాతనివిజయమున కభినందించుచుఁ గన్నుల నీరు పెట్టుకొనసాగెను. విశ్వనాథనాయకుఁ డాతనిని

శాంతపఱచి, తనప్రక్కనున్న యొక సుఖాసనముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టెను. వృద్ధుఁడు వచ్చి నాలుగైదు నిమిషములకన్న నెక్కువ కాలేదు. ఆపిమ్మట మరల వారిరువురికిని దిరిగి సంభాషణము ప్రారంభ మయ్యెను.

చూచుచుండఁగ నాకాశమున నల్లనిమేఘము లాక్రమించి, యొక పెద్దవర్షము కురియసాగెను. విశ్వనాథుని కావర్షమువలన నొకింత శాంతి కలిగిన ట్లయ్యెను. చూరుల నుండి జారువర్షధారలు నిరంతరముగ భూమిపైఁ బడుచుండెను. మానవలోకధ్వని ప్రపంచమంతయు నావర్షమందప్రధ్వనిలో విలీన మయిపోవుచుండెను. ఆవృద్ధుఁ డావర్షమువలనఁ బ్రారంభించిన సంభాషణ మొకింతసే పాపి, మరల నవ్వుచు నిట్లనెను.

"నాయనా! నేను నీ కొక శుభవార్త చెప్పెదను! నాకే మిచ్చెదవు?"

విశ్వనాథుఁ డాతనియమాయికత్వము చూచి లోలోనెంతయు నాశ్చర్యపడి 'నేను మీ కేమి యీయఁగలను!' అనియెను.

'నీ వీయఁ గలిగినదే!'

"మీశుభవార్త చెప్పినచోఁ దరువాతఁ జెప్పెదను!"

"నే నట్లు చెప్పను! నీజన్మములో నీ కిట్టి శుభపరంపర గలుగదు!"

విశ్వనాథుఁ డామాటపై నొక నిట్టూర్పు విడిచి "నా జన్మమున కిఁక శుభ మన్నది లేదు!" అనియెను.

"అట్లు కాదు! నీ వట్లనుటకు వీలు లేదు!"

"సరే! నే నీయఁగలిగిన దైనచో నట్లే యిచ్చెదను చెప్పుడు!"

"సరే! మాట తిరిగిపోఁగూడదుసుమా! శ్రీకృష్ణదేవ రాయలవారు మీనాయనగారిని క్షమించి బంధవిముక్తుల నొనరించినారు. ఆపిమ్మట నీరాజభక్తికి మెచ్చి నిన్ను మధుర కధిపతిగా నొనరించినారు. తంజావురరాజ్యమునకు వేఱొక ప్రతినిధిని నియమించువఱకును నీవే యారాజ్యము పరిపాలింపవలెనని వారియభిమతము. ఇఁక మిగిలిన రాజవిద్రోహుల నందఱిని యోగ్యతాయోగ్యతలనుబట్టి నీయిష్టము వచ్చినట్లు శిక్షింపవచ్చును! ఈ శ్రావణ శుద్ధ దశమినాఁడు నీపట్టాభిషేకమునకు శుభముహూర్త మేర్పాటు చేయించినారు! ఆనాఁడు వారును మహామంత్రులును స్వయముగ నిచ్చటి కఱుదెంచి ని న్నాశీర్వదింతుమని సెల విచ్చినారు! ఇన్ని శుభపరంపర లొక్కసారిగ నెవరికి వచ్చును! నాయనా!"

వృద్ధునిబుగ్గలపై నానందబాష్పములు కాలువలు గట్టెను. విశ్వనాథునికిఁ జాలవఱకును భారము తగ్గిన ట్లయ్యెను!

కాని యాతనిహృదయవిహంగ మొక్కసారిగ మహానందా
కాశములోని కెగుర లేకపోయెను! ఒక ఱెక్క విరిగి పోయిన
పక్షి యాకాశమున కెగ్గ్రలేదు! విశ్వనాథనాయకుం
డంతయు విని యొకనిట్టూర్పు విడిచి "అంతయు బాగుగనే
యున్నదిగాని నా కీమథురారాజ్య మక్కఱలేదు! సార్వభౌ
ములదగ్గఱ దళవాయిగా నుండుటే యింతకంటె సుఖము!"
అనియెను.

ఆపైన వృద్ధుఁడు "నీ వట్లనఁగూడదు! సార్వభౌము
లాజ్ఞాపించువఱకేగాని వారియాజ్ఞ యయినతరువాతఁ గా దను
టకు మన మెవ్వరము! సరే! దాని కేమిగాని, మఱి నామాట
యేమి చెప్పెదవు?" అని యడిగెను.

'సరే! అది యేదో చెప్పుఁడు!'

"తప్పకుండ నిచ్చెదవా?"

'ఆఁ! ఈయఁగలిగిన దయినచో నిచ్చెదను!'

"నాయనా! చిన్నప్పటినుండియు మానాగాంబికను నీ
కిచ్చి వివాహము చేయవలెనని యువ్విళ్లూరుచున్నాను. ఒకటి
రెండుసారు లీవిషయము పెద్దనామాత్యులకుఁగూడ విన్నవించి
తిని. వారు సరే! దాని కేమి! యట్లే యీయవచ్చునని చెప్పి
యూరకుండువారు. మీ నాయనగారితో నన్నప్పుడు వారు
'మావాని కింకను బెండ్లిదొందర లేదు!' అని యనుచుండు
వారు! నాకు లౌక్యముగ మాట్లాడుట తెలియదు నాయనా!

మాపిల్లకూడ సంగీతసాహిత్యములలో నాటితేరినది! ఇది నీవు చేయఁగలిగిన విషయము! మఱి యాడినమాట తప్పఁగూడదు' అనియెను.

విశ్వనాథనాయకుఁడుఁ దతఁ డీవిషయ మడుగునని యను కొనలేదు! ఏమయినను మాట తిరుగుట కిష్టము లేక "దీనిలో నాయిష్ట మే మున్నది! మాబాబయ్యగారి నడుగుఁడు!" అనెను.

"వా రంగీకరించినచో నీ వంగీకరింతువా?"

"ఆఁ! అంగీకరింతును!"

"అయినచో సరే!"

"మీరే వారి కీశుభపరంపరలన్నియు నెఱిఁగించి, కారాగారమునుండి విడిపింపవలయును."

"ఇంతకంటె నాకుఁ గావలసిన దే మున్నది!"

అని చెప్పి యాతఁ డానందముతో నుప్పొంగుచు నచ్చటినుండి వెడలిపోయెను.

విశ్వనాథునిజీవితమున నీమధ్య నానందముతో నుప్పొంగవలసిన సంఘటన లెన్నైన వచ్చినవి! ఒకపక్క వివాహప్రస్తావమువలన నాగమనాయకుఁ డాతని యెడలఁ బ్రీతిపూర్ణుఁ డయినాఁడు. నాగాంబికావిశ్వనాథుల వివాహముకూడ నాతఁడే స్థిరపఱచినాఁడు. రెండు మూఁడుదినములలో సార్వభౌములును మహామంత్రియు స్వయముగ నిచ్చటికి వచ్చి యాతని నాశీర్వదింప నున్నారు. కాని యాతనిహృదయశల్యముల నేదియో దహించుచు మెల్లమెల్లగ నుసి చేయుచున్నట్లుండెను. ఆతనికీరాజ్యము, ఈవివాహము మొదలగునవి యేమియు సుఖపెట్టలేకపోయెను ఒక్కొక్కప్పు డాతఁడు రామభద్రదేవప్పనాయకు లిరువురును నాయానందలతికను మొదలంటఁ దెగనఱికినారు! వీరిని విడుచుట యేమి రాజనీతి! ఈయిరువురినిగూడ నొక్కయేనుఁగుపాదముక్రిందఁ బడవైచి మట్టించి వైచెదను. దానితో నాహృదయమునకు శాంతి గలుగును! అని యనుకొనుచుండువాఁడు! వెంటనే యాతనికనుల కెదురుగుండ నా యేనుఁగుపాదము మీనాంబికనుగూడఁ ద్రొక్కివేయుచున్నట్లగపడెడిది! ఆదృశ్యము చూచునరి కాతనికనులనుండి కన్నీరు జొటజొటఁ గారుచుండెడిది! అంతే! సంపూర్ణమగు నాత్మశాంతి యెప్పుడును నాతనికి లభింప లేదు.

హృదయము దుఃఖభాగముతోఁ గుృంగిపోవునపు డాతఁడు సుందరేశ్వరుని యాలయమున కేగి మీనాక్షీదేవిని దర్శించి యాదేవికి ఫలపుష్పాదు లర్పించుచుండును. నేడుకూడ నాతఁ డట్లే యాదేవ్యాలయమున కేగి సభక్తికముగఁ బ్రణ మిల్లి వివిధములగు స్తోత్రములతో స్తుతించెను. భక్తు లొనరించు ఘంటికానినాదములలో నాతనిమనస్సు బాహ్యస్మృతి మఱచిపోయెను. భక్తిపారవశ్యమున నాతనినేత్రములనుండి కన్నీరు కాల్వలై ప్రవహింపఁ జొచ్చెను! ఆవిధముగ నెంతకాలము గడచెనో యాతని కే తెలియలేదు!

ఆపిమ్మట నాతఁడు ప్రశాంతహృదయముతోఁ దనభవనమునకు మరలిపోయెను. మధురమీనాక్షీదేవిని మనసారఁ బ్రార్థించినప్పటినుండియు నాతని కేదో దివ్యప్రశాంతి చేకూరినట్లయ్యెను. మధ్యాహ్నభోజనానంతర మాతఁ డొకపసిపాపవలె సుఖముగ నిద్రపోయెను. ఆతఁడు లేచునరికి మూఁడు జాములు తిరిగిపోయెను. అప్పు డప్పుడే బ్రహ్మాండమగు నొక కుంభవృష్టి కురిసినది! ఆకసము మెల్లమెల్లగ మేఘనిర్ముక్తమగుచుండెను. దిగ్భాగములలో నచ్చటచ్చట శ్వేతబలాకామాలికలు తళతళ మెఱయుచుఁ గన్నులపండువు సేయుచుండెను. వీథులలోఁ బ్రవహించు పిల్లకాలువలలోఁ జిన్నచిన్న కాగితఁపుఁబడవలు తేలిపోవుచుండెను. శ్రావణమాసవుఁ బేరటాండ్రు చిత్రవిచిత్రములగు చీరలు ధరించి, వీథులలోఁ బిలువులకై వెడలుచుండిరి. అప్పు డప్పుడు తడిసిన చెట్లనుండి

పక్షులు రెక్కలు విదిలించి మరల నాకాశమున కెగిరిపోవుచుండెను. ఆసమయమునఁ బత్రములనుండి రాలుజలబిందువులు సాంధ్యకాంతులతోఁ గలిసి బంగారుముత్తెములవలె నేల రాలుచుండెను.

విశ్వనాథుఁడు సౌధముపై నిలుచుండి నగరసౌందర్య మీక్షించుచుండెను. అతనికి సాంధ్యాతపములోఁ దళతళ మెఱయుచున్న మీనాక్షీసుందరేశ్వరుల యాలయత్రిశూలము మిగుల సొగసుగఁ జూపట్టెను. ఇంతలో నొక యంతఃపురపరిచారిక యాతని కొకకమ్మ చేతి కిచ్చెను. అతఁ డది యిట్లు చదువుకొనెను.

స్వస్తి "మహారాజశ్రీ మన్మహామేరుసమానధీరులగు శ్రీ శ్రీ విశ్వనాథనాయనింగారికి: మీసోదరి మీనాంబిక యనేకప్రణామసహస్రము లర్పించి చేయు విజ్ఞప్తి; ఉభయ కుశలోపరి.

అన్నా! నేనును మాయమ్మగారును మి మ్మొకసారి దర్శించి పోవలెనని యనుకొన్నాము. ఇక్కడ మాకు మీరు తప్ప మఱియెవ్వరును లేరుగదా! మీరు దర్శన మిచ్చినచో నొకవిషయము మనవి చేసికొని వెడలిపోదుము. ఇప్పుడు దర్శన మిచ్చుటకు వీలులేకపోయిన మఱియెప్పుడు రమ్మన్న నప్పుడు వచ్చెదము. అనుగ్రహించి మాసాహసము మన్నింపుఁడు.

మీ చిన్నిచెల్లెలు,
మీనాంబిక.

లేఖ పఠించునప్పుడు "అన్నా!" యనునది చదువు పట్టున నాతని కొడలు జల్లుమని కనుల నీరుఁ గ్రమ్మెను. వెంటనే యాతఁ డా పరిచారికను జూచి "తత్‌క్షణమే వారిని సగౌరవముగ లోనఁ బ్రవేశపెట్టుము! అమూల్యములగు చీనీచీనాంబరములును నాణెముత్తెములహారములును సిద్ధము చేయుము!" అని యాజ్ఞాపించెను. వారు లోనికి వచ్చువఱకును మీనాంబికచే స్వయముగ లిఖింపఁబడిన యాయుత్తరములసౌందర్యము చూచుచు నానందించుచుండెను. ఇంతలో నొక పరిచారిక వారిరువురిని లోనికిఁ గొనివచ్చెను. ఆమె వారి కుచితాసనములమర్చెనుగాని వా రిరువురు నట్లే నిలువఁబడియుండిరి. విశ్వనాథనాయకుఁ డత్యాదరముగ లేచి నిలుచుండి "కూర్చుండుడు! మీకు నే నేమైనఁ గ్రొత్తవాఁడనా? మీరు మధుర వచ్చినప్పటినుండియుఁ బ్రతిదినమును మీక్షేమసమాచారములు తెలిసికొనుచునే యున్నాను! ఇంకను రాజ్యవ్యవహారములు కుదుటఁబడకుండుటచే మి మ్మనుక్షణమును జూడవలయునని యనుకొనుచున్నను నది వీలు లేకుండఁ బోయినది! ఇప్పుడే యొకసారి మీ రున్నభవనమునకు బయలుదేరి రావలయునని యనుకొన్నాను. ఇంతలోనే దాసి మీకమ్మ తెచ్చి యిచ్చినది! మీ రావిధముగ లేఖ వ్రాయుట యేమియు బాగుగ లేదు! ఇంతలోనే నేను బరాయివాఁడ నయిపోయితినా! ఎంతమాట! కాకిచేఁ గబురంపినచో ఱెక్కలు కట్టుకొని మీయెదుట

వాలెనా? దీనికొఱకై ప్రత్యేకముగఁ బని కట్టుకొని యిక్కడకు రావలయునా!" అనెను.

వేంకటాంబ—నాయనా! మధుర వచ్చినప్పటినుండియు మే మన్నివిధములను సుఖముగనే యున్నాము, కాని వా రిరువురును నావిధముగఁ గారాగారములో మ్రగ్గుచున్నప్పుడు మా కన్న మెట్లు రుచించును నాయనా! ఇచ్చటికి వచ్చినప్పటి నుండియు మీనాంబిక యీవిషయమున ని న్నొకసారి చూచి వత్తమని యనుచున్నది. అవిమ్మట నీవు మధురాధిపతి వగుదు వనికూడఁ దెలిసినది! నరేకదా! యని ని న్నొకసారి చూచుట్కై బయలుదేరి వచ్చితిమి. పరమేశ్వరుఁడు నన్మార్గుల నెప్పుడును బాదు చేయఁడు! నాయనా!

విశ్వ—(నిట్టూర్చి) అఁ! నాయదృష్టము మీరే పొగడవలయును!

వేంకటాంబ—మన మేమి చేయఁగలము నాయనా! ఇంతకును విధివిధాన మట్లున్నది! లేకపోయినచో మా కీయవస్థ యేమి చెప్పుము! నాయనా! వా రిరువురును నావిధముగఁ గారాగారములో మ్రగ్గుచు నుండవలసినదేనా? మా కీవిషయమున నేమియు నాశాలేశము లేదా?

విశ్వ—ప్రస్తుతము వారివిషయమున నేమి చేయుటకును నా కధికారము లేదు!

వేంక—మఱి నీ కెప్పు డధికారము గల్గును?

విశ్వ—రేపు పట్టాభిషేకము జరుగఁగనే నాకు ఖైదీ లందఱిమీఁదను సర్వాధికారము లభించును. అయినను సార్వభౌముల కీవిషయము నివేదింపవలసియే యుండు ననుకొనియెదను. కాని యధికార మంతయు నాస్వహస్తగత మయినది గాన సార్వభౌములు నావిన్నపము త్రోసివేయరని తలఁచెదను. అందుచే నంతవఱకును వారి కీకారాగారనివాసము తప్పదు!

వేంక—నాయనా! అసలు ప్రాణములు దక్కినచోఁ గారాగారవిముక్తి యెప్పుడు కలిగినను భయము లేదు!

విశ్వ—ఆవిషయమున మీ రేమియు భయపడ నక్కఱలేదు! వీలైనచో సార్వభౌములకుఁ బ్రత్యేకముగ నివేదించి పట్టాభిషేకమునకు ముందుగనే వా రిరువురిని విడిపించుటకుఁ బ్రయత్నించెదను.

ఆమాటలు వినునరికి వేంకటాంబామీనాంబికలముఖములు రెండును నొక్కసారిగ వికసించెను. ఆపిమ్మటఁ గొంతసేపటివఱకును వారిలో వారి కనేకవిషయములనుగూర్చి సల్లాపములు జరిగెను. ఆతరువాత సూర్యాస్తమయము కాఁగానే వేంకటాంబామీనాంబిక లిరువురును దమభవనములకుఁ బోవ నుంకించిరి. విశ్వనాథుఁడు వా రిరువురిని మఱికొంచెము సేపాపి చీనిచీనాంబరములును, విలువగల యాణిముత్యాలహారములును దెప్పించి వారిని బహూకరించెను. మీనాంబిక వచ్చినప్పటినుండియు నేదో యాలోచించుచు ను కొక వైపునకుఁ జూచుచు నిలుచుండెను. విశ్వనాథనాయకుఁడు తండ్రికిని భర్త

కును బ్రాణదానము చేయుమునని చెప్పఁగనే యామెకను లనుండి వేడివేడి బాష్పములు నేలపై రాలెను. విశ్వనాథ నాయకుఁడు దాసీలచేఁ జీనిచీనాంబరములు తెప్పించినప్పు డామె స్వీకరించుట కొకించుక సిగ్గుపడెను. కాని తరువాతఁ దల్లి చెప్పుటవలన నవి స్వీకరించెను. అపిమ్మట వేంకటాంబ యామెతో "అన్నయ్యకు కొకసారి నమస్కరింపుము! తల్లీ!" యనెను. మీనాంబిక కన్నీటితో నాతనిపాదములు తడుపుచు సవినయముగ నమస్కరించెను. విశ్వనాథునికంఠమున గద్గదిక వొడమెను. అతఁడు సత్వరముగఁ దనపాదములు వెనుకకు లాగికొనుచు నామెతో "అమ్మా! వలదు! వలదు! నిజముగ నేనే నీపాదములకు నమస్కరింపవలయును!" అనెను. అపిమ్మట వేంకటాంబ సగద్గదముగ నాతనియొద్ద సెలవుఁ గైకొని మీనాంబికను వెంటఁబెట్టుకొని స్వభవనమునకుఁ దరలిపోయెను.

విశ్వనాథుఁడు బాష్పస్విన్ననయనములతో లాక్షాంచితాంకితములగు నామీనాంబికాపాదమందారములు చూచుచుట్టులే నిలువఁబడిపోయెను. ఆపాదమందారము లాతని హృదయమున రెండగ్నిజ్వాలలవలె మండెను! వేదనాకుంచితములగు నయనములతో నాతఁడొక్కసారిగ మనసార నా మధుగమీనాక్షీదేవిని సంస్మరించెను. ఆసంస్మరణములో నెంత కాలము గడచినదో యాతనికే తెలియలేదు! ఇప్పు డాతని మనస్సులో వేదరూపా దివ్యపరీక్ష యావిర్భవించినట్లు పొడకట్టెను! ఇప్పు డాతనికి మీనాంబిక తన్ననుగ్రహించి నెడలి

పోవుచున్న సాక్షాన్మధురమీనాక్షీదేవివలెఁ గన్పట్టెను. భక్తిపారవశ్యమున మధుర మీనాక్షీదేవి పాదపద్మములకు నమస్కరించి తనజనకుఁడు సంపాదించిన యమూల్యధన రాసు లన్నియు మీనాక్షీసుందరేశ్వరుల యాలయములకై వ్యయపఱుప వలెనని నిశ్చయించెను. వెంటనే యా తనహృదయనేత్రముల కెదురుగ నత్యద్భుత శిల్పసౌందర్య శ్రీవిరాజితములగు నానావిధదేవాలయాకృతులు ప్రత్యక్ష మయ్యెను.

దూరమునుండి గట్లొరసి పాఱుచున్న వైగైనదీతరంగ ఘోష వినవచ్చుచుండెను. వాన బాగుగ వెలియుటచేఁ బక్షుల కలకలారావములతోఁ గలిసిన బాలురక్రీడా కోలాహలము లాఘోషశ్రుతిపై నృత్యము చేయుచుండెను. చివరి కన్నిధ్వనులును మహోన్నతమగు నాయనంతాకాశమున విలీన మయి పోవుచున్నట్లు భాసించుచుండెను.

బాక్సుప్రెస్, రాజమండ్రి. 5—11—45 1 ఫా ము॥
17 వ 200, 17 ము86 వఱకు 1000కాపీలుQ.H E.G.No.1